

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965: 52

Försvarsdepartementet

SOU
1965: 52 A

SOLDATHEMSVERKSAMHETEN

ETT BETÄNKANDE

OM DET STATLIGA STÖDET M.M.

Stockholm 1965

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Kronologisk förteckning

1. Sveriges sjöterritorium. Kihlström. 135 s. + 1 utviksblad. U.
2. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1: Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
3. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 2: Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. Norstedt & Söner. 120 s. Ju.
4. Tandvårdsförsäkring. Kihlström. 186 s. S.
5. Mättenheter. Kihlström. 47 s. Fi.
6. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. Esselte. 100 s. I.
7. Praktik- och feriearbetsförmedling. Esselte. 177 s. I.
8. Skånes och Hallands vattenförsörjning. Esselte. 513 s. + 5 st. kartbilagor. K.
9. Arbetsmarknadspolitik. Esselte. 567 s. I.
10. Antikvitetskollegiet. Esselte. 281 s. E.
11. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader I. Esselte. 280 s. E.
12. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. Esselte. 741 s. E.
13. Rättegångshjälp. Norstedt & Söner. 166 s. Ju.
14. Godtrosförvärv av lösöre. Norstedt & Söner. 241 s. Ju.
15. De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. Esselte. 129 s. E.
16. Ny jordförvärvslag. Hæggström. 193 s. Jo.
17. Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Beckman. 94 s. Ju.
18. Fartygs befälhavare. Gemensamt haveri och dispassch. Ansvarsbestämmelser m. m. Esselte. 221 s. Ju.
19. Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. Svenska Reproduktions AB. 383 s. + 1 st. kartbilaga. K.
20. Radions och televisionens framtid i Sverige. I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. Hæggström. 530 s. K.
21. Radions och televisionens framtid i Sverige. II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. Hæggström. 227 s. K.
22. Dagstidningarnas ekonomiska villkor. Esselte. 212 s. + 1 st. kartbilaga. Ju.
23. Uppbördsfrågor. Esselte. 228 s. Fi.
24. Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. Kihlström. 38 s. S.
25. Studieplaner för lärarutbildning. Esselte. 490 s. E.
26. Ändringar i ensittarlagen m. m. Esselte. 61 s. Ju.
27. De svenska jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden. Esselte. 192 s. Jo.
28. Nytt skattesystem. Remissyttranden. Esselte. 633 s. Fi.
29. Lärarutbildningen IV: 1. Esselte. 714 s. E.
30. Lärarutbildningen IV: 2. Esselte. 92 s. E.
31. Specialundersökningar om lärarutbildning V. Esselte. 441 s. E.
32. Höjd bostadsstandard. Esselte. 569 s. I.
33. Vägmärken. Kungl. Luftfartsstyrelsen. 296 s. K.
34. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. Esselte. 103 s. Ju.
35. Nykterhet i trafik. Esselte. 91 s. K.
36. Sveriges släktnamn 1965. AB E G Johanssons Boktryckeri, Karlshamn. 485 s. H.
37. Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 5. Förslaget till riksdagsordning. Norstedt & Söner. 46 s. Ju.
38. Affärstiderna. Del I. Motiv och lagförslag. Esselte. 151 s. I.
39. Affärstiderna. Del II. Konsumentundersökning. Esselte. 115 s. I.
40. Kommunala bolag. Esselte. 345 s. I.
41. Pensionsstiftelser II. Esselte. 302 s. Ju.
42. Körkortet och trafikutbildningen. Esselte. 292 s. K.
43. Statens trafikverk. Esselte. 196 s. K.
44. Stöd åt härtaveln. Kihlström. 193 s. Jo.
45. Beredskap mot oljeskador. Kihlström. 96 s. H.
46. Radiolog. Kihlström. 55 s. K.
47. Statens vägverk. Kihlström. 135 s. K.
48. Arbetstid och arbetsinspektion för vägtrafiken. Esselte. 324 s. K.
49. Hälso- och socialvårdens centrala administration. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 388 s. S.
50. Mentalsjukhusens personalorganisation. Del II. Målsättning och utformning. Esselte. 310 s. S.
51. Gemensamma bostadsförmedlingar. Hæggström. 64 s. I.
52. Soldathemsverksamheten. Hæggström. 167 s. Fö.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965:52

Försvarsdepartementet

SOLDATHEMSVERKSAMHETEN

ETT BETÄNKANDE

OM DET STATLIGA STÖDET M. M.

IVAR HEGGSTRÖMS TRYCKERI AB
STOCKHOLM 1965

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1901

FÖRSTAVORDET

SOLDATHEMSVEKSSAMHETEN

ETT BETÄNKANDE

OM DET STATIGA STÖDET M. M.

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet

Genom beslut den 17 november 1961 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla en utredningsman för att verkställa utredning och avge förslag rörande statligt stöd åt soldathemsverksamheten och därmed sammanhörande frågor.

Med stöd av nämnda bemyndigande uppdrog departementschefen samma dag åt ledamoten av riksdagens andra kammare *M. G. Gustafsson* att utföra ifrågavarande uppdrag.

Därjämte har departementschefen den 15 december 1961 dels anmodat byråchefen vid försvarsstaben *U. S. Rosenblad* att såsom expert biträda utredningsmannen, dels ock uppdragit åt förste byråsekreteraren i försvarets civilförvaltning *K. G. Nyman* att vara sekreterare åt utredningsmannen.

Utredningen antog benämningen *soldathemsutredningen*.

Sedan utredningsarbetet numera slutförts får utredningen härmed vördsamt överlämna betänkande om det statliga stödet åt soldathemsverksamheten.

Experten biträder de framlagda synpunkterna och förslagen.

Stockholm den 10 september 1965.

Gunnar Gustafsson

/ G. Nyman

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet

Genom beslut den 17 november 1961 benämndes Kungl. Maj:ts rådet för försvarsdepartementet att tillkalla en utredningsman för att verkställa utredning och avge förslag rörande statligt stöd åt soldatbarns- och sjukskötarsammfundningarna.

Med stöd av nämnda benämning uppdrog departementschefen sanna dag åt ledamoten av riksdagens andra kammare M. G. Gustafsson att utföra följande uppdrag.

Därjämte har departementschefen den 17 december 1961 dels anmodat departementet vid försvarsstaten U. S. Rosenblad att sända expert bistånd utredningsmannen dels också uppdragit åt förste byråchefen i försvars civilförvaltning K. G. Nyman att vara sekreterare åt utredningsmannen.

Utredningen antog benämningen soldatbarns- och sjukskötarsammfundning. Sedan utredningsarbetet numera skötts för utredningen bäst med förstånd överlämnas härmed om det statliga stödet åt soldatbarns- och sjukskötarsammfundningarna. Experten biträder de nämnda sjukskötarna och försäljarna.

Stockholm den 10 september 1962.

Gunnar Gustafsson

K. G. Nyman

Innehåll

	Sid.
Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl Försvarsdepartementet	3
Inledning	9
Direktiv för utredningen	9
Begreppsförklaringar	10
Utredningens bedrivande	11
Avdelning I. Nuvarande soldathemsrörelse	13
Kap. 1. Uppkomst och utveckling	13
Kap. 2. Nuvarande organisationsformer och principer för verksamhetens innehåll och inriktning	17
Lokal organisation	17
Förbundet Soldaternas Vänner och dess stadgar	18
Vidareutveckling	23
Kap. 3. Nuvarande soldathem	24
Omfattning	24
Förteckning över organisationer och soldathem	24
Förekomst och belägenhet	36
Styrelsernas samfundstillhörighet m m	37
Kap. 4. Soldathemmens verksamhet	40
Omfattning	40
Religiös verksamhet	40
Bildnings-, förströelse- och trivselfrämjande verksamhet	41
Hemtillvaro	44
Serveringsrörelse m m	45
Samverkan med organisationer m fl	45

	Sid.
Kap. 5. <i>Soldathemmens ekonomi</i>	47
Inkomster	
A. Allmänna medel	48
1. Statsbidrag under IV huvudtiteln	48
2. Statsbidrag under VIII huvudtiteln	50
3. Allmänna arvsfonden	50
4. Bidrag från landsting	52
5. Bidrag från borgerliga kommuner	53
6. Bidrag från församlingar inom Svenska kyrkan	53
7. Bidrag från förband	53
8. Förbundet Soldaternas Vänner	54
9. Diakonistyrelsens militärnämnd	56
10. Stiftskollekter	57
11. Kollekter i övrigt från församlingar inom Svenska kyrkan	58
B. Övriga medel	58
1. Bidrag och kollekter från trossamfund och församlingar utom Svenska kyrkan	58
2. Övriga anslag och bidrag	59
C. Egen verksamhet	60
1. Insamlingar, gåvor och avgifter	60
2. Serveringsrörelse	60
3. Klädförvaring	61
D. Övriga inkomster	62
E. Underskott	62
Utgifter	
F. Fastigheter och lokaler	64
G. Löner	64
H. Egentlig soldathemsverksamhet	65
I. Inventarier	65
J. Övriga utgifter	65
K. Överskott	66
Kapitaltillgångar	66

	Sammanfattning av inkomster och utgifter samt särskilda specifikationer	67
Kap. 6.	<i>Soldathemmens personal</i>	70
	Föreståndare	70
	Husmor	72
	Övrig personal	73
	Totala lönekostnader	73
Avdelning II. Annan verksamhet m m med anknytning till soldathemsrörelsen		75
Kap. 7.	<i>Försvarets personalvård</i>	75
	Uppgifter och indelning	75
	Utveckling	76
	Central organisation	79
	Lokal organisation	81
	Lokal personalvårdsverksamhet och soldathemmen	82
Kap. 8.	<i>Former och regler för samhällets stöd till ungdomsverksamhet i övrigt</i>	87
	Utveckling	87
	Statliga bidrag	87
	Landstingens bidrag	89
	Borgerliga kommuners bidrag	90
	Andra bidrag och medel	90
Kap. 9.	<i>Soldathemsverksamhet i utlandet</i>	91
	Danmark	91
	Västtyskland	95
Avdelning III. Synpunkter och förslag		99
Kap. 10.	<i>Behovet av soldathem</i>	99
Kap. 11.	<i>Verksamhetens inriktning och utformning</i>	105
	Definition på soldathem	105
	Ett soldathem är en institution, som på frivillig grund — — — ..	106
	— — — och med religiös eller annan ideel inriktning — — — ..	106
	— — — i samverkan med förband och kommuner samt intresserade samfund och organisationer — — —	108

	Sid.
— — — driver en verksamhet, avsedd att ge de värnpliktiga en hemliknande miljö — — —	113
— — — tillfälle under fritiden — — —	114
— — — till kamratlig samvaro — — —	114
— — — och allsidig sysselsättning med andligt och kulturellt in- nehåll samt till annan trivselfrämjande verksamhet — — — ..	115
— — — till gagn för individ och samhälle	117
Förslag till bidrag	118
Kap. 12. Lokalisering av soldathem	120
Kap. 13. Byggnader	123
Fastighets- och lokalbestånd	123
Förslag till bidrag	127
Kap. 14. Inventarier	131
Inventariebestånd och synpunkter på detta	131
Förslag till bidrag	134
Kap. 15. Central organisation	135
Synpunkter på nuvarande ordning	135
Förslag till framtida utveckling	136
Förslag till bidrag	138
Kap. 16. Lokal organisation	139
Kap. 17. Personal	142
Soldathemsföreståndare	142
Rekrytering och utbildning	142
Förslag till bidrag till soldathemsföreståndarnas löner	145
Övrig personal	147
Kap. 18. Det allmännas stöd	148
Allmänna synpunkter	148
Förslag till statsbidrag	151
Avdelning IV. Sammanfattning	153

INLEDNING

Direktiv för utredningen

Efter gemensam beredning med cheferna för finans-, ecklesiastik- och handelsdepartementen anmälde chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, enligt statsrådsprotokollet den 17 november 1961 fråga om utredning rörande statligt stöd åt soldathemsverksamheten jämte därmed sammanhörande frågor och anförde därvid följande.

»Soldathemsrörelsen tillkom på initiativ och under medverkan av enskilda personer och enskilda, kristligt inriktade organisationer och samfund, som även — mestadels omkring sekelskiftet — uppförde soldathemsanläggningar. Alltjämt bedrivs denna verksamhet av enskilda föreningar och stiftelser och en betydande del av de medel, som erfordras för driften, erhålles genom bidrag och insamlingar från föreningarnas medlemmar eller från stödjande samfund.

I förbundet Soldaternas Vänner ingår f.n. 38 föreningar, som driver 30 soldathem. Härtill kommer ett av förbundet direkt drivet örlogshem. Utanför förbundet finnes 11 organisationer för soldathemsverksamhet med sammanlagt tio soldathem.

Besläktad med verksamheten inom soldathemmen och örlogshemmet är den, som bedrivs av stiftelser som Militärhemmet i Karlskrona och Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm.

Soldathemsrörelsen är emellertid icke endast beroende av enskilda, frivilliga bidrag utan även av bidrag av allmänna medel. Sålunda utgår f. n. bidrag med 151 500 kronor till soldathemsverksamheten och 28 500 kronor till nyss angivna två stiftelser från fjärde huvudtitelns anslag till personalvårdsverksamhet m. m. Vidare erhåller förbundet Soldaternas Vänner bidrag av kyrkliga kollektmedel. Under år 1960 har på detta sätt erhållits cirka 40 000 kronor. Genom förbandschefers försorg har också enskilda soldathem erhållit bidrag av läger- eller manskapskassamedel. Statliga bidrag kan också förekomma för särskilda ändamål, t. ex. främjande av nykterhet. Slutligen har föreningarna ofta varit beroende av att erhålla bidrag ur lotterimedelsfonden för mera omfattande ombyggnadsarbeten. Sådana bidrag har utgått intill år 1958. Under de senaste åren har emellertid bidrag icke utlämnats av lotterimedel; däremot har under innevarande år i några fall bidrag lämnats ur allmänna arvsfonden för iståndsättnings- och ombyggnadsarbeten.

Försvarets personalvårdsutredning har i betänkande III i september 1960 anført vissa synpunkter på soldathemsverksamheten och föreslagit att särskilda sakkunniga skall tillkallas för ytterligare utredning av hithörande spörsmål.

Varje år kommer sålunda allmänna medel i icke obetydlig omfattning soldathemsverksamheten till godo. Det synes erforderligt att pröva riktlinjerna för det allmänna framtida stöd åt soldathemsverksamheten i syfte att åstadkomma

samordning samt garantier för en lämplig användning. Detta bör ske på grundval av en utredning som omfattar soldathemsverksamheten i vidaste mening, således även med soldathemmen likartade institutioner även om dessa icke erhåller stöd genom förenämnda anslag Bidrag till soldathemsverksamheten.

På utredningen bör ankomma att efter verkställd undersökning av hemmens förhållanden och verksamhet avge förslag om förutsättningarna för statsbidrag från anslag på riksstaten, liksom om principerna och formerna för fördelning av sådana bidrag. I samband härmed bör uppmärksammas att soldathemsverksamheten ekonomiskt kan stödjas i annan ordning än genom statsbidrag t. ex. genom användning av kollektmedel. I detta sammanhang vill jag också erinra om att förutsättningar bör föreligga för kommunalt stöd till soldathemmens verksamhet. Sälunda ingår bland barnavårdsnämndens uppgifter enligt barnavårdslagen att främja anordningar för bättre fritidsförhållanden för barn och ungdom.

Utredningen bör avge förslag om statens insyn i verksamheten och statliga myndigheters rådgivande funktion i detta sammanhang, dock med beaktande av att den ursprungliga karaktären av frivillig, enskild verksamhet icke går förlorad.

Särskild uppmärksamhet bör utredningen ägna möjligheterna till samverkan mellan soldathemmen och personalvårdsverksamheten inom försvaret liksom till medverkan på ifrågavarande område även av andra ungdomsfostrande institutioner, ungdomsorganisationer och folkrörelser.

Utredningen bör lämpligen anförtros en särskilt tillkallad utredningsman. Till hans förfogande bör ställas sekreterare och experter i erforderlig omfattning.»

Den 9 december 1960 har dåvarande försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd, sedermera benämnd försvarets personalvårdsnämnd, i skrivelse till chefen för försvarsdepartementet hemställt om åtgärder för att få till stånd erforderligt ekonomiskt stöd till soldathemmen. Departementschefen har enligt protokoll 8.5.1962 förordnat, att framställningen överlämnades för kännedom till utredningen rörande statligt stöd åt soldathemsverksamheten.

Begreppsförklaringar

I betänkandet användes benämningen *soldathemsorganisation* eller *soldathemsförening* på föreningar, sällskap, stiftelser eller motsvarande, som på frivillig grund bedriver soldathemsverksamhet för att främja anordningar för goda fritidsförhållanden för de värnpliktiga under deras militärtjänstgöring. Ingen åtskillnad göres i detta sammanhang mellan organisationer som förvaltar eller äger egna soldathem och organisationer som arbetar utan att ha tillgång till soldathem.

Utredningen använder där icke annorlunda nämnts beteckningen *soldathem* för institution, där soldathemsverksamhet eller likartad verksamhet för värnpliktiga bedrivs, vare sig anläggningen benämnes soldathem, örlogshem, militärhem, ungdomshem eller fritidshem enligt vad som nedan närmare utsägs. Soldathem är nämligen den vanligast förekommande benämningen på anläggning, som soldathemsorganisation för sin verksamhet äger eller förvaltar. Organisationer som betjänar huvudsakligen flottans förband kallar sina anläggningar för örlogs-

hem. I några fall bedriver organisation verksamhet för värnpliktiga jämsides med annan ungdomsverksamhet i s. k. ungdomshem eller ungdomsgårdar, som följaktligen därmed kan sägas i sig inrymma soldathem. Vid några enstaka förband finns även soldathem eller fritidshem, som äges av kronan men utnyttjas av särskilda organisationer för soldathemsverksamhet. Det må vidare framhållas, att utredningen i begreppet soldathem inrymmer Militärhemmet i Karlskrona och Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm, varav det första har en verksamhet för värnpliktiga som närmast är att likna vid vad som bedrivs vid ungdomsgård och den senare i första hand utgör en omfattande hotellrörelse. Stiftelserna för dessa båda institutioner samt likartad stiftelse som planerar upprättande av militärhem i Visby, ingår följaktligen i vad som ovan räknas som soldathemsorganisation.

Med *soldater* menas i detta sammanhang både värnpliktig och anställd personal, oberoende av försvarsgrenstillhörighet och anställningsform (militär, civilmilitär eller civil). Alla som är knutna till försvaret förutsättes kunna utnyttja soldathemmen. Då det i första hand är de värnpliktigas behov som bör bli tillgodosedda på soldathemmen använder utredningen oftast benämningen *värnpliktiga* på de besökande.

Utredningens bedrivande

I enlighet med departementschefens direktiv har utredningsarbetet omfattat en undersökning av soldathemmens förhållanden och verksamhet.

Bland de många soldathemsorganisationer av vitt skilda slag som finns inom landet har utredningen valt att besöka vissa soldathem, som bedömts vara representativa för de skiftande verksamhetsformerna eller som av annan anledning ansetts vara av betydelse att besöka. De garnisonsorter som besökts är Fårösund, Göteborg, Halmstad, Hårsfjärden, Karlsborg, Karlskrona, Linköping, Skövde, Solna, Strängnäs, Sätenäs, Uddevalla, Uppsala, Vaxholm, Visby och Växjö.

Utredningen har samtidigt med soldathemmen även besökt militära förband och därvid studerat förbandens fritidsanordningar. I anslutning till besöken har i de flesta fall anordnats diskussioner och sammanträffanden med representanter för soldathemsorganisationer samt förband. Samtal har ägt rum med förbandschefer, truppbefäl, befattningshavare inom personalvården, företrädare för personalkategorier och de värnpliktiga. Syftemålet har varit att i såväl enskilda grupper som »kontaktkonferenser» av lokal karaktär skaffa vidgat underlag rörande icke enbart soldathemsverksamheten utan även fritidsförhållandena i övrigt för de värnpliktiga inom garnisonen.

Utredningen har vidare undersökt soldathemsverksamheten i vissa andra länder och därvid företagit studieresor till Danmark och Förbundsrepubliken Tyskland.

En icke oväsentlig del av utredningsarbetet har bestått i granskning, bearbetning och sammanställning av tillgängliga årsredogörelser från soldathemsorgani-

sationerna avseende åren 1960—1963. Med ledning av det insamlade materialet har i kompletterande syfte inhämtats vissa uppgifter från domkapitlen, landsingen och soldathemsorganisationerna. Till grund för den föreliggande utredningen har även kunnat läggas enkäter med enskilda personer, organisationer, myndigheter m. fl. Vidare må framhållas, att utredningen under sitt arbete kontinuerligt fått underlag från försvarsstaben och Förbundet Soldaternas Vänner. Vid överläggningar och kontakter med representanter för soldathemsrörelsen samt vid deltagande i konferenser rörande verksamheten har möjlighet förelegat att till utredningen framföra synpunkter. I vissa frågor har uppgifter inhämtats från skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statens ungdomsråd, 1962 års ungdomsutredning, diakonistyrelsens militärnämnd m. fl.

Utredningens bedrivande

Utredningen har samarbetat med soldathemmen även genom militära förband och därvid studerat förbandens fritidsarrangemang. I anslutning till besöken har i de flesta fall anordnats diskussioner och sammanträffanden med representanter för soldathemsorganisationer samt förband. Samtal har ägt rum med förbandschefer, truppbatal befälhavare inom personalvården, förtjädnare för parsonskategorierna och de värplikliga. Syftan har varit att i såväl enskilda grupper som »kontaktkonferenser» av lokal karaktär skaffa vidgat underlag rörande icke endast soldathemsverksamheten utan även fritidsförhållandena i övrigt för de värplikliga inom garnisonen. Utredningsgruppen har vidare undersökt soldathemsverksamheten i vissa andra länder och därvid företagit studesor till Danmark och Förbundsrepubliken Tyskland. Utredningsgruppen har också tagit del av utredningsarbetet som bedrivits och sammantåg av tillgängliga årsredogörelser från soldathemsorganisationer och sammantåg av tillgängliga årsredogörelser från soldathemsorganisationer i Västra Götaland, Göteborg, Halmstad, Hällefors, Karlsborg, Karlskrona, Linköping, Malmö, Sjöbo, Stenungsund, Söderåsen, Uddevalla, Uppsala, Vaxholm, Visby och Västerås.

Avdelning I

NUVARANDE SOLDATHEMSRÖRELSE

KAPITEL I

Uppkomst och utveckling

Soldathemsverksamheten i Sverige har sitt ursprung i den stora väckelserörelsen, som under senare hälften av 1800-talet drog fram över vårt land. För att motverka det spritmissbruk och andra neddragande tendenser i dåtidens nöjesliv och som i flera skildringar från den tiden betecknades som »sedernas förfall» växte fram en kristen soldatmission.

Till en början bedrevs denna missionsverksamhet under enkla former i det fria eller i tältkyrkor. På vissa platser förhyrdes lokaler eller byggdes provisoriska hus. Möjligheterna att skapa särskilda predikolokaler för soldaterna ökade efter hand som verksamheten vann allt fler anhängare.

Det första egentliga soldathemmet öppnades i Stockholm av den 1877 bildade föreningen Soldaternas Vänner. I slutet av århundradet hade föreningar och stiftelser för soldathemsverksamhet bildats på åtskilliga förlägningsorter. Värnpliktstidens förlängning medförde även ett ökat behov av samlingslokaler. Detta tillgodosågs icke med försvarsmedel utan det måste åstadkommas med frivilliga insatser.

Man eftersträvade på sina håll att få till stånd lokaler, där soldaterna icke enbart skulle samlas till andaktsutövning utan även beredas möjlighet till miljöbyte och avkoppling från det militära livet. Där så var möjligt inrättades i anslutning till en större samlingslokal även bibliotek samt läs- och skrivrum. Benämningen missionshus, som på sina håll användes i början, kom att successivt ersättas av begreppet soldathem.

På flertalet lägerplatser och garnisonsorter tillkom under årtiondena kring sekelskiftet soldathem i skilda former på initiativ och under medverkan av såväl enskilda religiöst intresserade personer som kristligt inriktade organisationer och samfund, främst sådana som hade anknytning till väckelserörelserna. Även Svenska kyrkan, som ombesörjde den militära själavården, inrättade soldathem eller medverkade till att sådana uppfördes.

Soldatmission och soldathemsverksamhet bedrevs sålunda i skiftande former på skilda platser. Förutom i Stockholm, där såsom ovan angivits den första

soldathemsföreningen tillkom 1877, bildades soldathemsorganisationer 1889 i Karlskrona och Göteborg. I andra garnisonsstäder såsom Östersund, Norrköping och Kristianstad samt på vissa mötesplatser bedrev KFUM viss soldathemsverksamhet. På de gamla militära lägerplatserna och exercisfälten fick soldathemsrörelsen en fastare förankring. Under 1890-talet fanns soldathemsföreningar av skilda slag på följande platser:

Malma hed	för Södermanlands regemente
Sanna hed	för Livregementets grenadjärer
Salbohed	för Västmanlands regemente
Malmen (Malmslätt)	för Första och Andra livgrenadjärregementet
Grunnebohed	för Västgöta-Dals regemente
Axvall	för Skaraborgs regemente
Hultsfred	för Kalmar regemente
Fristad	för Älvsborgs regemente
Trossnäs	för Värmlands regemente
Ränneslätt	för Smålands husarer och grenadjärer
Kronobergs hed	för Kronobergs regemente
Skillingaryd	för Jönköpings regemente
Revingehed	för Södra Skånska infanteriregementet
Ljungbyhed	för Norra Skånska infanteriregementet
Rommehed	för Dalregementet
Mohed	för Hälsinge regemente
Notviken	för Norrbottens regemente
Vännäs (Gumboda hed)	för Västerbottens regemente

Under de första decennierna av 1900-talet, då arméns truppförband övergav hedarna och lägren samt flyttade till kaserner på garnisonsorter, flyttade i allmänhet soldathemsverksamheten med till de nya förläggningsorterna.

För flottans personal förefanns även behov av samlingslokaler, framförallt för fartygens besättningar under landpermission. Det första örlogshemmet kom till i Karlskrona, där den största marina förläggningen var belägen. Sedermera tillkom örlogshem även i Stockholm och Göteborg.

Utmärkande för den ursprungliga soldathemsrörelsen var som tidigare antytts en strävan att genom frivilliga insatser föra ut det kristna budskapet till soldaterna och att i hemmiljö verka för deras andliga och etiska fostran. Viljan att förverkliga dessa syften har genom skiftande ursprung, organisation och arbetsformer skapat skilda slag av soldathemsorganisationer som till karaktären är varierande även i olika delar av landet. Soldathemsverksamheten bedrevs jämsides med den militära självården, vilken närmare behandlas i kapitel 7.

På initiativ av styrelsen för den äldsta soldathemsorganisationen, Soldaternas Vänner i Stockholm, upptogs i slutet av 1890-talet tanken på att få till stånd en samverkan mellan de skilda soldathemsföreningarna i riket. Det slutliga resultatet härav blev Förbundet Soldaternas Vänner, som bildades 1899.

»Som norm för det blivande förbundet fastställdes vid den första kongressen vissa grundsatser, ur vilka följande må citeras:

- »1. Verksamhetens förnämsta syfte bör vara att föra soldaten under inflytande av evangelium såsom en Guds kraft till frälsning och att bereda honom en tillflyktsort, där han kan komma i närmare personligt umgänge med gudfruktiga kamrater samt finna tillfälle till mera stillhet och vederkvickelse för sinnet, än kasern- och lägerliv i allmänhet kunna medgiva.
2. För detta ändamål bör särskild lokal finnas, till vilken soldaterna hava dagligt tillträde och i vilken Guds ord förkunnas och tillfälle finnes till sådan läsning, som kan befrämja soldatens andliga och sedliga lyftning, ävensom till brevskrivning och broderliga samtal.»

Det beslöts, att stockholmsföreningens styrelse interimistiskt skulle fungera såsom förbundets centralstyrelse med följande befogenheter:

- a) att medgiva soldatmissionsföreningar anslutning till samarbete under centralstyrelsens ledning
- b) att arbeta för bildandet av nya soldatmissionsföreningar
- c) att i allmänhet söka främja soldatmissionen och tillhandagå de enskilda föreningarna med råd för verksamheten
- d) att efter överenskommelse på begäran av de enskilda föreningarna och i mån av tillgång föranstalta om, att lämpliga personer besöka lägerplatser och garnisoner för att stödja och uppmuntra missionsarbetet bland soldater
- e) att söka anskaffa och sprida för soldatmissionen lämplig litteratur
- f) att mottaga årsredogörelse för varje förening och därav göra sammanfattning
- g) att sammankalla och leda konferenser mellan ombud från anslutna föreningar.»

Dessa grundsatser har varit vägledande för flertalet soldathemsorganisationer och har återspeglats i förbundets stadgar, vilka successivt förändrats till nuvarande form. Stadgarna är återgivna i kapitel 2.

Ursprungligen var till Förbundet Soldaternas Vänner anslutet ett tiotal föreningar för soldathemsverksamhet. År 1909 utökades styrelsen till att omfatta representanter även från delar av landet utanför Stockholm och år 1913 var till förbundet 25 soldathem anslutna. Under de senaste åren har förbundet omfattat närmare 40 föreningar.

Alla organisationer med soldathemsverksamhet har dock icke anslutit sig till Förbundet Soldaternas Vänner. Utanför förbundet bedriver för närvarande 13 organisationer soldathemsverksamhet. Flera av dessa organisationer har delvis samma och delvis annat ursprung än de förbundsanslutna. Den av förbundet stadgade målsättningen har dock icke kunnat accepteras som ovillkorliga krav för drivande av soldathem. Somliga av dessa har uppkommit som utflöde av den traditionsstarka patriarkaliska synen på omhändertagande av personal. Andra hem har tillkommit genom att enskilda personer satsat medel och har följaktligen mera karaktären av donationsinstitutioner. Vidare har den sociala synen på omhändertagande av ungdom utgjort drivkraften till bildande av soldathem.

Sälunda har flera hem präglats av en inriktning som baserats på en numera allmänt vedertagen syn på ungdomsvårdsverksamhet och icke enbart på en kristen motivering.

Gemensamt för soldathemsrörelsen har oavsett uppkomst och utveckling varit en på frivillighetens väg uppbyggd verksamhet med förankring i kyrka, församling, förband och bygd.

Det beslutades att Stockholmsförbundet styres instrumentellt skilje-lagras såsom förbundets centralstyres och följande delorganisationer:

- a) att medgeva soldatnämndens beslutning till samhällets under- och överstyresledning
- b) att arbeta för bildandet av nya soldatnämndens förband
- c) att i allmänhet söka främja soldatnämndens och bildnings- och utbildningsföretagens med råd för verksamheten
- d) att efter överenskommit på begäran av de enskilda förbanden och i sam- av tillgång förinställa om att jämföras betona de läroplaner och gästgiverier för att ställa och uppnå utmaningar mellan soldater
- e) att söka anskaffa och sprida för soldatnämnden lämplig litteratur
- f) att mottaga närståendes för varje förband och deras egen ekonomiska hjälp
- g) att sammanställa och leda konferenser mellan ombud från samtliga för- eningar.

De som grundats har varit värbands för löjtnant soldatnämndens och har utskäpats i förbundets stadgar vilka successivt förändrats till denna rade form. Stadgarna är återgivna i kapitel 2.

Förspöringen var till Förbundet Soldaternas Vänner antalet var följande för eningar för soldatnämndens verksamhet år 1909 utökades styrelsen till att omfatta representanter även från delar av landet utanför Stockholm och år 1913 var till förbundet 25 soldatnämndens antalet. Under de senaste åren har förbundet omfattat närmare 40 eningar.

Alla organisationer med soldatnämndens verksamhet har dock inte anslutit sig till Förbundet Soldaternas Vänner. Utanför förbundet bedrivs för närvarande 18 organisationer soldatnämndens verksamhet. Flera av dessa organisationer har dock samma och delvis annat utgång än de förbandsanslutna. Den av förbundet stöd- gade målsättningarna har dock icke kunnat uppnås som övriga organisationer för de- varde av soldatnämnden. Somliga av dessa har uppkommit som utlösa av den traditioneriska patriarkiska synen på omhändertagande av personal. Att de- ligen mer karaktären av domäninstitutioner. Vidare har den sociala synen på omhändertagande av ungdom utgjort diskussion till bildande av soldatnäm-

KAPITEL 2

Nuvarande organisationsformer och principer för verksamhetens innehåll och inriktning

Lokal organisation

Såsom i första kapitlet anförts har olikheter i ursprung och inriktning skapat en mångskiftande soldathemsverksamhet i Sverige. Inget soldathem är det andra fullständigt likt i vad avser verksamhetsformer, lokaliteter m. m. Även om syftemål och andemening med soldathemsverksamheten i stort är gemensamma, är verksamheten likväl växlande, beroende på betingelserna på varje plats och i skilda delar av landet. Även inom en och samma garnisonsort kan olika typer av soldathem ha vuxit fram.

En förteckning över nuvarande organisationer jämte redogörelse för var och en återfinnes i efterföljande kapitel 3.

De organisationer som står bakom soldathemmen utgöres *dels* av speciellt för soldathemsverksamhet eller likartad verksamhet tillkomna stiftelser, sällskap och föreningar, *dels* av samfund och organisationer, vilkas verksamhet endast till en mindre del består av egentlig soldatmission.

Soldathemsorganisationerna kan särskiljas även i två andra grupper i det avseendet att, såsom tidigare anförts, icke alla sammanslutningar för soldathemsverksamhet anslutit sig till det centrala organet, Förbundet Soldaternas Vänner. Av de förbundsanslutna driver 30 verksamhet i 32 soldathem (motsvarande) och förbundet driver i egen regi ett örlogshem. Utanför förbundet verkar 13 organisationer i 12 soldathem.

Verksamheten vid soldathemmen är sålunda till art, karaktär och omfattning mångskiftande. Den ursprungliga missionsverksamheten har utvecklats olika och skapat skiljaktigheter i fråga om egenart och inriktning. På flertalet garnisonsorter har soldathemsverksamheten utvecklats i samverkan mellan olika kyrkliga och frikyrkliga samfund. Soldathemsorganisationerna har därigenom alltmer kommit att bli ekumeniska sammanslutningar. Vissa soldathemsföreningar, som tillkommit på initiativ och under medverkan av en kyrka eller ett samfund har bibehållit sin prägel främst i fråga om verksamhetens inriktning. Ett mindre antal organisationer saknar konfessionell anknytning, vilket medfört att verksamheten icke alls eller i ringa grad fått religiös inriktning.

Den religiösa atmosfären vid de skilda soldathemmen är varierande. På vissa håll är den religiösa aktiviteten mycket dominerande och på andra håll knappast märkbar, oavsett om fråga är om kyrklig, frikyrklig eller ekumenisk soldathemsorganisation.

Att soldathemmens fastigheter och lokalutrymmen är varierande till ålder, storlek och utformning är naturligt med hänsyn till olikformigheten i de faktorer på vilka organisationernas ekonomi är uppbyggd.

Av betydelse för soldathemsorganisationernas ekonomi är inkomsten av de egna rörelser, som organisationerna kan driva. Övervägande flertalet soldathem driver serverings- och kioskrörelse av något slag. Omfattningen av denna verksamhet är varierande. Några få föreningar driver betydande konditori- eller kaféservering, som är öppen även för allmänheten. För flertalet utgör emellertid serveringsrörelsen en mycket väsentlig verksamhetsgren. Några hem har ringa försäljningsrörelse. Ett 20-tal hem har även frilagt utrymmen för klädförvaring för de värnpliktiga.

I fråga om fritidsverksamheten är omfattningen mycket varierande. Somliga soldathem driver en differentierad hobby- och fritidsverksamhet med lokaler inredda för skilda fritidssysselsättningar medan andra knappast har någon form av programverksamhet eller resurser för annan fritidssysselsättning.

Flera olikheter soldathemmen emellan skulle kunna nämnas, såsom t. ex. i fråga om samverkan och kontaktutbyte med myndigheter, kommuner, församlingar, organisationer m. fl. Avsikten är emellertid att här endast belysa, att formerna för soldathemsverksamheten inom landet är mångskiftande och starkt varierande, beroende på de betingelser som påverkat utvecklingen på de skilda platserna.

Förbundet Soldaternas Vänner och dess stadgar

Redan i den svenska soldathemsverksamhetens tidigare skede framkom att en förutsättning för aktiv soldathemsrörelse var att verksamheten vid de skilda soldathemmen åtminstone i vissa avseenden samordnades. Som tidigare omnämnts i kapitel 1 bildades därför år 1899 Förbundet Soldaternas Vänner.

Verksamheten regleras i stadgarna för Förbundet Soldaternas Vänner (FSV). Dessa stadgar har i senaste utformning följande lydelse:

§ 1

Förbundets karaktär

Förbundet Soldaternas Vänner är en sammanslutning av olika organisationer (stiftelser, sällskap, föreningar, samfund m. fl.) vilka bedriva verksamhet bland militär personal i enlighet med i § 2 angivna grundsatser.

§ 2

Grundsatser

1. Förbundets grundsatser för verksamhet bland den militära personalen äro: att söka föra denna personal under inflytande av Kristi evangelium samt verka för dess andliga och etiska fostran; att bedriva denna verksamhet enligt alliansprincip och så vitt möjligt i för ändamålet upprättade soldathem (jfr § 12);

att söka giva soldathemmen karaktär av goda hem, som erbjuder de besökande trevnad och vederkvickelse;

att i soldathemmen bereda tillfälle till enskilda och gemensamma andaktsstunder, bildningsarbete, åhörande av föredrag, brevskrivning och läsning av hemortens tidningar m. m. samt kamratlig samvaro och god förströelse; samt att sammanföra kristligt sinnade kamrater till brödrakretsar.

2. Soldathemmen må icke upplåtas för sådant som strider mot ovan angivna grundsatser. Inom hemmen må icke bedrivas någon politisk verksamhet.

§ 3

Förbundskonferens

1. Ordinarie förbundskonferens hålles vartannat år. Extra förbundskonferens sammankallas av centralstyrelsen, då särskild anledning därtill föreligger. Till förbundet ansluten organisation är berättigad att sända två ombud. Dock må organisation, som bedriver verksamhet i mer än ett soldathem eller på mer än en garnisonsort eller lägerplats, sända tre ombud.
2. Förbundskonferens väljer ordförande för konferensen och erforderligt antal funktionärer.
3. Varje befullmäktigat ombud och ledamot av centralstyrelsen äger en röst. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Rösträtt kan icke överlåtas på annan.
4. Ordinarie förbundskonferens utser med slutna sedlar, om konferensen icke annorlunda bestämmer, en centralstyrelse och ordförande i densamma samt revisorer, beslutar om ansvarsfrihet för centralstyrelsen samt om det årsbidrag, som de anslutna organisationerna böra lämna till förbundet.
5. Vid förbundskonferens beredes tillfälle till överläggning i för soldathemsverksamheten aktuella frågor.

§ 4

Centralstyrelse

1. Centralstyrelsen skall bestå av högst sjutton ledamöter, av vilka ordinarie förbundskonferens för en tid av fyra år väljer femton, varannan gång åtta ledamöter och varannan gång sju. Valbar är medlem av till förbundet ansluten organisation. Svenska Kyrkans Diakonistyrelse och Frikyrkliga Samarbetskommittén må därutöver utse var sin ledamot av centralstyrelsen.
2. Fältprosten och den representant, som utses av Försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd, äga deltaga i centralstyrelsens överläggningar.
3. Centralstyrelsen utser inom sig erforderliga funktionärer.
4. Centralstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då minst sex ledamöter det begära.
5. Centralstyrelsen utser inom sig ett arbetsutskott, bestående av högst nio ledamöter, vilket äger att besluta i löpande ärenden samt i angelägenheter, som hänskjutas till detsamma av centralstyrelsen.
6. Centralstyrelsen är beslutsmässig, då minst nio ledamöter och arbetsutskottet, då minst fem ledamöter äro närvarande vid sammanträde. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

§ 5

Centralstyrelsens åligganden

Det åligger centralstyrelsen:

1. att verkställa förbundskonferensens beslut;
2. att förvalta de medel, som ställas till centralstyrelsens förfogande;
3. att stödja till förbundet anslutna organisationers soldathemsverksamhet och tillse, att den bedrivs enligt förbundets grundsatser;
4. att förmedla spridning av Fälttestamentet och god litteratur bland den militära personalen;
5. att hos allmänheten söka väcka intresse för soldathemsverksamheten;
6. att taga initiativ till bildande av organisationer för verksamhet enligt förbundets grundsatser;
7. att till lämplig tid sammankalla förbundskonferens och att minst sex månader i förväg underrätta till förbundet anslutna organisationer om tiden för konferensen och minst en månad före dess öppnande meddela förslag till föredragningslista;
8. att vid ordinarie förbundskonferens avgiva redogörelse för förbundets verksamhet, inkomster och utgifter samt ekonomiska ställning;
9. att besluta om inträde i förbundet av organisation, som bedriver verksamhet i överensstämmelse med förbundets grundsatser;
10. att inför olika myndigheter tillvarata förbundets intressen;
11. att fördela till förbundet beviljade anslag;
12. att söka ordna erforderlig utbildning för blivande soldathemsföreståndare samt konferenser och fortbildningskurser för i tjänst varande föreståndare;
13. att utarbeta planer för förbundets verksamhet vid förstärkt försvarsberedskap och i krig;
14. att årligen till anslutna organisationer utsända årsberättelse över förbundets verksamhet; samt
15. att anställa erforderliga tjänstemän och utfärda instruktion för dem.

§ 6

Räkenskaper och revision

1. Förbundets räkenskaper avslutas för kalenderår.
2. För granskning av räkenskaperna väljer ordinarie förbundskonferens för en tid av två år tvenne revisorer och lika många revisorssuppleanter. Av dessa skall den ene revisorn och den ene revisorssuppleanten vara auktoriserade revisorer.

§ 7

Distrikt

1. Förbundet är indelat i distrikt, sammanfallande med landets militär-områden och nummerade på samma sätt som dessa. Distrikt med minst tio soldathem kan uppdelas i två distrikt, varvid till numret fogas ett A respektive B.

2. Distriktets styrelse består av minst två ledamöter från varje ansluten organisation inom distriktet, utsedda av vederbörlig styrelse. Om distriktets styrelse så finner lämpligt, må den själv utse ytterligare tre ledamöter.
3. Distriktsstyrelse har att söka främja soldathemsverksamheten inom distriktet. Om möjligt bör den även å orter, där militära förläggningar icke finnas, söka intressera organisationer och enskilda att stödja såväl verksamheten inom distriktet som förbundets verksamhet i stort.

§ 8

Soldathem

1. För verksamheten i soldathem svarar en styrelse, bestående av personer, som bekänna Jesus Kristus såsom sin Frälsare och Herre och som i soldathemsverksamheten vilja tillämpa förbundets grundsatser.
2. Styrelsen har att utfärda instruktion för soldathemmets föreståndare.
3. Styrelsen bör lämna centralstyrelsen tillfälle att yttra sig, när ny föreståndare skall tillsättas.
4. Soldathemmets föreståndare skall uppfylla de fordringar, som angivits för ledamöterna av dess styrelse samt äga förmåga att leda hemmets verksamhet och upprätthålla ordning och god anda.
5. Styrelsen bör eftersträva att samla och sammansluta goda kvinnliga krafter, vilka kunna stödja verksamheten å soldathemmet och bidra till att det samma får en verklig prägel av hem.

§ 9

Redogörelse från anslutna organisationer

De till förbundet anslutna organisationerna skola varje år före den 1 april till förbundsexpeditionen insända en kort redogörelse jämte statistik för det gångna årets verksamhet samt avskrift av den reviderade förvaltningsberättelsen.

§ 10

Ändring av stadgarna

Ändring av dessa stadgar kan ske endast genom beslut av ordinarie förbundskonferens med två tredjedelars röstmajoritet. Skriftligt förslag till ändring skall hava kommit centralstyrelsen tillhanda minst fyra månader före konferensen, för att ärendet skall kunna behandlas vid densamma.

För ändring av § 2 erfordras dock sådant beslut av två på varandra följande förbundskonferenser, varav minst en ordinarie. Mellan konferenserna skall förflyta minst sex månader.

Minst två månader före förbundskonferens skall inkommet stadgeändringsförslag jämte centralstyrelsens yttrande tillställas samtliga till förbundet anslutna organisationer.

§ 11

Upplösning av förbundet

För upplösning av förbundet erfordras beslut med två tredjedelars röstmajoritet av två på varandra följande förbundskonferenser, varav minst en ordinarie.

Mellan konferenserna skall förflyta minst sex månader. I händelse av upplösning skola förbundets tillgångar överlämnas till organisation, som bedriver soldathemsverksamhet enligt grundsatser, som av förbundskonferensen godtagas, eller till Röda Korset eller annan organisation, som arbetar för försvarsväsendets sjukvård.

§ 12

Vad i dessa stadgar sägs om soldathem och soldathemsföreståndare gäller även örlogshem respektive örlogshemsföreståndare, och vad som sägs om soldathemsverksamhet gäller i tillämpliga delar även sådana organisationer, som icke haft möjlighet att upprätta soldathem.

Som framgår av § 4 skall centralstyrelsen bestå av högst 17 ledamöter. Sedan handläggningen av soldathemsuppgifterna på myndighetssidan överflyttats från förutvarande försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd till försvarstabens personalvårdsbyrå, äger byråns chef eller representant för denne jämte fältprosten deltaga i styrelsens överläggningar. I centralstyrelsens arbetsutskott ingår 9 ledamöter. Styrelsen har under de senaste fyra åren haft 2—5 sammanträden årligen och arbetsutskottet 1—3.

Förbundet har en expedition i Stockholm med en deltidanställd befattningshavare. Administration och organisationsarbetet i övrigt handhaves främst av förbundssekreteraren, som fullgör sina åligganden som deltidsuppgift. Denne företager årligen resor i betydande omfattning för kontakt med soldathem och förbandschefer samt medverkar vid gudstjänster och andra samlingar. En regelbunden samverkan äger rum med försvarstabens personalvårdsbyrå. Under år, då ordinarie förbundskonferenser icke hålles, har förbundet anordnat fortbildningskonferenser för soldathemsföreståndare. I september anordnas årligen över hela landet Soldathemmens Dag med särskilda arrangemang av förbundet och deltagande av företrädare för centralstyrelsen. Föreståndarutbyte sker årligen med Danmark och visst samarbete äger även rum med Finland och Norge. Förbundet verkar vidare för utdelning av fälttestamenten och för litteraturspridning samt söker i övrigt att inom ramen för tillgängliga resurser och i enlighet med sin målsättning främja god soldathemsverksamhet.

Den lokala verksamheten uppföljes av förbundet. Erfarenheterna vidarebefordras i syfte att ge impulser till och effektivisera lokalorganisationernas arbete. Härvid behandlas betydelsefulla frågor om exempelvis verksamheten i allmänhet, lokalernas utnyttjande, studiecirklar och brödrakretsar, ekonomi, verksamhet utom hemmen, söndagsskoleverksamhet, nykterhetsundervisning, byggnader, inventarier, arbetsformer och hjälpmedel härför, samarbetet med förbanden och dess personalvård, samt kontakter i övrigt med samfund och bygd. Det må framhållas, att förbundet endast kan ge förslag och råd till föreningarna, då det saknar befogenheter gentemot de enskilda lokala organisationerna.

Förbundets verksamhet finansieras främst av medel från rikskollekt, statsanslag, årsavgifter och gåvor samt från kollekter och anslag i övrigt. Under de senaste fyra åren har inkomsterna uppgått till belopp mellan 53 000 och 73 000

kronor. En stor del av inkomsterna måste årligen anslås till det av förbundet direkt drivna soldathemmet, Vitså Örlogshem. Bland utgiftsposterna i övrigt må nämnas kostnader för löner, kurser, lokaler, inventarier, tryck och resor samt vissa mindre bidrag till lokala organisationer.

Vidareutveckling

Utredningen anser sig kunna konstatera, att det under senare år förmärkts en ny och modernare syn på soldathemsverksamheten både inom soldathemsrörelsen själv och vid förband som soldathemmen betjäna. Denna ändrade inställning innebär icke något avkall på den ursprungliga uppgiften utan är närmast ett uttryck för strävan att söka anpassa verksamhet och miljöförhållanden till de behov som allmänt finns hos dagens ungdom.

I icke ringa del kan man härleda orsakerna till denna utveckling i det förhållandet, att det under de sista åren ankommit på central myndighet att utöva viss tillsyn och vägledning i fråga om soldathemsverksamheten och att denna myndighet — överbefälhavaren genom försvarsstabens personalvårdsbyrå — har vissa resurser för ändamålet.

Denna utveckling har accentuerats under den tid utredningen verkat. En förutsättning för att dessa impulser givit resultat är att de mött gensvar inom soldathemsrörelsen. Givetvis har även inom denna rörelse tagits initiativ till denna utveckling och om de ekonomiska resurserna varit större skulle säkerligen mer kunnat åstadkommas i fråga om reformer.

Nuvarande soldathem

Omfattning

Antalet nuvarande organisationer (motsvarande) för soldathemsverksamhet eller därmed likartad verksamhet är enligt utredningens beräkningar 53. Av dessa organisationer bedriver 37 verksamhet i 39 soldathem (motsvarande), 3 soldathemsverksamhet vid sidan av annan ungdomsverksamhet i egna föreningslokaler, 3 med soldathemsverksamhet likartad verksamhet i kronan tillhörigt soldathem eller fritidshem och 10 verksamhet utan tillgång på lokaler. Vid tre förband finns visserligen kronan tillhöriga fritidshem, som i vissa sammanhang jämföras med soldathem, men då verksamheten vid dessa bedrivs helt i förbandets regi, är de enligt utredningens definition icke soldathem. Antalet soldathem, inräknat ovannämnda föreningslokaler samt av organisationer förvaltade fritidshem, uppgår sålunda till 45.

Förteckningar över organisationer och soldathem

En kortfattad beskrivning över var och en av ovan angivna soldathemsorganisationer samt soldathem och fritidshem återfinnes i nedanstående förteckning, som upptager garnisoner fördelade efter de sju militärområden, som ännu 1965 utgör landets militärterritoriella indelning.

I. militärområdet

Kristianstad

Soldathemsverksamheten för P 6 och A 3 handhaves dels av *KFUM i Kristianstad*, dels av *Föreningen P 6 Soldathem*.

KFUM bedriver sin verksamhet huvudsakligen i föreningslokalerna i staden men planerar att upprätta ett soldathem vid A 3 i Norra Åsum, där i avsaknad av soldathem viss verksamhet utövas i förbandets marketenteri. Viss verksamhet bedrivs även i Rinkaby, där KFUM för ändamålet arrenderat marketenterirörelsen.

Föreningen P 6 Soldathem driver det av förbandets personalkassa ägda soldathemmet. Verksamheten där har under åren 1960—63 omhändertagits av KFUM enligt särskilt avtal mellan organisationerna men har återtagits av soldathemsföreningen, som för ändamålet anställt en föreståndare. I styrelsen ingår såsom representanter för förbandet, regementschefen, militärpastorn, stabskonsulenten och företrädare för befälskårerna och de värnpliktiga samt ortsrepresentanter i övrigt med varierande samfundsanknytning.

Hässleholm

Föreningen Soldaternas Vänner i Hässleholm bedriver verksamhet i ett 1941 uppfört soldathem. I styrelsen ingår företrädare för Svenska kyrkan, Svenska Baptistsamfundet, Svenska Missionsförbundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Missionssällskapet Bibeltrogna vänner samt Hässleholms stad. Soldathemmet är beläget intill T 4 och betjänar även P 2, vilket regemente dock ligger i motsatt ända av staden. Fastigheten är i gott skick. Viss nödvändig nyanskaffning av möbler och andra inventarier har ägt rum.

Ljungbyhed

Föreningens Soldaternas Vänner i Ljungbyhed soldathem betjänar främst F 5 men även Förberedande Fältflygarskolan i Herrevadskloster och enheter ur andra förband, som tidvis förlägger sin utbildning till eller i närheten av Ljungbyhed. Styrelsen består av representanter för Svenska kyrkan, Svenska Missionsförbundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och Svenska Baptistsamfundet samt ledamöter valda av föreningen. En betydande om- och tillbyggnad av föreningens fastighet har nyligen verkställts, varigenom flera rum kunnat ställas till förfogande och inredas för skilda ändamål.

Växjö

Kronobergs Läns Missionsförenings Soldatmission i Växjö bedriver verksamhet i soldathemmet Betania. Fastigheten, som byggdes 1920 och som är belägen invid I 11, är i behov av renovering. Planer finns på en genomgripande ombyggnad. En betydande serverings- och bagerirörelse bedrivs.

I 11 soldathem »*Elvagården*» drives av en särskild stiftelse. Byggnaden inrymmer regementets marketenteri, bibliotek och lärum m. m., varjämte en hörsal användes av såväl kronan som stiftelsen. I första hand måste hemmets verksamhet anses vara en del av förbandets personalvårdsverksamhet.

Eksjö

I styrelsen för *Föreningen Soldaternas Vänner i Eksjö* ingår representanter för Svenska kyrkan, Svenska Missionsförbundet, Svenska Alliansmissionen, Metodistförsamlingen och I 12. Platsbefälhavaren i Eksjö och militärpastorn är ledamöter av styrelsen, den sistnämnde som ordförande. Till skillnad från flertalet soldathem har här icke bedrivits någon regelbunden serveringsrörelse. Nuvarande soldathem har emellertid efter närmare 70 års bruk tjänat ut och försålts. Nytt soldathem har planerats på plats belägen cirka 300 meter från I 12 och cirka 800 meter från Ing 2. Detta soldathem kommer enligt planerna att inrymma en mängd olika lokaler för hemmets skilda verksamhetsgrenar samt en rad lokaler för uthyrningsändamål.

Jönköping

Svenska Alliansmissionens Ungdomsförbunds Soldatmission ombesörjer soldathemsverksamheten för A 6 och äger en för ändamålet avsedd stor och bra fastighet, som är belägen i samma del av staden som regementet. Styrelsens samtliga ledamöter tillhör Svenska Alliansmissionen. Den direkta ledningen utövas av en verksamhetskommitté. På dagarna sker kaffeservering till elever vid Tekniska Gymnasiet m. fl.

Skillingaryd

Svenska Alliansmissionens Ungdomsförbunds Soldatmission bedriver — förutom i Jönköping — även verksamhet i ett nyligen tillbyggt soldathem i Skillingaryd. Hemmet är av god standard och tillräckligt för att motsvara behovet. Det inrymmer praktiskt taget de enda fritidslokalerna på platsen och uthyres även till bl. a. sammanträden, möten och familjehögtider.

Karlskrona

För marinens förband finns i Karlskrona tre soldathem (motsvarande).

Det största är *Militärhemmet*, som drives av en stiftelse. I styrelsen för denna ingår företrädare för Svenska kyrkan, de militära myndigheterna, försvarets underbefälsförbunds lokalavdelning och Karlskrona stad.

Militärhemmet, som varit i bruk över tioålet år, har moderna och rymliga lokaler för skilda ändamål. Verksamheten kan närmast liknas vid den, som bedrivs på ungdomsgårdar av klubbkaraktär. En direkt samverkan äger rum med den av förbanden bedrivna personalvården. Verksamheten har tills vidare handhafts av en amiralitetspredikant vid sidan av församlingsuppgifter. Viss del av fastigheten uthyres, och lokalerna förhyres även av föreningar i staden.

Vidare finns i Karlskrona *Kronprinsessan Victorias Örlogshem*. I styrelsen, som helt företräder de militära myndigheterna, ingår officerare, underbefäl samt konsulent. Örlogshemmet är till sin karaktär ett soldathem, men verksamheten vilar på profan grund. Hemmet utnyttjas som fritids- och studielokaler för Karlskrona örlogsskolor (KÖS). Viss organiserad verksamhet med underhållningsprogram och filmförevisning förekommer. Föreståndarinna finns och serveringsrörelse drives.

Föreningen Soldaternas Vänner i Karlskrona driver ett mindre soldathem, som närmast är avsett för KA 2. I styrelsen representeras Svenska kyrkan, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Metodistkyrkan, Svenska Missionsförbundet och Blekinge Missionssällskap. Husmor finns men ingen föreståndare. Verksamheten är av relativt liten omfattning. Styrelsen anordnar regelbundet soldat-aftnar i Militärhemmets lokaler.

Ängelholm

Verksamheten vid *Soldathemmet, F 10*, Barkåkra, ledes av en styrelse, i vilken ingår representanter för flera av Svenska kyrkans församlingar i trakten, för Barkåkra kommun och Ängelholms stad samt för F 10. Hemmet är inrymt i en enkel fastighet av barackkaraktär och är beläget i närheten av flygflottiljen. Byggnaden är i behov av en omfattande upprustning men är i övrigt ändamålsenlig för verksamheten, som drives i direkt samverkan med förbandets personalvårdsorganisation.

Hälsingborg

Föreningen *Hälsingborgs soldatmission* finns men driver inget soldathem, då något militärt förband numera icke är förlagt till staden. Ekonomiskt understöd lämnas till närbelägna soldathem.

Ronneby

Föreningen *Soldaternas Vänner i Ronneby* bildades 1945 för att betjäna F 17 och planerar att inrätta soldathem.

Ystad

Stiftelsen *Ystads Soldathem* bedriver viss verksamhet vid P 7 men har inget eget soldathem.

II. militärområdet

Östersund

I styrelsen för *Föreningen Soldaternas Vänner i Östersund* ingår företrädare för Svenska kyrkan, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Metodistkyrkan, Svenska Baptistsamfundet, KFUM samt representanter för militära myndigheter. Soldathemmet är inrymt i en äldre men i förhållandevis tillfredsställande skick hållen fastighet. Denna är belägen i staden mellan I 5 och A 4. Hemmet betjänar även F 4.

Sollefteå

För förbanden I 21, T 3 och Arméhundskolan (HS) finns tre anläggningar av soldathemskaraktär.

Den största är *Härnösands Stiftsråds Soldathem*, som ledes under stiftsrådets arbetsutskott av en styrelse, som består av regementschefen vid I 21, militärpastorerna samt andra företrädare för förbanden. Soldathemmet är beläget intill I 21 och betjänar huvudsakligen detta jämte HS. Fastigheten är stor och inrymmer åtskilliga lokaler, av vilka flera nyligen renoverats. En omfattande ungdomsverksamhet bedrivs.

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Ångermanlandsförbund har i ett ungdomshem, Brostugan, vid sidan av allmän ungdomsverksamhet bedrivit soldathemsverksamhet. Flertalet styrelseledamöter tillhör Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och som representant för förbanden ingår militärpastorn vid T 3. För närvarande bedrivs verksamheten i provisoriska lokaler, då Brostugans fastighet nyligen rivits i samband med kraftverksbygge vid Sollefteåforsen. Nytt soldathem planeras.

Inom T 3 finns sedan några år ett *fritidshem* som kan likställas med soldathem, även om föreståndare saknas och serveringsrörelse icke förekommer. Verksamheten drives av en särskild stiftelse under medverkan av regementets kamratförening.

Sundsvall

I styrelsen för *Sällskapet Sundsvalls Soldathem* ingår militärpastorn som ordförande samt representanter för Svenska kyrkan, Svenska Baptistsamfundet, KFUM, IOGT och Lv 5. Något soldathem finns icke. En begränsad verksamhet bedrivs i huvudsak inom förbandet.

Härnösand

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Ångermanlandsförbund, som enligt ovan innehar ungdomshemmet Brostugan i Sollefteå, bedriver sedan 1945 soldathemsverksamhet även i Härnösand. Ledningen handhaves under nämnda förbunds styrelse av en soldathemskommitté, vars ledamöter tillhör Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen utom en som representerar förbandet. Byggnaden, där soldathemsklokalerna är inrymda, är belägen i staden, dock icke i dess centrala del. Viss upprustning av fastigheten genomfördes 1962. Till följd av att KA 5, som skall betjänas, är ett förhållandevis litet förband, har soldathemsverksamheten icke varit särskilt omfattande. Soldathemmet utnyttjas även för förbundets ungdomsverksamhet. Serveringsrörelsen uppbäres huvudsakligen genom servering till skolungdom på förmiddagarna.

Gävle

Hälsinge regementets soldathem ledes av en styrelse, där regementschefen ingår som självskriven ledamot. Övriga ledamöter och suppleanter företrädande Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet utses av stödorganisationen, De Värnpliktigas Vänner i Gävleborgs län, och Södra Norrlands Angariiförbund.

Soldathemmet är beläget på kronans mark i omedelbar närhet av I 14. Byggnaden och huvuddelen av inventarierna äges av förbandets personalkassa, som driver serveringsrörelsen. Förhållandet mellan personalkassan och soldathemsstyrelsen regleras genom ett avtal. Kyrka och förbandsbibliotek är inrymt i soldathemmet och en del av militärpastorns verksamhet är förlagd till hemmet. Genom äganderättsförhållandena har soldathemmet en något annorlunda ställning än soldathemmen i allmänhet.

Söderhamn

Soldathemmet Fritidsgården F 15 drives av *Stiftelsen Kungl. Hälsinge flygflottiljs soldathem*. Styrelsen utgöres av företrädare för flottiljen och Svenska kyrkan. Fastigheten äges av stiftelsen och är belägen i närheten av flottiljen. Verksamheten ledes av militärpastorn. En väsentlig del av personalvårdsverksamheten är förlagd till soldathemmet.

III. militärområdet

Skövde

Två soldathem finns, som gemensamt betjänar P 4, K 3 och T 2.

Det ena, »Prins Oscar Bernadotte», ligger i stadens centrum och äges av *Föreningen Soldaternas Vänner i Skövde*. I dess styrelse ingår företrädare för Svenska Missionsförbundet, Pingströrelsen, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Metodistkyrkan, Svenska Baptistsamfundet och Missionssällskapet Helgelseförbundet samt såsom representant för garnisonschefen stabskonsulenten. Detta soldathem inrymmer dels en större serveringsrörelse med konditori, som är öppet även för allmänheten, dels ett tiotal rum för fritids- och klubbverksamhet. Verksamheten är omfattande och utgör ett betydande komplement till förbandens personalvårdsverksamhet. Föreningen har anskaffat och iordningställt en buss att användas såsom »Fältsoldathem».

Det andra soldathemmet kallas Skövde Soldathem. Dess huvudman är *Föreningen Västergötlands Soldathem*, som även är ägare till ett soldathem i Karlsborg. Ledningen utövas av en direktion. I denna ingår förbandscheferna, militärpastorerna och stabskonsulenten samt representanter för Skövde stad och Skövde underofficerssällskap. Soldathemmet är beläget alldeles intill P 4 och K 3. Verksamheten har de senaste åren ökat i omfattning, sedan lokalerna genomgått en grundlig renovering.

Såtenäs

Under år 1962 iordningställde en nybildad stiftelse, benämnd *Direktionen för Såtenäs soldathem*, med hjälp av donationsmedel en mindre barackbyggnad inom F 7 till soldathem. Garant för stiftelsen är föreningen Soldaternas Vänner i Skövde. Flottiljchefen, flottiljpastorn och föreståndaren för soldathemmet »Prins Oscar Bernadotte» i Skövde är självskrivna ledamöter i direktionen. I övrigt ingår tre ledamöter från Föreningen Soldaternas Vänner i Skövde och tre från Föreningen Västergötlands Soldathem. Byggnaden består av ett läsrum, ett skrivrum och ett andaktsrum. Någon serveringsrörelse förekommer icke, då hemmet är centralt placerat inom flottiljområdet i omedelbar närhet av markententieriet. Avsikten med hemmet, som har relativt små resurser, är att erbjuda de värnpliktiga en tillflyktsort för lugn och ro i trivsamt hemmiljö.

Karlsborg

Karlsborgs Soldathem äges liksom Skövde Soldathem av *Föreningen Västergötlands Soldathem*.

Ledningen handhaves av Karlsborgs Soldathemsförenings styrelse, i vilken ingår cheferna för S 2 och F 6, militärpastorn, personalvårdskonsulenten och andra förbandsrepresentanter, soldathemsföreståndaren, representanter för Karlsborgs kommun och företrädare för Svenska Missionsförbundet. Soldathemmet betjänar främst S 2 med arméns fallskärmsjägarskola (FJS) samt F 6 och är beläget inom fästningsområdet intill S 2. Fastigheten har upprustats under 1963 och ett stort antal studierum har inretts. Kaférorelsen är utarrenderad. Hörsalen användes även såsom förbandens biograf. En omfattande verksamhet genomföres.

Borås

Föreningen Soldaternas Vänner i Borås ledes av en styrelse med representanter i första hand för Svenska Missionsförbundet med även för Metodistkyrkan, Pingströrelsen, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Svenska Baptistsamfundet, Svenska kyrkan samt för I 15, vilket är det förband som betjänas. Soldathemmet är beläget mellan förbandet och stadens centrum. På grund av vägomläggningar kommer verksamheten i det nuvarande hemmet att nedläggas. Planer finns att uppföra ett nytt soldathem på kronans mark alldeles utanför regementets port. Förberedelserna härför har kommit långt. Kostnaderna för det nya soldathemmet beräknas till cirka 700 000 kronor.

Halmstad

Föreningen Soldaternas Vänner i Halmstad driver ett soldathem i omedelbar närhet av I 16, vilket förband jämte F 14 betjänas. Styrelsen består främst av företrädare för Svenska Missionsförbundet, men även Svenska kyrkan, Svenska Baptistsamfundet, Pingströrelsen och Bibeltrogna Vänner är representerade. Soldathemsfastigheten är rymlig och i relativt gott skick.

Göteborg

I Göteborg är förlagda Lv 6, ÖVG, KA 4 och F 9. Vid vardera Lv 6 och ÖVG finns ett soldathem.

Det ena ligger i Kviberg strax utanför Lv 6 område och äges av *Ynglingaföreningen Libanon, Göteborg*, som vid sidan av annan ungdomsverksamhet inom KFUM driver soldathemsrörelse även i Uddevalla. Soldathemmet är i relativt gott skick.

Det andra soldathemmet äges av *Föreningen Soldaternas Vänner, Nya Varvet*, och är benämnt örlogshem, då verksamheten främst är inriktad på de värn-

pliktiga ur flottan, som är förlagda till Göteborgs örlogsvarv eller flottans fartyg. I föreningens styrelse ingår företrädare för olika kyrkor och samfund jämte representanter för Marinkommando Väst. Örlogshemmet tillkom 1941. Vissa av lokalerna är i behov av reparation. Inventarierna är hårt slitna. Värnpliktsstyrkan vid ÖVG är av ringa omfattning och överväganden pågår om förflyttning av varvet till annan plats.

Viss verksamhet bedrivs även vid KA 4, där samkväm hålles vid några tillfällen årligen i det kronan tillhöriga *Fritidshemmet*. Detta ingår i förbandets reguljära personalvård men har vissa likheter med soldathem. Särskild förestandare finns dock icke anställd.

Uddevala

I 17 betjänas av två soldathem. Det ena, benämnt Soldathemmet Libanon, äges av *Ynglingaföreningen Libanon, Göteborg*, vilken såsom tidigare nämnts, bedriver soldathemsverksamhet även i Göteborg. Soldathemsbyggnaden, som är från 1914, utbyggdes under beredskapsåren och har renoverats senast 1961. Hemmet är beläget i anslutning till regementet och driver en omfattande serveringsrörelse.

Det andra, *Bohusläns regementets soldathem*, ligger inom I 17:s kasernområde och byggnaden övergick 1930 i kronans ägo. I styrelsen ingår regementschefen och representanter för Svenska kyrkan. Soldathemmet inrymmer en invigd kyrksal. Förestandaren har intill sommaren 1965 jämväl varit deltidsanställd som personalvårdsassistent vid förbandet.

IV. militärområdet

Stockholm (Solna)

Av förbanden inom eller i omedelbar närhet av Stockholm är det endast I 1 vid Sörentorp i Ulriksdal, som har eget soldathem. Verksamheten bedrivs av *Föreningen Soldaternas Vänner i Stockholm*. Styrelsen består av representanter för bl. a. Stockholms stiftsråd, Svenska Missionsförbundet, KFUM, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och Svenska Baptistsamfundet. Soldathemmet uppfördes 1942 och är beläget inom I 1:s kasernområdes borte del alldeles innanför dåvarande huvudingången. Fastigheten har nyligen renoverats och tillbyggt. Beslut föreligger om förflyttning av I 1 till plats norr om Järvafältet mellan Västra Ryd och Brunna söder om Sigtunafjärden samt Ing 1 till Almnäs vid sjön Måsnaren sydväst om Södertälje. Planer föreligger från skilda håll att etablera soldathem för dessa förband.

I det centrala Stockholm ligger *Stiftelsen Drottning Victorias Örlogshem*. Stiftelsen står under överinseende av 12 huvudmän, som är utsedda av Kungl. Maj:t, H M Drottningen, chefen för kustflottan, chefen för Stockholms örlogsvarv, chefen för KA 1 samt Stockholms Marinlottakår. Huvudmännen utser i

sin tur en styrelse på sex personer jämte suppleanter. Drottning Victorias Örlogshem inrymmer väl tilltagna sällskapslokaler med barsvering samt en hotellavdelning med 54 rum och plats för omkring 170 nattgäster. Logiavgifterna är låga. Antalet nattgäster uppgår till mellan 30 000 och 40 000 per år. Besöksfrekvensen är särskilt livlig under veckosluten. Ett stort antal skåp och garderobers för förvaring av personliga tillhörigheter och civila kläder finns för uthyrning. Någon religiös verksamhet eller annan organiserad fritidsverksamhet förekommer icke. Örlogshemmet är i första hand till för marinens personal, men är i mån av utrymme öppet även för personal från övriga försvarsgrenar. Värnpliktiga har företräde, men rummen kan i mån av tillgång uthyras även till annan vid försvaret anställd personal. Lokalerna får mot avgift disponeras jämväl av försvarets frivilligorganisationer.

Vitså

Vitså Örlogshem vid Hårsfjärden drives av *Centralstyrelsen för Förbundet Soldaternas Vänner*. Hemmet är avsett att betjäna främst permittenter från flottans fartyg men står öppet även för personal från Hårsfjärdens örlogsdepå, marinens skolor på Berga (BÖS) samt andra marina enheter i närheten. Sedvanlig soldathemsverksamhet bedrivs. Fastigheten är i behov av reparation och vissa inventarier behöver förnyas. Framtida organisationsförändringar kan motivera, att örlogshemmet avyttras och nybyggnad uppföres på annan plats.

Vaxholm

Stiftelsen Oscar Fredriksborgs Soldathem bedriver verksamhet i ett för ändamålet uppfört soldathem invid KA 1:s kaserner. Styrelsen består av representanter för Filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Fastigheten har nyligen renoverats och vissa nya möbler har anskaffats.

Enköping

Soldathem finns icke för P 1, men *Föreningen Soldaternas Vänner i Enköping med omnejd* bedriver någon gång i månaden verksamhet vid regementet. I föreningens styrelse ingår företrädare för Pingströrelsen, Blå Bandet, Svenska Baptistsamfundet, Frälsningsarmén, Örebro Missionsförening, Svenska Missionsförbundet, Svenska kyrkan och P 1. Soldathem planeras.

Västerås

Soldathemsverksamheten för F 1 ingår i den ungdomsgårdsverksamhet som bedrivs av *KFUM Västerås*. Styrelsen utgöres av företrädare för Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet. Föreståndaren för ungdomsgården är för närvarande samtidigt personalvårdsassistent vid förbandet. Behov av resurser till vidgad soldathemsverksamhet förefinnes.

Uppsala

I garnisonen ingår S 1, arméns stabs- och sambandsskola, arméns underofficersskola (AUS), försvarets läroverk (FL), F 16 och F 20. Soldathemsverksamhet bedrivs av *Föreningen Soldaternas Vänner i Uppland*. Dess soldathem är beläget utanför S 1 kasernområde i anslutning till övningsområdet och betjänar i huvudsak endast detta förband. I föreningens styrelse ingår representanter för Svenska kyrkan, KFUM, Svenska Missionsförbundet, Metodistkyrkan, Svenska Baptist-samfundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och Lottakåren samt personalvårdskonsulent och militärpastorerna vid S 1 och AUS. Utrymmena inom soldathemsfastigheten är relativt knappa. Behov av ombyggnad förefinnes och sådan är planerad. Tankar finns även att uppföra nytt soldathem.

Strängnäs

Föreningen Södermanlands regementes Soldathem betjänar P 10. I styrelsen ingår representanter för förbandet, Strängnäs domkyrkoförsamling och Strängnäs stift. Soldathemmet är inrymt i en stor fastighet, som är belägen i närheten av regementet. Behov av restaurering föreligger.

Linköping

Sällskapet Soldaternas Vänner i Linköpings Stift har en styrelse, som främst företräder Svenska kyrkan men som numera även har ledamöter representerande Svenska Missionsförbundet, KFUM samt garnisonen. Det av sällskapet ägda soldathemmet utgör det enda inom garnisonen, som omfattar förbanden I 4 jämte infanteriets stridsskola (InfSS), A 1, T 1 och F 3. Viss verksamhet bedrivs också vid förläggningarna i Kvarn-Prästtomta. Soldathemsbyggnaden, som är från 1925, är centralt belägen cirka en km från vartdera I 4, A 1 och T 1. Fastigheten är placerad på kronans mark. Tomten kan komma att tas i anspråk för annat ändamål. Under sådana förhållanden måste soldathemmet nedläggas och nytt hem uppföras på annan plats. Nuvarande lokaler är hårt slitna och behov av ytterligare renovering och anskaffning av inventarier föreligger. Organiserad samverkan förekommer med den inom garnisonen bedrivna personalvårdsverksamheten.

Katrineholm

Föreningen Soldaternas Vänner i Södermanland, som har sitt säte i Katrineholm, har bedrivit viss stödjande verksamhet till soldathemmet i Strängnäs. För närvarande synes ingen verksamhet förekomma.

Norrköping

KFUM i Norrtälje planerar sedan flera år att inrätta ett soldathem för Lv 3.

V. militärområdet

Karlstad

Föreningen Soldaternas Vänner i Värmland, som har sitt ursprung i Svenska Missionsförbundet, är ägare till det helt nära I 2 kasernområde belägna soldathemmet. I styrelsen ingår numera representanter för Svenska kyrkan, Svenska Missionsförbundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, KFUM, Frälsningsarmén, Metodistkyrkan, Svenska Baptistsamfundet och Pingströrelsen. Fastigheten som uppfördes 1915 är av god beskaffenhet. Den är nyligen renoverad. Kyrksalen är ombyggd till sällskapsrum. Lokaler för olika ändamål finnes. En stor del av tomten kommer att tas i anspråk för vägomläggningar, vilket leder till att nytt soldathem måste uppföras. Detta planeras ske i den omedelbara närheten av nuvarande tomt.

Örebro

Föreningen Soldaternas Vänner inom Örebro län har en styrelse, vars samtliga ledamöter tidigare tillhört Svenska Missionsförbundet, men som i dagarna erhållit en ekumenisk sammansättning. Soldathemmet är beläget i omedelbar närhet av I 3, dock ej vid förbandets huvudingång. Tillträde från kasernområdet får ske genom särskild grind under lunchuppehåll och på kvällar. Fastigheten, som togs i bruk 1912, är av god beskaffenhet. Särskild stödförening har bildats inom föreningen för att förbättra dess ekonomi.

Falun

Dalarnas Ansgaröförenings Soldatmission har sedan 1915 bedrivit verksamhet i ett för ändamålet uppfört soldathem. Samtliga styrelseledamöter har tillhört Svenska Missionsförbundet. Fastigheten är gammal och är icke särskilt väl belägen trots närheten till I 13. Under 1964 har beslut fattats om samarbete med Västerås stiftsråd i avsikt att uppföra nytt soldathem nära I 13. I samband härmed har soldathemsorganisationen ändrats till *Stiftelsen Dalarnas Soldathem*.

Kristinehamn

I styrelsen för *Soldaternas Vänner i Bergslagen* representeras främst Svenska kyrkan och A 9. Denna förening bedriver ingen organiserad verksamhet men planerar sedan flera år uppförande av ett soldathem.

Villingsberg

För att söka åstadkomma soldathemsverksamhet vid artilleriskjutskolan (ArtSS) bildades 1961 *Föreningen Soldaternas Vänner i Karlskoga*. Beslutad förflyttning av skjutskolan kommer att medföra att någon soldathemsverksamhet i Villingsberg icke kommer till stånd.

VI. militärområdet

Boden

Stiftelsen Konung Oscar II:s Soldathem bedriver sedan 1912 verksamhet i ett för ändamålet uppfört soldathem. I styrelsen för stiftelsen ingår företrädare för Svenska kyrkan, Bodens stad och för de till Boden förlagda förbanden, I 19, P 5, A 8, Ing 3 och S 3. Garnisonspastorn är hemmets föreståndare. Soldathemmet ligger närmast I 19 och S 3 på vägen in mot staden och är relativt väl beläget även för de övriga förbanden. Hemmet har under senare år restaurerats. Verksamheten ingår i väsentlig utsträckning som del i personalvårdsverksamheten.

Härutöver bedriver *Svenska Missionsförbundets Soldatmission i Boden*, som tidigare haft eget soldathem, viss verksamhet dels i Missionskyrkan, där bl. a. läs- och skrivrum m. m. iordningställts, dels i Stiftelsen Konung Oscar II:s Soldathem, dels ock vid missionsförsamlingens sommarhem.

Umeå

Västerbottens Läns Lutherska Soldathem ledes av en styrelse, vars ledamöter huvudsakligen tillhör Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen. Soldathemmet, som invigdes 1954, ägs av Västerbottens Lutherska Missions- och Ungdomsförbund. Fastigheten är belägen i stadens centrum, och soldathemmet inrymmer i sina lokaler en konditoriavdelning, som även är öppen för allmänheten. Verksamheten är inriktad på att ta hand om de värnpliktiga från ortens båda förband I 20 och K 4. Även civil ungdom inbjudes till vissa samlingar.

VII. militärområdet

Visby

Gotlands Soldatmissionssällskap har sedan 1912 bedrivit soldathemsverksamhet på Visborgsslätt utanför stadens murar i ett soldathem, som är beläget i omedelbar närhet av P 18 men relativt långt från A 7, som också avses betjänas. Rörelsen har sitt ursprung i Svenska Missionsförbundet men har sedermera utvecklats till att bli ekumenisk. I styrelsen ingår representanter från Svenska kyrkan, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, och flera frikyrkliga samfund, såsom Svenska Missionsförbundet, Pingströrelsen, Metodistkyrkan och Svenska Baptistsamfundet. Föreståndarinna finns. Viss nödvändig renovering och nyanskaffning av inventarier har nyligen ägt rum.

I syfte att förbättra situationen för de värnpliktiga på Gotland konstituerades år 1956 *Stiftelsen Militärhemmet i Visby*. Denna har enligt stadgarna till ändamål att inrätta och förvalta ett militärhem i Visby, avsett att vara en tillflykt för på Gotland förlagd personal. Stiftelsen skall dels sörja för att i hemmet bereda personalen god och otvungen förströelse samt tillfälle till studier och

annan intellektuell sysselsättning, dels på allt sätt söka främja den militära ungdomens moraliska och religiösa fostran. Per utgången av december 1964 utgjorde stiftelsens kontanta medel närmare 100 000 kronor. Dessa medel härrör från bidrag från Diakonistyrelsens militärnämnd och är icke tillräckliga att förverkliga stiftelseändamålet. Stiftelsen har låtit utarbета planer på upprättande av ett militärhem inom Visby stads ringmur på en av kronan ägd tomt. Kostnaderna för byggandet av detta beräknades 1962 till 600 000 kronor, vartill kommer kostnader för planeringsarbeten och inventarieanskaffning.

Fårösund

Soldathem saknas, men viss likartad verksamhet bedrivs i ett kronan tillhörigt *Fritidshem*. Deltidsanställd tillsynsman finns. Verksamheten ingår som ett led i förbandets ordinarie personalvård på platsen.

Förekomst och belägenhet

En sammanställning av soldathemmens belägenhet i förhållande till förbandens placering visar, att de 45 soldathemmen finns på 34 orter med förband och att 12 sådana orter saknar soldathem. Dessa soldathem betjänar cirka 50 förband. Visserligen finns ytterligare ett 15-tal förband inom ort med soldathem men avstånden är där så stora att de värnpliktiga ej annat än i undantagsfall kan besöka soldathemmen. Med hänsyn härtill och i betraktande av att ungefär lika många förband ligger på orter utan soldathem finner man, att befintliga soldathem betjänar cirka 60 procent av förbanden, innebärande att tre av fem förband har tillgång till soldathem. Till förband har därvid endast räknats regementen, kårer, örlogsskolor, flygflottiljer och motsvarande. Försvarets alla utbildningsanstalter har icke medtagits, då storleken på dessa och arten av verksamhet varierar avsevärt liksom antalet värnpliktiga, som i detta sammanhang främst är berörda.

I fråga om soldathemmens belägenhet inom garnisonsorten kan nämnas att 7 ligger inom förbandets kasernområde, 22 i förbandets omedelbara närhet, 4 mellan förbandet och ortens centrum samt 12 i ortens centrala del. Självfallet är denna uppdelning icke absolut med hänsyn till orternas storlek och förbandens placering inom orten. Sammanställningen visar emellertid, att flertalet soldathem ligger inom eller i omedelbar närhet av förbandens förläggingsområde.

Garnisonsorternas skiftande karaktär har skapat varierande förutsättningar för förekomsten av soldathem samt påverkat verksamhetens utformning. I första hand är det ortens storlek och belägenhet samt garnisonens omfattning som bidragit till att soldathemmen och den verksamhet som där bedrivs kommit att bli olika från plats till plats. Med beaktande härav kan viss gruppering av soldathemmen göras även med avseende på garnisonsorter.

På utpräglade garnisonsorter, där det militära inslaget är framträdande, såsom exempelvis Boden, Sollefteå, Karlsborg, Karlskrona, Hässleholm eller Visby har

soldathemmen en särskilt stor uppgift att fylla. Möjligheterna för de värnpliktiga till fritidssysselsättning och ideell förströelse av värde är — i vart fall utanför förbanden — proportionellt sett oftast mindre än på garnisonsorter i allmänhet. Detsamma gäller även förband inom garnisonsorter av mindre storleksordning såsom Sätenäs och Fårösund, vilkas belägenhet medför en påtagbar isolering.

I andra större garnisonsstäder såsom Linköping eller Uppsala är det militära inslaget icke fullt så märkbart. Till denna grupp kan även räknas flertalet garnisonsstäder med ett eller i vissa fall flera förband, där soldathemmen kan sägas fylla ett mera normalt behov i fråga om att tillgodose de värnpliktigas krav på fritidssysselsättning. Andra faktorer medför dock att behovet av tillgång till soldathem varierar även på dessa orter, beroende exempelvis på huruvida förbanden rekryteras huvudsakligen regionalt eller från hela landet.

Förhållandena för de värnpliktiga vid landsortsförbanden är icke direkt jämförbara med dem som möter de värnpliktiga vid förband inom storstadsregionen, där helt andra problem uppkommer. För flertalet förband inom Stor-Stockholm saknas också soldathem. Behov av soldathem i Stockholm och framförallt i dess centrala delar föreligger. Det örlogshem av hotellkaraktär som där finns har en mycket stor uppgift att fylla men är icke tillräckligt eller inriktat på att fylla alla de föreliggande behoven på detta område. Även för Göteborgs del saknas soldathem i centrum av staden och de båda hem som finns ligger vid två av garnisonens fyra förband. I städerna Malmö och Norrköping finns däremot ingen organisation för soldathemsverksamhet.

I detta sammanhang må nämnas att andra garnisonsorter utan soldathem är Kalmar, Nyköping och Luleå. Till denna grupp hänföres även de i förteckningen upptagna garnisonsorterna Ystad, Ronneby, Enköping, Kristinehamn, Norrtälje och Sundsvall, där organisation för soldathemsverksamhet finns men soldathem icke kommit till stånd.

Flera andra variationer på belägenhet skulle kunna nämnas, men det ovan angivna må vara tillräckligt för att belysa faktorer som bör beaktas vid bestämmande av behoven av soldathem och lämplig placering av sådana hem.

Styrelsernas samfundstillhörighet m m

Av redogörelsen över nuvarande soldathemsorganisationer framgår, att styrelserna för soldathemsföreningarna är mycket varierande sammansatta. Ursprung, inriktning och tradition återspeglas ofta i styrelserepresentationen. Rörande samfundsanknytning m. m. kan nämnas, att i styrelserna eller direktionerna för 42 föreningar enligt inhämtade uppgifter avseende verksamhetsåret 1961 nedanstående organisationer, samfund, myndigheter m. fl. är representerade med angivet antal ledamöter.

	Antal	
	Föreningar	Ledamöter
Militära förband	28	85
Svenska kyrkan	25	76
Svenska Missionsförbundet	22	78
Svenska Baptistsamfundet	13	22
Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen	12	31
Metodistkyrkan	7	11
Pingströrelsen	6	20
Kommuner	5	8
Svenska Alliansmissionen	3	32
Personalorganisationer	3	6
Övriga samt icke identifierad representation	14	54

I 6 soldathemsföreningar utgöres styrelserna av företrädare för enbart ett samfund eller en organisation. Samma är förhållandet i 11 andra föreningar, dock med den skillnaden att i dessa ingår jämväl en eller flera representanter för militära myndigheter. Dessa 17 soldathemsföreningar tillhör någon av följande samfund eller organisationer, nämligen Svenska kyrkan, Svenska Missionsförbundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, KFUM, Svenska Alliansmissionen eller Pingströrelsen. En likartad ensidig styrelsrepresentation kan sägas råda i en förening, där enbart militär personal är företrädd. I en annan styrelse väljes ledamöterna utan hänsyn till samfundstillhörighet och representerar huvudsakligen myndigheter.

Återstående 23 föreningar med soldathem har styrelser med mer eller mindre ekumenisk sammansättning. Praktiskt taget alla evangeliska samfund, inberäknat Svenska kyrkan, är jämte militära myndigheter och kommuner representerade i dessa. I åtskilliga fall är dock en eller två organisationer mera företrädd. Omfattningen av den ekumeniska idén framgår av, att 12 styrelser representerar ett till fyra samfund och 11 styrelser fem till sju samfund. I 15 av dessa 23 föreningar ingår representanter för förband och i tre även representanter för kommuner.

Representation från militära förband förekommer i 28 styrelser enligt följande variationer. Förbandschef ingår i 15 styrelser. I sju av dessa är förbandschef ordförande. Militärpastor (stabspastor) ingår i denna sin egenskap i 16 styrelser, varav i 11 tillsammans med förbandschef. Några styrelser representeras av mer än en förbandschef eller militärpastor. I åtta styrelser företrädes förbandet av annan befattningshavare, oftast personalvårdsofficer eller konsulent. Sådana förbandsrepresentanter ingår även i åtskilliga styrelser, som enligt ovan jämväl representeras av förbandschef och militärpastor. Förbandschef eller av denne utsedd representant äger rätt deltaga i styrelsens sammanträden så snart statsbidrag utgår.

Även om sammansättningen av flertalet soldathemsorganisationers styrelser är olika, kan dock likartade tendenser i fråga om samfundsanslutning skönjas i vissa delar av landet. Sålunda är i exempelvis Närke, Västergötland och större

KAPITEL 4

Soldathemmens verksamhet**Omfattning**

Omfattningen och intensiteten av den verksamhet som bedrivs vid de skilda soldathemmen är skiftande från fall till fall, beroende på olikheter i ursprung, tradition, huvudmannaskap m. m. Soldathemmen har emellertid det gemensamt, att verksamheten i första hand är inriktad på den ungdom som fullgör sin militärtjänstgöring. Detta har helt naturligt medfört att många verksamhetsformer är gemensamma eller likartade. Utredningen redogör i det följande för några av de allmänt förekommande. Underlag har hämtats från soldathemsorganisationernas årsredogörelser samt genom uppgifter som erhållits vid besök på soldathem eller på annat sätt.

Ser man på soldathemsrörelsen i dess helhet är verksamheten rikt differentierad. Om man däremot betraktar varje soldathem för sig, inrymmer verksamheten endast en del av vad som nedan närmare redovisas. Detta kan utläsas av uttalanden, i den mån sådana kunnat göras under de olika avsnitten, om den ungefärliga frekvensen av viss verksamhets art. Ytterligheterna representeras av några soldathem som har en mångsidig och omfattande verksamhet på sitt program och några som har ytterst få programinslag per år.

Religiös verksamhet

Soldathemsrörelsen har som tidigare framhållits vuxit fram under medverkan av såväl enskilda religiöst intresserade personer som kristligt inriktade organisationer och samfund. Det är därför naturligt, att det kristna arbete som står bakom rörelsen varit vägledande för den verksamhet som flertalet soldathem bedriver. Rörelsens djupaste syfte är även enligt den första grundsatsen för Förbundet Soldaternas Vänner, att söka föra den militära personalen under inflytande av Kristi evangelium samt verka för dess andliga och etiska fostran.

Som framgår av redogörelsen över nuvarande soldathemsorganisationer är olika religiösa riktningar företrädda. Flertalet organisationer bedriver numera sin verksamhet i ekumenisk anda, men några av de soldathem, som är en produkt av ett samfunds arbete, har bibehållit sin samfundsmässiga prägel och inriktning.

Intensiteten av den religiösa verksamheten är skiftande från fall till fall. Denna framgår ej av det följande. Helt allmänt kommer endast att beröras de former under vilka verksamheten bedrivits enligt rapporter eller vad som i övrigt blivit utredningen bekant.

Den förkunnande verksamheten sker mestadels genom gudstjänster och

andaktsstunder. Dessa utgöres av i förväg särskilt utlysta program eller avhålls regelbundet på bestämd dag och tid. De ledes i allmänhet av soldathemsföreståndaren men även av militärpastor eller representanter från församlingar och organisationer. Andaktsstunder eller kort aftonbön förekommer på flera ställen i anslutning till det dagliga soldathemsarbetet, antingen mer regelbundet eller i anslutning till särskilt arrangerade program. Allt deltagande är helt frivilligt.

Den enskilda själavården, som den kommer till uttryck inom soldathemmen genom den dagliga personliga kontakten med besökande värnpliktiga, anses allmänt vara en fruktbarande arbetsform och tillmätas av soldathemmens ledningar stor betydelse. På flera hem har inrättats särskilda andaktsrum, dit de värnpliktiga kan gå för att få stillhet för bön och meditation. Soldater med starka religiösa intressen eller som av andra skäl aktivt vill deltaga i andlig verksamhet sammanföres i s. k. brödrakretsar. Inom sådana grupper bedrivs oftast bibelstudier med diskussioner i anslutning därtill eller förekommer annan religiös utövning. Tillsammans med soldathemsföreståndaren medverkar på vissa håll brödragruppen i eller anordnar möten i församlingar samt biträder i övrigt i någon mån föreståndaren i soldathemsarbetet. Gruppstudier förekommer även i exempelvis livsåskådningsfrågor, vilka står öppna för alla, oberoende av religiös engagemang eller inte.

För åren 1960—1962 har 30-talet soldathem uppgivit, att gudstjänster och andaktsstunder avhållits årligen vid omkring 600 samlingar med tillhoppa 24 000 deltagare, dvs. med i medeltal 40 deltagare vid varje samling. Bibelstudium och studiecirkel i livsåskådningsfrågor har ägt rum i 20-talet hem vid sammantaget 500—600 tillfällen med i genomsnitt 10 deltagare per gång. Ett 15-tal soldathem upplåter lokaler för söndagsskoleverksamhet. Även annan form av regelbunden barn- och ungdomsverksamhet förekommer i några hem. Offentliga gudstjänster avhålls på några håll antingen sporadiskt eller mer regelbundet.

Utän att generalisera den religiösa verksamhetens skiftande omfattning och utformning kan följande uttalande från ett soldathem vara betecknande för en under senare år framvuxen inställning till den andliga och etiska fostran, som soldathemmen vill medverka till för att ge innehåll åt fritiden, nämligen: »Att skapa hemmiljö i kristen atmosfär och anda utan alltför påtvingade program har varit ledande princip i arbetet och bidragit till att besöken ökat.»

Såsom tidigare i kapitel 2 anförts saknar ett mindre antal soldathem konfessionell anknytning och verksamheten där har i ringa grad fått religiös inriktning.

Bildnings-, förströelse- och annan trivselfrämjande verksamhet

Inom flera soldathem bedrivs studiearbete av olika slag antingen i grupp eller enskilt. I fråga om studiecirkel behandlas vanligen ämnena bibelkunskap och livsåskådningsfrågor. Vidare kan förekomma kurser i exempelvis språk, sång, musik, nykterhetsvård och fotografering. I enstaka fall har även rapporterats

kurser i jaktvård, navigation, bokföring, stenografi, konstslöjd m. m. Sammantaget är dock den studie- och kursverksamhet som anordnas av soldathemmen av blygsam omfattning. Detta beror bl. a. på att i förbandens regi bedrivs en betydande fritidsstudieverksamhet med rikt urval av studieämnen. Framhållas bör att förbandens fritidsstudiekurser i många fall äger rum i soldathemmens lokaler. Det torde ej vara uteslutet, att en del av ovan rapporterade kurser avser sådana fritidsstudiekurser.

Åtskilliga värnpliktiga bedriver numera enskilda studier under sin militärtjänstgöring. I takt med det ökade studieintresset har behovet av studierum blivit allt större. Tillgången inom förbanden på rum lämpliga för enskilda studier är oftast begränsad. Många studerande värnpliktiga har i soldathemmen funnit något av den ro och stillhet som krävs för effektiva studier. Inom flera soldathem har i mån av tillgång på utrymmen iordningställt särskilda studierum för att på så sätt hjälpa de värnpliktiga och främja deras studielust.

Som ett annat led i det allmänna kulturarbetet anordnas vid 30-talet soldathem särskilda program för de värnpliktiga. Det kan vara fråga om etisk fostran, upplysnings- och kunskapsförmedlande åtgärder eller underhållning i trivselbefrämjande syfte. Omfattningen av den programartade verksamheten är varierande från plats till plats. Vid flertalet soldathem är antalet arrangerade samlingar förhållandevis ringa, medan vid några hem mera regelbundna och mångskiftande samkväm kommer till stånd. Under dessa samkväm kan förekomma föreläsningar, filmförevisningar eller sång- och musikframträdanden, ibland åtföljda av allmän diskussion eller bordssamtal. På några soldathem har, oftast i samverkan med förbanden, anordnats föreläsningsserier, som benämnes äktenskapsskolan. I föredrag, debatter och samtal behandlas därvid etiska, medicinska, juridiska, ekonomiska m. fl. spörsmål som har anknytning till äktenskapet. Idén till äktenskapsskolan kommer från svenska FN-förband i Egypten och utnyttjas numera på flera håll både inom förband och soldathem.

Praktiskt taget alla soldathem anordnar nykterhetsprogram av olika art som regel i samverkan med nykterhetsorganisationer och förband. Särskilt statsbidrag ställes nämligen till soldathemmens förfogande för nykterhetsfrämjande åtgärder. Vanligen förekommer vid sådana nykterhetsprogram föredrag, filmer, tävlingar, frågesport, diskussioner eller liknande. Bland lovvärda initiativ i ämnet kan nämnas, att två soldathem inför mottot nykterhet i trafiken kombinerat upplysningen med bilorientering eller s. k. bilrally. Trafiksäkerhetsfrågor har även behandlats vid några hem, där frågesportprogram anordnats eller trafikfilmer visats.

Då det gäller att samla större antal soldater till soldathemmen erfordras oftast, att någon form av underhållning anordnas eller att förtäring av något slag serveras gratis. Så brukar vara fallet vid kompaniaftnar, soldataftnar eller motsvarande, som på flertalet platser hålles dels strax efter åldersklassens inryckning, varvid soldathemmet presenteras, dels under senare skede av tjänstgöringstiden. Vid dessa kompaniaftnar förekommer vanligen allsång, musik,

frågesport eller lekar samt något annat inslag av kulturell karaktär, enligt vad ovan omnämnts. Det händer även att de värnpliktiga själva medverkar i eller svarar för arrangemangen vid dessa sammankomster. Vid helger anordnas på sina håll särskild underhållning för kvarvarande styrkor i form av jul-, nyårs- eller påskfester. Även luciafester ordnas. Vidare förekommer att andra organisationer eller föreningar inbjudes att anordna eller medverka i underhållnings- och upplysningsprogram, varom närmare redogöres senare.

På soldathemmen har de värnpliktiga som regel tillgång till TV, radio och grammofon samt i några fall bandspelare och musikinstrument. Uppslutningen kring TV-programmen är i allmänhet stor. Svårigheter föreligger dock på några håll att avgränsa lokal för ändamålet eller avpassa programmen så att kollision icke uppstår med annan verksamhet inom soldathemmet. På något eller några soldathem har tillämpats det systemet att endast vissa program setts och efteråt diskuterats och analyserats. Helt allmänt sett torde kunna sägas att TV-tittandet gjort att antalet organiserade samkväm på soldathemmen successivt minskat och på många håll ersatts av improviserade hemliknande samtals- och trivselkvällar.

Möjligheter att odla hobby finns på flera soldathem och särskilda rum har inretts för ändamålet såsom fotolaboratorium och slöjdrum. Musiklyssning och musikutövning kan även räknas till denna verksamhetsgren. För att hjälpa de värnpliktiga bilägarna har på ett soldathem iordningställts ett servicegarage med smörjgrop, svetsaggregat och verktygsutrustning; ett arrangemang som rönt stor uppskattning. Flera soldathem planerar att iordningställa liknande bilserviceanordningar.

Verksamhet förekommer även utanför soldathemmets väggar. Sålunda anordnas på vissa håll utflykter till sevärigheter i förläggningens närhet. Studiebesök arrangeras, i ett fall exempelvis till tidning, industri, affärsföretag och kommunal institution.

I anslutning till verksamheten utom soldathemmet kan nämnas att från ett håll rapporterats ett intressant försök med »fältsoldathem». En buss är ombyggd och inredd med pentry, radio, skrivrum m. m. och med denna har besök gjorts vid fältförläggningar. Då försöken utfallit väl planeras en utökning av verksamheten. Bussen användes även vid studiebesök och utflykter.

Från flera håll rapporteras att föreståndaren gör regelbundna besök i kasern och på sjukhus samt till vakt- och beredskapsstyrkor. De soldathemsorganisationer som icke har egna lokaler brukar, i den mån samlingar anordnas, förlägga dessa till förbanden i kasern eller på marketenteri. På ett soldathem har initiativ tagits till att anordna s. k. hemmakvällar, dvs. soldaterna har inbjudits till familjer i orten. Från två håll har rapporterats, att servicetjänst till allmänheten och skördehjälp förmedlats genom soldathemmets medverkan.

Viss kontaktverksamhet kan i detta sammanhang nämnas, trots att den inte i första hand är riktad till soldaterna. Sålunda deltar såsom tidigare nämnts soldathemmens brödragrupper i soldathemsföreståndarnas besök hos närliggande

församlingar och medverkar i eller arrangerar där möten. Denna reseverksamhet uppges betyda mycket för soldathemmens ekonomi och kontakt med bygden. Från något håll har rapporterats upp till 30 à 40 sådana besök per år.

Hemtillvaro

Ordet soldathem inrymmer i sig själv en strävan, som sedan begynnelsen funnits inom rörelsen, nämligen att erbjuda de värnpliktiga en värdig ersättning för det egna hemmet eller den miljö i övrigt, som flertalet måste avvara långa tider under militärtjänstgöringen. Soldathemmet anses icke enbart skola vara en plats, där de unga beredes tillfälle till samvaro under trivsamma former i god miljö, som ger ro och avkoppling från den militära utbildningen och som skiljer sig från förbandens logement, dagrum och marketenterier. Soldathemsrörelsen vill även samtidigt erbjuda något av det kristna hemmets atmosfär med en vänlig, gästfri och kärleksfull miljö, som i sitt sätt att vara och verka utför en fostrande gärning till gagn för samhället och till nytta för individen. Vidare har framhållits, att karaktären av hem i hög grad vinnes genom att det dagligen inom soldathemmet finns en föreståndare eller ett föreståndarpar, som närmast svarar för omvårdnaden med allt vad däri inbegripes.

Flera av de tidigare nämnda verksamhetsformerna är sådana som de värnpliktiga deltagit i före sin militärtjänstgöring och som de är förtrogna med. Det miljöbyte som militärtjänstgöringen innebär, kan emellertid för somliga medföra anpassningssvårigheter, särskilt i början av tjänstgöringen. Flera av dessa värnpliktiga, som på ett eller annat sätt haft svårigheter att anpassa sig efter den nya situationen de ställts inför, har i soldathemmet sökt en miljö för att i lugn och ro komma till rätta med sig själva. Den personliga kontakten mellan de unga och föreståndaren samt med likasinnade kamrater är härvid ett hjälpmedel. Föreståndarens uppgift torde vara att särskilt ta sig an just dem, som är bäst i behov av kontakt och uppmuntran eller av viss personlig vägledning.

I syfte att hjälpa och stimulera de värnpliktiga till att upprätthålla kontakt med föräldrar och hem, med hustrur, fästmän, kamrater och andra, har som regel alltid på soldathemmen tillhandahållits brevpapper kostnadsfritt. Särskilda brevskrivningsrum finns på en del ställen. Även soldathemmens telefoner användes flitigt och på många håll har särskilda telefonhytter installerats. Kontakt med hembygden erhålles vidare genom att på soldathemmen finns ett flertal dagstidningar från förbandens rekryteringsområden och dessa tidningar synes vara flitigt utnyttjade. Ett flertal tidskrifter finns också på soldathemmen, men urvalet av dem är oftast begränsat till några få intresseområden. På flera soldathem finns även bibliotek. Dessa uppfyller oftast kvalitativt eller kvantitativt icke kraven på det enklaste folkbibliotek. Bokmaterialet är begränsat till få områden och oftast föråldrat. Förekommande boksamlingar är sällan ordnade på ett tillfredsställande sätt. Andra hjälpmedel i soldathemsarbetet finns för att de värnpliktiga skall trivas och ha anledning komma tillsammans. På vissa håll

finns möjligheter till bordtennis och biljard samt utomhus krocket, miniatyr-golf och badminton. Sällskapsspel av skilda slag är allmänt förekommande. Någon markerad gränsdragning mellan de olika verksamhetsformerna inom ett soldathem finns icke, varför även en hel rad andra funktioner inom soldathemmen torde gå att associera med ordet hem. Ett allmänt uttryck för hemmiljö och hematmosfär formuleras i en rapport sålunda: Soldathemmet fyller sin uppgift genom att ständigt vara en tillflykt för de värnpliktiga.

Serveringsrörelse m m

Serveringsrörelse har på soldathemmen funnits sedan lång tid tillbaka och ingår som ett naturligt led i den trivsel- och serviceverksamhet som soldathemmen vill erbjuda de värnpliktiga. Flertalet soldathem bedriver serveringsrörelse, men omfattningen är mycket varierande. Denna form av kommersiell verksamhet har för många soldathem en ekonomisk betydelse, vilket närmare behandlas under kapitel 5.

Tiderna för serveringarnas öppethållande varierar mycket. Alla har som regel öppet på kvällen till tidpunkt mellan klockan 21 och 22 samt i en del fall på onsdagar och söndagar till klockan 24. På 14 soldathem är serveringen öppen endast på kvällen, på 10 även på förmiddagen, på två även på eftermiddagen och på 11 soldathem hela dagen. Under lördagar och söndagar har på en tredjedel av soldathemmen inskränkningar helt eller delvis gjorts ifråga om öppethållande. Serveringstiderna på soldathemmen sammanfaller på många ställen med de tider, då förbandens marketenterier är öppna. På platser, där soldathemmen ligger inom eller i omedelbar närhet av kasernområdet, har därigenom ett visst konkurrensförhållande uppkommit.

Klädförvaring är en ytterligare servicefunktion som förekommer vid ett 20-tal soldathem. Antalet värnpliktiga som genom soldathemmen beredes möjlighet till klädförvaring är omkring 9 000 om året och för varje berört soldathem varierar antalet mellan 100 och 1 500. Det ekonomiska utbytet av denna verksamhet redovisas i kapitel 5.

Uthyrningsrum för studier finns vid ett soldathem och hotellverksamhet driven av Stiftelsen Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm.

Samverkan med organisationer m fl

Soldathemmen kan som tidigare nämnts ha en kontaktförmedlande funktion. Utöver de kontakter, som de värnpliktiga knyter inom soldathemmet i umgänget med kamrater och med funktionärer, får de även på några ställen tillfälle att träffa ungdomar och representanter från organisationer inom orten, vilka medverkar i eller anordnar program, ofta åtföljda av samtal och diskussioner. På något soldathem har även anordnats debatter i aktuella ämnen, varvid ungdomar från orten inbjudits deltaga. I de fall där soldathemsverksamhet bedrivs

jämstides med annan ungdomsverksamhet förekommer mera regelbunden kontakt mellan soldater och annan ungdom.

Kontaktverksamhet med religiös organisation eller samfund har enligt rapporter från ett verksamhetsår förekommit vid 22 soldathem, antingen genom att som förut nämnts föreståndare, ibland tillsammans med värnpliktiga, besökt församlingar eller genom att representanter för organisationer eller samfund kommit till soldathemmen. Samverkan med andra ideella organisationer har förekommit vid 14 soldathem.

Soldathemmets lokaler disponeras mestadels helt av soldaterna. Ibland förekommer dock att de tillfälligt disponeras av viss organisation. Från 13 soldathem har rapporterats att lokaler ställts till organisationers eller samfunds förfogande för verksamhet riktad enbart till medlemmar av dessa. Hyresersättning i någon form har därvid erlagts vid åtta soldathem. Bland de organisationer som på detta sätt disponerat soldathemslokaler kan nämnas följande: samfund (vid 5 soldathem), frivilliga försvarsorganisationer och hemvärn (5), personalorganisationer (3), scoutförening (1), ungdomsgrupp (2), nykterhetsorganisation (1), föräldra- och hembygdsföreningar (1), andra ideella föreningar (4) samt regelbundet abonnemang av serveringslokaler (2). Söndagsskoleverksamhet har icke medräknats.

Från 10 soldathem har rapporterats att de värnpliktiga äger tillträde till samlingar, som inom soldathemmet arrangerats av utomstående organisation. Därvid har fråga varit om gudstjänster hållna av samfund, samkväm av nykterhetsorganisationer eller möten av idrottsförening. I två fall har ortens föreläsningföreningar disponerat lokaler för föredrag.

När det gäller samverkan och disposition av lokaler kan i sammanhanget nämnas, att förbanden, förutom vid fritidsundervisning eller vid kompaniaftnar och korum, under ett år disponerat lokaler vid 15 soldathem för följande ändamål: undervisning och utbildning (vid 4 soldathem), genomgångar (4), föredrag (4), film (1), inskrivningar (3), »prästens timme» (2), begravning (1), och förbandsbibliotek (1).

Soldathemsrörelsens ekonomi

Med hänsyn till olikformigheten i de faktorer på vilka de skilda soldathemsorganisationernas ekonomi är uppbyggd, de skiftande formerna för kapitalanskaffning och svårigheten, i många fall omöjligheten, att med säkerhet utläsa den verkliga storleken av investerade medel samt att inhämta uppgifter om inkomster och utgifter, har en fullständig redogörelse för soldathemmens ekonomi varit svår att åstadkomma.

Flertalet soldathems byggnader och inventarier har finansierats genom insamlade eller på annat sätt skänkta medel. Växlingarna i kapitalinvesteringarnas penningvärde samt skilda system för avskrivningar m. m. gör att tillgångarna icke är direkt jämförbara. Av större betydelse är de löpande inkomster, som tillföres rörelsen i form av anslag, bidrag, gåvor, insamlingar m. m. samt tillskott i övrigt från enskilda medlemmar, församlingar, kommuner m. fl., ävensom utgifternas fördelning på olika kostnadselement.

Nedan upptagna sammanställning över inkomster och utgifter åren 1960—1963 bygger på uppgifter ur årsredogörelserna från de enskilda soldathemsorganisationer, som lämnat underlag för tilldelning av statsbidrag. Materialet gäller sålunda uteslutande soldathemsorganisationer som driver soldathem. Ekonomin för Förbundet Soldaternas Vänner redovisas särskilt men är medräknad i den sammanfattning som följer i slutet av detta kapitel. Vissa poster i sammanställningen kan till beloppet avvika från de som behandlas närmare i detaljredogörelserna nedan, beroende på dels att från några organisationer årsberättelser saknas eller är ofullständiga, dels att organisationerna redovisar kalenderårsvis till skillnad från statsbidrag och vissa andra bidrag som redovisas budgetårsvis, dels att tillförlitligare underlag kunnat erhållas på annat håll.

Inkomster (1000-tal kronor)

A. <i>Allmänna medel</i>	1960	1961	1962	1963
1. Statsbidrag, IV huvudtiteln	138	160	177	184
2. " , VIII "	9	8	4	16
3. Allmänna arvsfonden	3	125	90	100
4. Bidrag från landsting	38	85	45	44
5. " " , borgerliga kommuner	67	76	71	114
6. " " , församlingar inom Svenska kyrkan	41	51	63	77
7. " " , förband	12	19	19	15
8. " " , Förbundet Soldaternas Vänner ..	28	20	20	25
9. " " , Diakonistyrelsens militärnämnd .	30	34	12	5
10. Stiftskollekt	70	75	81	75
11. Kollekt, församlingar i Svenska kyrkan	19	15	22	5

	1960	1961	1962	1963
B. Övriga medel				
1. Bidrag och kollekter från trossamfund och församlingar utom Svenska kyrkan	91	129	165	150
2. Övriga bidrag och anslag	29	46	87	76
C. Egen verksamhet				
1. Insamlingar, gåvor, avgifter	51	164	119	126
2. Serveringsrörelse (netto)	190	96	134	186
3. Klädförvaring	16	18	15	17
D. Övriga inkomster	155	150	224	267
E. Underskott	58	99	112	108
Summa	1 045	1 370	1 460	1 590
Utgifter (1000-tal kronor)	1960	1961	1962	1963
F. Fastigheter och lokaler	357	585	582	616
G. Löner	358	430	450	509
H. Egentlig soldathemsverksamhet	93	128	123	153
I. Inventarier	—	—	110	106
J. Övriga utgifter	186	197	122	173
K. Överskott	51	30	73	33
Summa	1 045	1 370	1 460	1 590

A. Allmänna medel

1. Statsbidrag under IV huvudtiteln.

Statsbidrag till soldathemsverksamhet m. m. har till och med budgetåret 1959/60 anvisats från det under fjärde huvudtiteln upptagna anslaget Personalvårdsverksamhet m. m. I staten för detta anslag var för nyssnämnda budgetår upptaget bl. a. en anslagspost Bidrag till soldathemsverksamhet om 150 000 kronor, en anslagspost Bidrag till Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm om 13 500 kronor och en anslagspost Bidrag till Militärhemmet i Karlskrona om 15 000 kronor eller sammanlagt för dessa ändamål 178 500 kronor.

Från och med budgetåret 1960/61 har i anslutning till omfördelning av anslagen till försvarets personalvård medel till soldathemsrörelsen anvisats under ett särskilt anslag benämnt Soldathemsverksamhet. I staten för detta anslag har för vardera budgetåren 1960/62 upptagits 180 000 kronor, fördelade med 151 500 kronor till soldathemsverksamhet och med 13 500 kronor respektive 15 000 kronor till stiftelserna Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm och Militärhemmet i Karlskrona. För budgetåren 1962/64 har anslagsbeloppet ökat med 10 000 kronor till 190 000 kronor till följd av ökad soldathemsverksamhet och för budgetåren 1964/66 har anslaget uppräknats med ytterligare 10 000 kronor och uppgår sålunda till sammanlagt 200 000 kronor per år.

Enligt de av Kungl. Maj:t meddelade dispositionsbestämmelserna för anslaget Soldathemsverksamhet står detta till försvarets civilförvaltnings förfogande att av ämbetsverket användas för därmed avsedda ändamål. Kungl. Maj:t har därvid bemyndigat civilförvaltningen att efter chefens för försvarsstaben anvisningar fördela de under anslagsposten Bidrag till soldathemsverksamhet upptagna medlen. Vidare har Kungl. Maj:t föreskrivit, att till verksamhet vid soldathem anvisade belopp med redovisningsskyldighet utanordnas till styrelserna för respektive soldathem eller organisationer, att det skall åligga vederbörande förbandschef att bestämma om användningen av beloppen på sätt befinnes lämpligast, att soldathemsstiftelsen skall för att komma i åtnjutande av för stiftelsens soldathemsverksamhet beviljade medel vara skyldig tillåta en av vederbörande förbandschef (motsvarande) utsedd representant att närvara vid stiftelsens styrelsesammanträden och i soldathemmet anordnade möten m. m. samt att då bidrag av statsmedel till soldathemsverksamhet ifrågasättes för ett kommande budgetår framställning härom åtföljd av verksamhetsberättelse och ekonomisk redogörelse skall vara till chefen för försvarsstaben inkommen före den 1 juni.

Utöver de särskilt under anslaget upptagna beloppen till nyssnämnda två stiftelser har bidrag till soldathemsverksamhet under ettvarvt av de senaste budgetåren beviljats drygt 40-talet organisationer med belopp mellan 500 och 8 000 kronor. Det lägre beloppet har lämnats till soldathemsorganisation, som bedrivit viss verksamhet utan att ha tillgång till soldathem, och det högre beloppet har lämnats till organisation med verksamhet av betydande omfattning. Bidrag om 10 000 kronor har årligen utgått till centralorganisationen, Förbundet Soldaternas Vänner. För budgetåret 1963/64 höjdes detta bidrag till 12 000 kronor.

Den faktiska handläggningen av dessa ärenden är följande. Så snart redogörelser från soldathemmen inkommit till försvarsstabens personalvårdsbyrå, sker där en mer noggrann bearbetning inom centralavdelningens själavårdsdetalj. Stabspastorn, som under hela året håller en fortlöpande nära kontakt med soldathemmen och dess verksamhet, inhämtar kompletterande uppgifter och gör erforderliga sammanställningar m. m. Han konfererar även med andra avdelningar inom personalvårdsbyrån för att få underlag för värdering av verksamhet av olika slag. Bidragsansökningarna behandlas sedan hos chefen för centralavdelningen, varvid synpunkter inhämtas bl. a. från Förbundet Soldaternas Vänner, Diakonistyrelsens militärnämnd och samfundsledningar. Beslut om bidrag fattas av chefen för personalvårdsbyrån efter föredragning av de förutnämnda. Härvid kan företrädare för t. ex. Förbundet Soldaternas Vänner vara närvarande.

I enlighet med dessa beslut går anvisningar i särskild fördelningsskrivelse till försvarets civilförvaltning, vars katedralbyrå utanordnar bidragen till de olika stiftelserna. Tilläggsbidrag beslutas numera endast en à två gånger under ett budgetår, vanligen i april—juni. Ansökningar härtill behandlas på samma sätt som ovan beskrivits.

Därutöver har Kungl. Maj:t under anslaget till soldathemsverksamhet förordnat, att de under anslagsposterna Bidrag till Drottning Victorias Örlogshem samt Bidrag till Militärhemmet i Karlskrona upptagna medlen må av försvarets civilförvaltning efter rekvisition i mån av behov såsom bidrag till hemmens driftkostnader utbetalas kvartalsvis till dessa stiftelser.

Prövningen av bidragen grundar sig sålunda dels på uppgifter, som inhämtats ur årsredogörelser, som lämnas i samband med ansökan om bidrag eller i särskilda framställningar om tilläggsbidrag, dels på bedömanden av förhållandena inom garnisonsort och förband samt av soldathemmets verksamhet i förhållande till annan verksamhet vid förband eller på förläggningssorten. Vikt har därvid fästs vid åtgärder, vidtagna för aktiv verksamhet för att berika soldaternas fritid. Soldathemmets förmåga att anpassa sin verksamhet till ungdomens intressen och behov har särskilt prövats. Föreståndarens insatser har följts med uppmärksamhet, och det har bedömts angeläget, att möjligheter skapas att ge föreståndare sådana anställningsförhållanden, att därigenom förutsättningar för aktiv verksamhet kunnat tillgodoses. Stöd från andra håll, viljan till samverkan etc. är naturligtvis även av betydelse vid bidragstilldelningen liksom under nuvarande besvärliga ekonomiska förhållanden icke minst behovet av stöd för att soldathem skall kunna överleva.

2. Statsbidrag under VIII huvudtiteln.

Skolöverstyrelsen har från anslag under åttonde huvudtiteln årligen efter framställning från försvarsstaben anvisat vissa medel för nykterhetsbefrämjande verksamhet på soldathemmen. Senast budgetåret 1964/65 tilldelades för ändamålet 16 000 kronor. Medlen fördelas av försvarsstabens personalvårdsbyrå och denna tillsammans med skolöverstyrelsen ger anvisningar för medlens användning.

3. Allmänna arvsfonden

Bidrag från allmänna arvsfonden har under åren 1961—1965 beviljats nio soldathemsorganisationer med tillhoppa 441 000 kronor enligt nedan samt därutöver 30 000 kronor år 1961 till ett fritidshem.

År	Bidrag	
1961	75 000	125 000
1962	40 000	90 000
1963	50 000	100 000
1964	6 000	26 000
1965 (hitintills)	100 000	100 000

Tillsammans med det statsanslag som anvisats för soldathemsverksamhet har bidragen från allmänna arvsfonden beloppsmässigt under ovannämnda år utgjort en betydande del av det allmännas stöd åt soldathemsrörelsen.

Avkastningen av allmänna arvsfonden samt två tredjedelar av det belopp som under ett budgetår tillfaller fonden genom arv, gåva eller testamente skall enligt 1928 års lag om allmänna arvsfonden användas för ändamål, som främjar barns och ungdoms vård och fostran. Understöd ur fonden må ej lämnas för ändamål som det ankommer på stat eller kommun att bekosta.

I den praktiska tillämpningen av ändamålsbestämmelserna har vissa regler efterhand utbildats. Man brukar skilja mellan å ena sidan understöd till institutioner och å andra sidan understöd till enskilda. Vad beträffar den första kategorien har bl. a. understöd utgått till anordnande av olika lokaler för ungdomens fritidsverksamhet till vilken grupp även soldathemmen hänförs.

Understöd till institutioner beviljas som regel endast för uppförande av byggnad (nybyggnad), för inköp av befintlig byggnad, för erforderliga ombyggnads-, tillbyggnads- och förbättringsarbeten samt för anskaffande av en första uppsättning inventarier ävensom, om denna ej varit fullständig, för komplettering. Däremot utgår icke bidrag till driftkostnader, inbegripet sådana reparationsutgifter, som hänför sig till en anläggnings normala underhåll. Bidrag beviljas enligt praxis i allmänhet ej för lokaler för undervisningsändamål, för idrottsanläggningar eller för politisk organisation, då sådan ungdomsverksamhet i allmänhet har möjligheter till stöd på annat sätt.

Storleken av bidraget brukar vanligen icke överstiga en tredjedel av totalkostnaden och högre bidrag än 150 000 kronor för varje objekt har icke beviljats. Såsom villkor för bidrag till ungdomslokaler gäller bl. a., att i den mån så kan ske utan att det inkräktar på den egna ungdomsverksamheten, lokalerna upplåtes även åt andra ideella ungdomsorganisationer på orten. I fråga om institutioner kan endast sådan, som är juridisk person, exempelvis kommun, förening, stiftelse, komma i åtanke för understöd. Härigenom anses stabiliteten i den av institutionen planerade verksamheten vara tillförsäkrad, då endast en juridisk person kan garantera, att det villkor om återbetalningsskyldighet i vissa fall, som brukar förbindas med ett understöd ur arvsfonden, kommer att uppfyllas.

Med hänsyn till att arvsfondsunderstöd som regel ej utgår med mer än viss del av kostnaden för det planerade ändamålet och understödets storlek bestämmes efter sökandens ekonomiska ställning, måste alltid i finansieringsplan uppges storleken av dels det belopp, varmed sökanden själv kan bidra, dels de belopp sökanden räknar med att få i bidrag från andra håll än arvsfonden. För soldathemsföreningarna har därvid erforderliga medel som regel fått finansieras dels genom insamlingar eller bidrag från landsting, kommuner, församlingar och enskilda m. fl., dels genom lån från landsting och kommuner, dels genom fastighets- eller tomträttsinteckning eller annan lånesäkerhet, dels ock genom donationsmedel eller fonder, avsedda för likartat ändamål och ofta under förvaltning av kyrklig organisation. Av hittills beviljade understöd till soldat-

hemsföreningar har intill 1965 ej fråga varit om nybyggnad utan bidragen har utgått för om- eller tillbyggnad. Under de närmaste åren torde emellertid nybyggnader bli erforderliga i flera fall. Bl. a. har ett soldathem i april 1965 ur arvsfonden beviljats 100 000 kronor för nybyggnad.

Allmänna arvsfonden står direkt under Kungl. Maj:t och ärenden rörande bidrag från arvsfonden handlägges inom socialdepartementet. Över en ansökan om understöd ur arvsfonden inhämtas i allmänhet yttranden av en eller flera myndigheter, oftast länsstyrelsen och socialstyrelsen samt i fråga om bidrag till soldathem alltid chefen för försvarsstabens personalvårdsbyrå.

Numera tillämpas den rutinen att soldathemsförening, som anser sig behöva bidrag ur arvsfonden, inhämtar råd och anvisningar från personalvårdsbyrån och iordningställer erforderligt underlag efter direktiv från byrån. När ett tillräckligt underlag föreligger, kan chefen för personalvårdsbyrån ge ett preliminärt besked om det högsta bidragsbelopp han anser sig kunna tillstyrka. Utifrån detta kan ytterligare åtgärder att söka på andra vägar få bidrag vidtagas och kompletteringar ske, innan ansökan skriftligen ingives. Från personalvårdsbyrån går ansökan vidare till socialdepartementet först sedan yttrande från förbandschefer och kommunala instanser m. fl. inhämtats.

I sammanhanget må nämnas, att *lotterimedelsfonden*, varifrån bidrag utgår till allmän kulturell verksamhet, såsom teater, konserthus, konstsalonger och vissa andra ändamål av jämförlig art, under 1940- och 1950-talen lämnade bidrag till soldathemsorganisationer med tillhoppa cirka 1 150 000 kronor. Senast under åren 1954—1956 lämnades tio sådana bidrag med ett sammanlagt belopp om 87 000 kronor. Därefter har bidrag till soldathemsverksamhet icke lämnats av lotterimedel. Bidrag som icke utnyttjats före den 1 juli 1965 har förfallit.

4. Bidrag från landsting

Stöd till soldathemsverksamheten lämnas av landstingsmedel i form av dels årsbidrag, dels engångsanslag, dels lån.

Årsbidrag har senast för åren 1960—1963 beviljats av 18 landsting med belopp varierande mellan 500 och 4 000 kronor. Från ett landsting har bidrag lämnats med 10 000 kronor. Sammantaget har årsbidrag utgått enligt följande.

1960	1961	1962	1963
38 100	43 600	44 600	47 800

Under 1964 har årsbidragen från några landsting höjts och ytterligare ett landsting har beviljat anslag, varför årsbidragen för nämnda år överstigit 50 000 kronor.

Två av de landsting som icke lämnat årsbidrag har i stället beviljat engångsbidrag. Sådana har utgått senast under år 1961 med 30 000 kronor respektive 12 000 kronor eller sammanlagt 42 000 kronor.

Ett av nyssnämnda två landsting beviljade vidare 1961 en soldathemsorganisation ett räntefritt lån om 50 000 kronor. Under 1964 har samma landsting till annat soldathem lämnat ett likaledes räntefritt lån på 35 000 kronor.

Under senaste femårsperioden har sålunda av landstingsmedel beviljats bidrag med närmare 270 000 kronor och lån med 85 000 kronor.

5. *Bidrag från borgerliga kommuner*

Vid undersökning av storleken av primärkommunernas ekonomiska stöd till soldathemsverksamheten har framkommit, att de sammanlagda kommunala bidragen ökat från 67 000 kronor under 1960 till 114 000 kronor under 1963. Utöver de årliga bidragen har i enstaka fall av kommun till enskild soldathemsorganisation i samband med större ombyggnad av soldathem lämnats ränte- och i några fall även amorteringsfria lån.

6. *Bidrag från församlingar inom Svenska kyrkan*

Stöd till soldathemsverksamheten har sedan mycket lång tid tillbaka lämnats från församlingar inom Svenska kyrkan genom beslut av dess beslutande organ, kyrkofullmäktige eller församlingsdelegerade. Formerna för denna stödverksamhet är skiftande och som regel är bidragen var för sig av mindre storleksordning, men sammanlagt för en fyraårsperiod har bidragen uppgått till 230 000 kronor. En betydande ökning har under senare år skett från cirka 40 000 kronor år 1960 till närmare 80 000 kronor år 1963. I detta sammanhang må erinras om att dessa församlingar även lämnar ansevärliga bidrag genom riks-, stifts- och församlingskollekt, som närmare redovisas nedan.

7. *Bidrag från förband*

De bidrag till soldathemsverksamheten som här avses är det ekonomiska stöd, som vid några förband lämnats från läger- och manskapskassor eller personalkassor som de kallas från och med den 1 juli 1965. Medel från dessa kassor skall i första hand användas för att bestrida kostnader för trevnadsanordningar för kadetter, underbefäl och meniga vid vederbörligt förband, allt i den mån särskilda medel för ändamålet ej står till förfogande. Härutöver må dessa medel tas i anspråk för bl. a. förströelseverksamhet, bildningsverksamhet, idrott och skytte.

Med hänsyn till den mängd anordningar av olika slag som normalt skall bekostas av personalkassemedel har bidrag till soldathemsverksamhet endast kunnat lämnas från ett mindre antal förband med ett sammanlagt belopp av omkring 20 000 kronor per år. Under 1963 lämnades bidrag från åtta förband. Storleken av dessa bidrag varierar mellan 200 och 3 000 kronor. I ett fall utgjorde dock bidraget 8 000 kronor, vilket belopp under 1964 lär ha höjts till 12 000 kronor.

I sammanhanget må nämnas, att flera förband indirekt stöder verksamheten vid soldathemmen genom att bland annat tillhandahålla priser, tidningar m. m. samt medverka vid vissa arrangemang. Vidare bör framhållas, att soldathemmen vid två förband utgör personalkassans egendom. Respektive soldathemsorganisation erlägger årligen ett mindre belopp såsom hyra eller ersättning för värme. I övrigt svarar personalkassan för underhåll av lokaler och i ett fall även för inventarier. Vid förband där fritidshem finns bestrides en stor del av kostnaderna för verksamheten därstädes av personalkassemedel. Vissa andra soldathemsbyggnader ägs ävenledes av kronan men hänföres icke på samma sätt till förbandens personalkasseverksamhet.

Indirekt stöd lämnas även genom att del av förbandens fritidsverksamhet kan förläggas till soldathemmen och därigenom bekostas av medel för exempelvis fritidsundervisning och föreläsningsverksamhet, som står till förbandens förfogande. Detta behandlas i kapitel 7.

Så ofta som samverkan mellan förband och soldathem äger rum ifråga om att anordna fritidsverksamhet, utflykter etc., kan stöd i skilda former lämnas in natura, även exempelvis transportmedel, eller genom kontant ersättning. Likaså bekostas oftast inryckningsfester, julhögtidligheter, kompaniaftnar etc. som anordnas vid soldathemmen helt eller delvis av personalkassemedel. När förband för utbildningsändamål av tjänstekaraktär »lånar» lokal i soldathemmen, torde å andra sidan icke alltid uttagas hyresersättning.

8. Förbundet Soldaternas Vänner

Stöd till de enskilda soldathemsföreningarna lämnas av centralorganisationen, Förbundet Soldaternas Vänner, dels genom årsbidrag, i första hand till lokala organisationer, oberoende av om dessa tillhör förbundet eller ej, dels genom driftkostnadsbidrag till det i förbundets regi drivna Vitså Örlogshem.

Årsbidrag har exempelvis för 1963 lämnats till 30-talet föreningar med cirka 200 kronor till var och en eller sammanlagt med omkring 6 000 kronor. Driftkostnadsbidraget till örlogshemmet har för ettvar av de två åren 1962 och 1963 uppgått till närmare 20 000 kronor.

Dessa av Förbundet Soldaternas Vänner lämnade bidrag är i sammanhanget att hänföra till allmänna medel. Huvuddelen av förbundets inkomster utgöres nämligen av kollektmedel och statsbidrag. I fråga om kollektmedel har sedan 1960 enligt Kungl. Maj:ts medgivande rikskollekt fått upptagas i rikets alla församlingar en dag för Förbundet Soldaternas Vänner och Diakonistyrelsens militärnämnd till lika fördelning mellan förbundet och militärnämnden. (Se vidare punkten A 9.) För tid dessförinnan har alltsedan senare delen av 1920-talet hel rikskollekt beviljats förbundet. I nu gällande kungörelse om kollekt av den 30 december 1953 (nr 739) stadgas bl. a. följande:

»Om rikskollekts upptagande bestämmer Kungl. Maj:t, som även fastställer kollektändamål och antalet dagar för kollektens upptagande samt huruvida kollekten skall upptagas i samtliga församlingar inom riket eller blott i försam-

lingarna inom vissa stift eller delar av dessa. Har Kungl. Maj:t därvid icke tillika fastställt dag och gudstjänsttillfälle då kollekten skall upptagas, bestämmas detta av vederbörande domkapitel för de domkapitlet underlydande församlingarna.»

För åren 1961—1963 har enligt förbundets räkenskaper rikskollektmedel uppburits med i genomsnitt 52 600 kronor per år. Från i punkten A 1 ovan upptaget riksstatsanslag har förbundet årligen som regel uppburit 10 000 kronor. För 1963 höjdes detta bidrag till 12 000 kronor. Statsbidrag har härutöver utgått direkt till Vitså Örlogshem, vars ekonomi redovisas för sig och ingår i sammanställningen över de enskilda soldathemmens inkomster, där även ingår ett bidrag från militärnämnden till örlogshemmet om 10 000 kronor för år 1961.

Förbundets ekonomi framgår av nedanstående sammanställning över inkomster och utgifter samt tillgångar, vilka är hämtade från årsberättelserna för angivna år.

<i>Inkomster</i>	1960	1961	1962	1963
Rikskollekt	39 185	53 478	50 383	54 021
Statsbidrag	10 000	10 000	10 000	12 000
Diakonistyrelsen	—	2 000	—	2 500
Gåvor, kollektioner, bidrag i övrigt	1 016	2 003	791	2 577
Årsavgifter	850	700	550	450
Räntor	767	970	926	738
Övriga diverse inkomster	1 591	1 636	44	—
Underskott	23 332	—	2 013	—
Summa	76 741	70 787	64 707	72 286
<i>Utgifter</i>	1960	1961	1962	1963
Löner, pensioner, arvoden	25 229	17 087	20 008	17 749
Resor	4 781	2 772	3 851	3 296
Lokalorganisationer	10 300	6 500	600	5 750
Vitså Örlogshem	17 361	12 829	19 883	19 025
Centralstyrelsen	3 548	1 125	696	2 290
Kurser, konferenser	2 761	6 041	5 640	7 146
Lokaler	1 540	1 640	8 136	4 982
Trycksaker	2 160	1 797	1 313	1 632
Expenser	4 782	3 868	1 878	2 387
Försäkring, skatt	569	314	293	465
»Soldathemmet»	3 229	877	1 499	—
Inventarier	—	—	—	2 152
Övriga utgifter	481	1 821	910	1 120
Överskott	—	14 116	—	4 292
Summa	76 741	70 787	64 707	72 286
<i>Tillgångar</i>	1960	1961	1962	1963
Tillgångar	16 726	30 842	28 829	33 121

9. Diakonistyrelsens militärnämnd

Såsom under föregående punkt omnämnts har sedan 1960 enligt Kungl. Maj:ts medgivande rikskollekt fått upptagas i rikets alla församlingar en dag för Diakonistyrelsens militärnämnd och Förbundet Soldaternas Vänner till lika fördelning mellan militärnämnden och förbundet. För tid dessförinnan har under en följd av år i rikets församlingar fått upptagas rikskollekt en dag för militärnämnden. Den i församlingarna enligt ovan upptagna kollekten har enligt uppgift från Diakonistyrelsens militärnämnd uppgått till följande till hundratalet kronor avrundade belopp.

År	Halv rikskollekt
1960	44 100
1961	48 600
1962	50 400
1963	54 000
1964	59 400

Av rikskollekten till Diakonistyrelsens militärnämnd har först och främst tillgodosetts militärpastorernas behov av ekonomiskt stöd i deras verksamhet. Anslag har även beviljats till konferenser och sammankomster för militärpastorer.

Militärnämnden har i överensstämmelse med kollektens ändamål ansett, att då lokal organisation för soldathem, där kyrklig verksamhet bedrivs, varit i särskilt behov av ekonomiskt stöd, anslag av kollektmedel även kunnat lämnas till sådan organisation. Det har därvid med något undantag endast varit fråga om soldathem, där militärpastor är anknuten till dess verksamhet.

Vidare har anslag av kollektmedel beviljats för andra ändamål, såsom bl. a. tryck av andaktsböcker, tillhandahållande på mässar av litteratur och tidsskrifter, bidrag till fartygspastors verksamhet vid långresa med flottans fartyg samt bidrag till sådan frivillig kyrklig verksamhet bland värnpliktig ungdom som utövas av annan än militärpastor.

För de under senaste år av militärnämnden utbetalade medlen lämnas följande specifikation med belopp avrundade till hundratal kronor.

År	Till militärpastorer	Till soldathemsorg	Till annat ändamål	Summa
1959	38 000	28 300	7 700	74 000
1960	35 600	32 900	5 100	73 600
1961	36 700	36 700	5 000	78 400
1962	34 200	14 500	2 100	50 800
1963	35 400	0	4 500	39 900
1964	40 900	18 600	2 700	62 200

Att till soldathemsorganisationer enligt ovan angivna belopp icke helt överensstämmer med de belopp, som återfinnes i sammanställningen över soldathemsorganisationernas inkomster, torde bero på att militärnämnden inräknat medel,

som tilldelats organisation som ej ingår i nyssnämnda sammanställning, eller att några soldathemsorganisationer ej särskilt redovisat bidragen från nämnden. Vidare torde bidragen från nämnden till centralförbundet ha hänförts till gruppen soldathemsorganisationer.

Viss fondering av kollektmedlen har ägt rum. Av militärnämnden redovisade kassabehållningar har uppgått till följande till hundratal kronor avrundade belopp.

År	Behållning
1959	96 500
1960	73 800
1961	48 800
1962	48 300
1963	63 300
1964	59 400

Militärnämnden har i underdånig skrivelse år 1962 angående ansökan om rikskollekt anfört bl. a.

»Det kan antagas, att bland värnpliktiga finnas många, som äro i behov av omvårdnad i andligt hänseende. Värnpliktstiden är av största betydelse för ungdomens livsriktning. Det utgör ofta sista tillfället till kontakt mellan kyrka och ungdom.

Att den verksamhet, som militärnämnden har att främja är i behov av stöd är uppenbart. Kollekten är en oumbärlig förutsättning för att denna speciella form av Svenska Kyrkans ungdomsvård skall kunna bedrivas. Utan ekonomiskt understöd skulle denna verksamhet äventyras. Det gäller också att skapa yttre förutsättningar för verksamhetens bedrivande.

— — —
Från kyrklig synpunkt måste tillgodoseendet av militärpastorernas verksamhet och behoven vid det soldathem, där militärpastor är engagerad, framstå som ett särskilt behjärtansvärt intresse.»

10. Stiftskollekter

För soldathemsverksamhet har bland annat under 1961 och 1962 enligt uppgift från domkapitlen upptagits stiftskollekter med 75 200 respektive 80 500 kronor. Inom två stift har sådan kollekt icke upptagits för soldathemsverksamhet. Dessa kollektmedel har insamlats som stöd huvudsakligen för soldathemmen inom respektive stift. Motsvarande stiftskollekter för 1963 har enligt soldathemsorganisationernas ekonomiska berättelser uppgått till 75 000 kronor.

I kollektkungörelsen stadgas om stiftskollekt bl. a. följande:

»Om stiftskollekts upptagande och därmed avsett ändamål samt dag och gudstjänsttillfälle härför bestämmer domkapitlet, som därvid jämväl bestämmer i vilka av stiftets församlingar kollekten skall upptagas. Inom varje särskild församling inom stiftet må dock icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd mer än tolv dagar om året tagas i anspråk för stiftskollekter. Medgivande till upptagande av stiftskollekt skall avse tid ej överstigande tre år åt gången.»

11. Kollekt i övrigt från församlingar inom Svenska kyrkan

Enligt uppgifter hämtade från soldathemsorganisationernas ekonomiska redogörelser har inom församlingar i Svenska kyrkan — utöver rikskollekt och stiftskollekt — upptagits kollekt för soldathemsverksamhet med följande belopp.

År	Församlings- kollekt
1960	19 000
1961	15 000
1962	22 000
1963	5 000

En viss grad av osäkerhet torde råda avseende beloppens riktighet, då det icke alltid med säkerhet kunnat avgöras om fråga varit om kollektmedel eller sådana i övrigt inom församlingarna insamlade medel enligt punkten A 6 ovan.

I kollektkungörelsen stadgas om församlingskollekt bl. a. följande:

»Om upptagande av församlingskollekt beslutar församlingens kyrkoråd, som i samband därmed jämväl bestämmer såväl ändamålet med kollekten som när kollekten skall upptagas. Uppkommer fråga om att i samband med viss offentlig gudstjänst eller andaktsstund, för vilken någon kollekt icke blivit bestämd, upptaga församlingskollekt för särskilt ändamål och medger icke tiden, att frågan underställes kyrkorådet, äger pastor eller den eljest vid tillfället tjänstgörande prästen efter samråd med kyrkovärdarna, där så kan ske, besluta om kollektens upptagande. Sådant beslut skall anmälas vid kyrkorådets nästföljande sammanträde.»

B. Övriga medel

1. Bidrag och kollekt från trossamfund och församlingar utom Svenska kyrkan

Stöd till soldathemsverksamheten har sedan rörelsens tillblivelse lämnats av olika religiösa samfund. Ur de ekonomiska rapporterna från soldathemsorganisationerna har försök gjorts att i den utsträckning så varit möjligt särskilja de medel, som lämnats av Svenska kyrkan och dess församlingar från dem, som centralt eller lokalt lämnats av andra trossamfund. De bidrag som i skilda former — utan att vara kollektmedel — lämnats från samfund utom Svenska kyrkan har beräknats till följande belopp.

1960	1961	1962	1963
60 000	97 000	98 000	86 000

Enligt redogörelserna från soldathemsorganisationerna har — utöver i det föregående redovisade bidragen — kollektmedel som stöd åt soldathemsverksamheten lämnats från församlingar i andra trossamfund än Svenska kyrkan till följande belopp.

1960	1961	1962	1963
31 000	32 000	67 000	64 000

Någon uppgift om fördelning på samfund föreligger icke. Uppdelningen i bidrags- och kollektmedel kan till följd av redogörelsernas art vara behäftad med vissa felaktigheter.

2. Övriga anslag och bidrag

Under denna punkt upptages dels gåvo- och donationsmedel, dels anslag, bidrag eller annat ekonomiskt stöd, som icke gått att hänföra till medel, som tidigare redovisats under särskilda punkter eller vars ursprung icke med någon större grad av säkerhet gått att utläsa. Dessa medel har beräknats enligt följande.

1960	1961	1962	1963
29 000	46 000	87 000	76 000

Soldathemsverksamheten har i några fall kunnat erhålla bidrag från vissa fonder för ideella och sociala ändamål. Beviljade bidrag från sådana fonder till soldathemsorganisationerna har hitintills varit begränsade till belopp och antal. Bland de fonder och stiftelser på riksplanet från vilka medel lämnats eller möjlighet till bidragsgivning kan tänkas ifrågakomma må nämnas följande.

Stiftelsen Karin och Ernst August Bångs Minne beviljar understöd till sociala ändamål, främst sådana som det icke åligger stat, kommun eller annan samhällelig institution att tillgodose. I princip har stiftelsen ställt sig avvisande mot gynnandet av mission eller andra kyrkliga ändamål. Soldathemmen har av stiftelsen betraktats som ungdomsgårdar och därmed ansetts ha social karaktär. Beviljade understöd är företrädesvis av engångsnatur. Bidrag till en och samma institution och för samma ändamål lämnas som regel icke med högre belopp än 5 000 kronor. Den årliga avkastningen uppgår för närvarande till något mer än 300 000 kronor.

August Cassels Donationsfond främjar »nykterhet och sedlighet» och bidrag kan lämnas för sådan »verksamhet, som kan vara av betydelse för befordran av ungdomens fostran i sådant syfte».

Stiftelsen Lars Hiertas Minne lämnar bidrag bl. a. »till sådana företag, som kan verka för folkets uppfostran i en moralisk och frisinnad anda».

Kronprinsessan Margaretas Minnesfond stöder social verksamhet som tagit fastare form eller står inför förverkligande. Bidrag utgår som regel ej med högre belopp än 5 000 kronor och lämnas ej för driften utan endast till nyanläggning, ombyggnad, upprustning e. d.

Konung Gustav V:s 90-årsfond. Bidrag utgår till svenska riks-, distrikts- och lokalorganisationer, som bedriver frivillig ideell ungdomsverksamhet. Av fondens

avkastning om cirka 80 000 kronor per år kan bidrag lämnas till riks- och distriktsorganisationers löpande arbete, inredning, drift och underhåll av anläggningar huvudsakligen avsedda för ungdom.

Utöver dessa allmänna fonder finns ett antal *länsfonder* och *lokala fonder*, vilka icke här närmare behandlas, då dessa främst är av lokal karaktär och var för sig endast kan beröra ett fåtal soldathemsorganisationer.

C. Egen verksamhet

1. Insamlingar, gåvor och avgifter

Här redovisade inkomster innefattar medel, vilka genom de enskilda soldathemsorganisationernas direkta medverkan insamlats för verksamheten och vilka icke hänförs till de anslag, bidrag och kollekt, som ovan redovisats särskilt. Dessa medel har influtit främst genom olika arrangemang, som anordnats för soldathemsrörelsen, samt genom gåvor och medlemsavgifter från enskilda personer och sammanslutningar. Vidare har under denna punkt sammanförts huvuddelen av de medel i övrigt som genom stödåtgärder från syföreningar eller i form av lotterier, försäljningar och liknande kommit soldathemsorganisationerna till godo. I de sammanlagda belopp som redovisats för fyraårsperioden 1960—1963 ingår även medel, som några soldathemsorganisationer insamlat för visst ändamål, exempelvis större om- eller tillbyggnad. Under denna punkt redovisade inkomster har årligen uppgått till i genomsnitt 115 000 kronor.

2. Serveringsrörelse

Flertalet soldathem driver egen serverings- eller kioskrörelse av något slag. Storleken av dessa rörelser är synnerligen varierande, från fullständig konditoriservering med eget bageri och kunder även från allmänheten till mindre serverings- eller försäljningsverksamhet, betjänad som regel endast av en person. Det ekonomiska resultatet av denna verksamhet blir därför mycket olika.

Nettoinkomsterna från serverings- och försäljningsverksamheten har enligt redogörelserna från soldathemmen beräknats till i genomsnitt 150 000 kronor per år. Flera soldathem har för fyraårsperioden 1960—1963 redovisat mycket små förtjänster och andra mera betydande belopp. Från några soldathem har rapporterats underskott och en del har icke särskilt redovisat försäljningsresultaten. För ett av verksamhetsåren har 23 soldathem redovisat underskott eller uraktlåtit att rapportera resultat. Vid fem av dessa drives, såvitt känt är, ingen försäljningsrörelse eller är densamma uthyrd. Från de soldathem, som redovisat nettoförtjänster, har i sju fall rapporterats vinster överstigande 10 000 kronor i tre fall vinster mellan 5 000 och 10 000 kronor samt i 13 fall vinster understigande 5 000 kronor.

De av soldathemmen rapporterade nettoinkomsterna för serveringsrörelserna har beräknats efter vitt skilda redovisningssystem. Omkostnaderna har likaså

beräknats olika, såsom exempelvis ifråga om löner och tillhandahållen gratisservering. Härav följer att de redovisade nettoresultaten icke direkt är jämförbara och att det genomsnittliga årsbeloppet för försäljningsverksamheten endast är att betrakta som ungefärligt. Hänsyn skulle kunna tagas till de ytterligare utgifter eller inkomster, som rätteligen belöper sig på serverings- och försäljningsrörelserna. Detta är dock av mindre betydelse när det gäller att klarlägga soldathemsrörelsens totala ekonomi, eftersom dessa ytterligare utgifter och inkomster i stället redovisats under andra poster och i och för sig följaktligen icke påverkar det ekonomiska resultatet totalt sett. Härvidlag blir det ingen principiell skillnad vare sig man betraktar de enskilda soldathemmen för sig eller soldathemsrörelsen i dess helhet.

En ungefärlig uppskattning av försäljningsresultat kan även göras med utgångspunkt i omsättningen. Visserligen föreligger icke några uppgifter rörande årsomsättningen annat än från enstaka soldathem, men med ledning av dessa torde årsomsättningen på serverings- och försäljningsverksamheten inom hela soldathemsrörelsen kunna beräknas till minst 1,5 miljon kronor. Om därvid vinstmarginalen beräknas vara tio procent skulle nettoresultatet bli 150 000 kronor, vilket också överensstämmer med det ovan angivna genomsnittresultatet per år.

3. Klädförvaring

Inom åtskilliga soldathem har särskilda anordningar vidtagits för att bereda de värnpliktiga möjlighet att under militärtjänstgöringen förvara civila kläder och andra personliga tillhörigheter. Klädsåp eller därmed likartade förvaringsutrymmen har vid dessa soldathem iordningställt i källar- eller vindsvåningar eller annorstädes där så varit möjligt. Hyresersättningar har upptagits månadsvis eller för tjänstgöringsperiod. Det antal soldathem, som enligt årsredogörelser för åren 1960—1963 ombesörjt klädförvaring framgår av nedanstående tabell med fördelning efter ungefärliga inkomstbelopp härför per år.

	1960	1961	1962	1963
Under 500 kronor	9	9	6	7
Mellan 500 och 2 000 kronor	2	3	4	2
Över 2 000 kronor	4	4	2	3
Summa antal soldathem	15	16	12	12

Summan av ovan redovisade inkomster för klädförvaring uppgår under fyraårsperioden till i genomsnitt 16 000 kronor för år. Detta belopp torde emellertid i verkligheten sannolikt vara minst 20 000 kronor. Från några soldathem, där klädförvaring ombesörjts, har nämligen inkomster härför icke redovisats särskilt utan troligen inräknats i belopp för övriga diverse inkomster. Vidare må till-

läggas, att sammanställningen för fyraårsperioden innefattar uppgifter från sammanlagt 20 soldathem. Att i sammanställningen angivet antal soldathem per år är färre beror på att samtliga icke för varje år redovisat inkomster för klädförvaring. Förklaringen härtill kan vara, att vissa soldathem under perioden nedlagt verksamheten, att investeringar gjorts något år så att inkomster icke funnits att redovisa eller att inkomsterna redovisats i annan ordning. Några soldathem har upptagit denna verksamhet först under senare del av perioden. Sammanfattningsvis kan sägas, att klädförvaring sannolikt förekommer vid över 20 soldathem och att den sammanlagda årliga inkomsten härför torde uppgå till minst 20 000 kronor.

D. Övriga inkomster

Under posten »Övriga inkomster» har sammanförts dels inkomster som icke direkt varit att hänföra till särskilt förut redovisade inkomstposter, dels inkomster vars art och ursprung varit obekant eller icke med säkerhet gått att härleda av uppgifterna i årsredogörelserna.

De sammanlagda årsbeloppen för dessa övriga inkomster uppgick för vardera åren 1960 och 1961 till omkring 150 000 kronor men ökade för 1962 med omkring 75 000 kronor och för 1963 med ytterligare omkring 40 000 kronor.

Den största andelen i årsbeloppen utgöres av hyresinkomster, såväl fasta hyror för bostadslägenheter, affärslokaler, uthyrningsrum m. m. som hyror för tillfällig upplåtelse av lokaler. För åren 1962 och 1963 har hyresinkomsterna beräknats till 160 000 resp. 175 000 kronor. Andra kända övriga inkomster av större storleksordning är ränteinkomster och övriga avkastningar från kapitaltillgångar samt inkomster från försäljning av egendom.

Åtskilliga inkomstbelopp av mindre storleksordning har säkerligen blivit redovisade såsom övriga inkomster fastän de med rätta bort ha hänförts till andra inkomstposter. Förklaringen härtill är att räkenskaperna för flera soldathemsorganisationer förts efter mycket skilda redovisningssystem och att hos somliga organisationer inkomster respektive utgifter till synes icke specificerats i tillräcklig omfattning, varför svårigheter i flera fall förelegat att särskilja de olika inkomstkällorna.

E. Underskott (Överskott)

Den inledningsvis i detta kapitel upptagna tabellen över soldathemsorganisationernas inkomster och utgifter utgör en sammanställning av organisationernas vinst- och förlusträkningar eller motsvarande redovisning för verksamhetsåren 1960—1963. I överensstämmelse med de skilda vinst- och förlusträkningarna har i tabellen på inkomstsidan upptagits en post Underskott och på utgiftssidan motsvarande post Överskott.

Avsikten härmed är att sammanställa det ekonomiska resultatet för verksamhetsåren i syfte att klarlägga i vad mån möjligheter förelagat för soldathemsorganisationerna att täcka sina utgifter med hjälp av de löpande inkomsterna. Somliga soldathemsorganisationer har redovisat underskott (förlust) och andra åter överskott (vinst eller behållning). Antalet organisationer, som redovisat underskott respektive överskott för berörda verksamhetsår framgår av följande sammanställning.

	1960	1961	1962	1963
Underskott	14	22	19	23
Överskott	24	18	22	20
	38	40	41	43

Totalbeloppen i tusental kronor för de sammanlagda underskotten respektive överskotten framgår av nedanstående sammanställning.

	1960	1961	1962	1963
Underskott	58	99	112	108
Överskott	51	30	73	33
Nettounderskott	7	69	39	75

Genomsnittsbeloppen i tusental kronor per soldathemsorganisation framgår av följande.

	1960	1961	1962	1963
Underskott	4,1	4,5	5,9	4,7
Överskott	2,1	1,7	3,3	1,7
Nettounderskott	0,2	1,2	1,0	1,7

Av ovanstående sammanställningar framgår, att ungefär hälften av soldathemsorganisationerna under senare år redovisat underskott för verksamheten och att underskottsbeloppen för såväl rörelsen i dess helhet som för genomsnittet av berörda organisationer ökat. Sammanlagt har underskotten för fyraårsperioden uppgått till 377 000 kronor, vilka har måst täckas av befintliga kapitaltillgångar. Överskotten för motsvarande tid utgjorde tillhoppa 187 000 kronor. Skillnadsbeloppet om 190 000 kronor utgör nettounderskottet för fyraårsperioden. Visserligen är det varje år icke alltid samma organisationer, som redovisar underskott respektive överskott, men beräkningen visar ett nettounderskott för soldathemsrörelsen som helhet. Under senare år har det alltså visat sig vara svårt för soldathemsrörelsen — alltjämt som en enhet betraktad — att driva en ekonomiskt bärande verksamhet, dvs. att anpassa utgifterna inom ramen för de medel som enligt nuvarande ordning har kunnat ställas till förfogande.

Utgifter

F. Fastigheter och lokaler

Soldathemsorganisationernas utgifter för fastigheter och lokaler utgör en betydande andel av deras totalkostnader. Till utgifter för fastigheter och lokaler har härvid förutom reparations- och ombyggnadskostnader samt kostnader för lyse, värme och vatten även inräknats organisationernas kostnader för amortering, avskrivning, räntor, skatter och försäkringar till den del dessa belöper sig på fastigheter och lokaler. Fastighets- och lokalkostnaderna har för perioden 1960—1963 beräknats till nedanstående i tusental kronor angivna belopp, fördelade efter utgiftsändamål.

	1960	1961	1962	1963
Reparationer, ombyggnader m. m.	289	418	409	435
Amortering, avskrivning	—	86	76	79
Räntor	30	37	51	55
Skatter, försäkringar	38	44	46	47
	357	585	582	616

Summan av fastighets- och lokalkostnaderna har sålunda senast under åren 1961—1963 uppgått till sammanlagt närmare 600 000 kronor per år. Beroende på fastigheternas och lokalernas storlek, äganderättsförhållanden och investeringsmöjligheter samt engångsinvesteringar m. m. är kostnaderna mycket varierande vid jämförelse soldathemmen emellan. Den ungefärliga storleksordningen på de årliga fastighetskostnaderna med fördelning på antalet soldathem kan utläsas av nedanstående sammanställning.

	1961	1962	1963
Under 5 000 kronor	9	11	12
5 000—10 000 kronor	10	13	9
10 000—20 000 kronor	14	12	10
20 000—40 000 kronor	5	3	8
Över 40 000 kronor	2	2	3
	40	41	42

Under ovan angivna år har nybyggnad av soldathem icke gjorts. Ett mindre soldathem har under perioden inrättats i en byggnad, som kostnadsfritt ställts till förfogande.

G. Löner

Soldathemsorganisationernas kostnader för löner och arvoden upptar likaledes en betydande andel av utgifterna. Enligt årsredogörelserna från soldathemmen har dessa kostnader från 1960 till 1963 ökat enligt nedanstående.

1960	1961	1962	1963
358 000	430 000	450 000	509 000

Framhållas må, att i dessa kostnader har — där så varit möjligt — icke medräknats utgifter för löner, som direkt kunnat hänföras till försäljnings- och serveringsrörelser. Huvuddelen av här redovisade löneutgifter avser löner till föreståndare eller motsvarande. Närmare redogörelse över personalens löneförhållanden lämnas i kapitel 6.

H. Egentlig soldathemsverksamhet

De av soldathemsorganisationerna uppgivna kostnaderna för egentlig soldathemsverksamhet, varmed förstås fritidsverksamhet för värnpliktiga anordnad i soldathemmens regi, har för åren 1960—1963 uppgått till omkring 10 procent av de totala utgifterna eller med belopp i tusental kronor enligt följande specifikation utom för åren 1960 och 1961 för vilka sådan saknas.

	1960	1961	1962	1963
Samkväm, underhållning	} 93	} 128	73	82
Tidningar, tidskrifter, skrivmateriel			33	41
Hobby- och studiecirkelverksamhet, utflykter			17	30
Summa			93	128

Även om en ökning senare år skett, må nämnas att totalbeloppen understiger det statsbidrag till soldathemsverksamheten, som årligen anvisas från fjärde huvudtiteln.

I. Inventarier

Ifråga om inventariiekostnader föreligger uppgifter endast för åren 1962 och 1963, då omkring 110 000 kronor årligen avsattes för inventarier. I detta belopp är i förekommande fall jämväl inräknat kostnader för avskrivning av inventarier. För åren 1960 och 1961 har inventariiekostnaderna inräknats i posten övriga utgifter, vilket delvis förklarar varför nämnda post för dessa år är högre jämfört med de efterföljande åren.

J. Övriga utgifter

Under posten övriga utgifter har sammanförts, dels kostnader som icke hänförts till de utgiftsposter som särskilt redovisats, dels kostnader för utgiftsändamål som icke gått att utläsa av årsredogörelserna. Bland de kända utgifterna under posten må nämnas kostnader för expeditions- och kontorsmateriel, trycksaker, annonser, förbrukningsartiklar och övriga expenser, resor, frakter, städning, vissa försäkringar, räntor och skatter, förenings- och andra medlemsavgifter

samt stöd- och hjälpverksamhet. Under åren 1960—1963 har dessa utgifter uppgått till i genomsnitt 170 000 kronor per år enligt nedanstående fördelning. För de första två åren har i beloppet även inräknats kostnader för inventarier.

1960	1961	1962	1963
186 000	197 000	122 000	173 000

K. Överskott

De av soldathemsorganisationerna redovisade överskotten från verksamheten har ovan redovisats under punkten E. Underskott.

Kapitalbehållningar

Svårigheter har förelegat att erhålla sådana fullständiga och entydiga uppgifter om soldathemsorganisationernas kapitalbehållningar som kan vara av värde att läggas till grund för väsentliga bedömanden. Kapitalanskaffning och investeringar har under den långa tidsrymd soldathemsrörelsen verkat skett i många former och under skiftande betingelser, icke minst med tanke på inträffade penningvärdesförändringar. Tillgångar och skulder är hos de enskilda organisationerna redovisade efter skilda system genom att olika principer för avskrivningar, amorteringar och annat tillämpats. Vidare har på vissa håll fondering av medel kunnat ske, medan möjligheterna härtill på andra håll varit obefintliga. Förhållandena i de särskilda fallen är sålunda oftast icke jämförbara.

I årsredogörelserna senast för 1963 har från närmare 30 soldathemsorganisationer uppgifter lämnats om »rörelsens tillgångar» respektive »rörelsens skulder». Dessa uppgifter har av organisationerna sammanställts efter vitt skilda principer och är i många fall icke tillförlitliga. Bristerna i rapporterna har bedömts vara för stora för att motivera en närmare presentation av detta material.

Däremot kan de i årsredogörelserna för 1962 och 1963 lämnade uppgifterna om fastigheternas taxeringsvärden och belåning förtjäna ett omnämnande. Även om andra faktorer i första hand påverkar soldathemmens finansiering, kan det ändå vara av betydelse att belysa i vilken utsträckning fastigheterna belånats, då detta påverkar kostnaderna för räntor och amorteringar samt med avseende å skatter fastigheternas taxeringsvärden.

Uppgifter om taxeringsvärden har lämnats från 29 soldathemsorganisationer. Från tre av dessa har i stället för taxeringsvärden lämnats upplysning om byggnadsvärde. För några soldathemsbyggnader finns annan huvudman än den stiftelse, förening eller motsvarande organisation, som bedriver verksamheten, vilket delvis förklarar, att uppgifterna icke omfattar samtliga soldathemsfastigheter.

Summan av taxeringsvärdena för 29 soldathem uppgick för 1963 till 5,5 miljoner kronor. Fastighetslån fanns på 19 soldathem med ett sammanlagt belopp av två miljoner kronor. Med beaktande av de kostnadsuppgifter som redovisats för räntor torde lånen till mycket liten del vara räntebelastade eller för flertalet löpa efter förhållandevis låg räntesats.

Den ungefärliga storleken av nämnda taxeringsvärden och lånebelopp fördelade på antalet soldathem framgår av följande.

<i>Taxeringsvärden</i>	<i>Antal</i>	<i>Lånebelopp</i>	<i>Antal</i>
Över 500 000	2	Över 200 000	3
200 000—500 000	4	100 000—200 000	3
100 000—200 000	6	50 000—100 000	5
50 000—100 000	7	Under 50 000	8
Under 50 000	10		19
	29		

Det må i sammanhanget nämnas att kapitalbehovet för fastighetsförvaltningen — bortsett från storleksordningen på fastigheterna — är varierande för de skilda soldathemmen. För de äldre fastigheterna har nämligen lånen som regel i stor omfattning hunnit amorteras, medan lånen för de nyare eller moderniserade fastigheterna är jämförelsevis höga till följd av bl. a. högre byggnadskostnader. Å andra sidan blir för de äldre byggnaderna, som ofta blivit omoderna och förslitna, underhålls- och reparationskostnaderna relativt höga.

Sammanfattning av inkomster och utgifter samt särskilda specifikationer

En sammanställning av inkomsterna och utgifterna under åren 1960—1963 för soldathemsrörelsen — omfattande såväl central som lokal organisation — utvisar att av inkomsterna närmare 60 procent utgöres av bidrag och att av utgifterna 70 procent åtgår till fastigheter och löner. Fördelningen av inkomsterna och utgifterna i tusental kronor och procent framgår av nedanstående.

<i>Inkomster</i>	1960		1961		1962		1963		Genomsnitt i %
	Tkr	%	Tkr	%	Tkr	%	Tkr	%	
Bidrag av allmänna medel	477	43,6	715	50,4	645	42,9	706	43,2	45,0
Bidrag i övrigt	120	10,9	175	12,3	252	16,7	226	13,8	13,4
Inkomster av egen verksamhet	257	23,5	278	19,6	268	17,8	329	20,1	20,3
Inkomster i övrigt ..	241	22,0	252	17,7	340	22,6	374	22,9	21,3
Summa:	1 095	100,0	1 420	100,0	1 505	100,0	1 635	100,0	100,0
<i>Utgifter</i>									
Fastigheter, lokaler	359	32,8	587	41,3	590	39,2	621	38,0	37,8
Löner, arvoden	383	35,0	447	31,5	470	31,2	527	32,2	32,5
Inventarier	—	—	—	—	110	7,3	108	6,6	3,5
Egentlig soldathems- verksamhet	93	8,5	128	9,0	123	8,2	153	9,4	8,8
Övriga utgifter	260	23,7	258	18,2	212	14,1	226	13,8	17,4
Summa:	1 095	100,0	1 420	100,0	1 505	100,0	1 635	100,0	100,0

Bidragen av allmänna medel och bidragen i övrigt kan i tusental kronor specificeras enligt nedan.

<i>Bidrag av allmänna medel</i>	1960	1961	1962	1963
Statsbidrag, riksstatsanslag	157	178	191	212
Allmänna arvsfonden	3	125	90	100
Landsting	38	85	45	44
Primärkommuner	67	76	71	114
Svenska kyrkan	200	232	229	221
Förband	12	19	19	15
Summa	477	715	645	706
<i>Bidrag i övrigt</i>	1960	1961	1962	1963
Trossamfund utom Svenska kyrkan	91	129	165	150
Övriga bidrag	29	46	87	76
Summa	120	175	252	226

Bidragen från Svenska kyrkan och övriga trossamfund kan i tusental kronor specificeras enligt följande.

<i>Svenska kyrkan</i>	1960	1961	1962	1963
Rikskollekt	69	89	62	62
Stiftskollekt	70	75	81	75
Församlingskollekt	20	17	23	7
Anslag från församlingar	41	51	63	77
Summa	200	232	229	221
<i>Övriga trossamfund</i>	1960	1961	1962	1963
Kollekter	31	32	67	64
Andra bidrag	60	97	98	86
Summa	91	129	165	150

I kollektmedel har följande i tusental kronor angivna belopp influtit.

<i>Kollekter</i>	1960	1961	1962	1963
Svenska kyrkan	159	181	166	144
Övriga trossamfund	31	32	67	64
Summa	190	213	233	208

Avslutningsvis må framhållas, att beloppen i ovanstående sammanställningar på några punkter kan avvika från de verkliga förhållandena. Uppgifterna om inkomsters och utgifters fördelning har i första hand hämtats från de årsredo-

görelser, som lämnats av de skilda soldathemsorganisationerna i samband med ansökan om statsbidrag. Dessa uppgifter är i sin tur hämtade ur organisationernas räkenskaper, där principerna för inkomsters och utgifters fördelning varierar. I avsaknad av tillräcklig specifikation kan följaktligen för vissa inkomster ha angivits annat ursprung och för vissa utgifter annat ändamål än de verkliga. I den mån möjlighet förelegat att i annan ordning inhämta uppgifter om vissa inkomster har rättelser gjorts.

Förstadsnär

Vid undersökning av anställningsförhållandena för soldathemsförstadsnär för åren 1961 och 1968 har följande uppgifter erhållits från angivet antal soldathemsförstadsnär:

1968	1961	
20	20	Lidit anställning
8	9	Övrig anställning
2	4	Förstadsnär själva
30	33	

Vid undersökning av förhållandena för soldathemsförstadsnär för åren 1961 och 1968 har följande uppgifter erhållits från angivet antal soldathemsförstadsnär:

2	10-15 år
4	16-20 år
6	21-25 år
8	26-30 år
5	31-35 år
7	36-40 år
32	Summa

Vid undersökning av förhållandena för soldathemsförstadsnär för åren 1961 och 1968 har framkommit att de delvis anställda förstadsnärerna och även naturförstadsnärerna främst i form av frivillig arbetskraft och delvis i mycket varierande i sådana fall där förstadsnärerna mottar tjänstgör lönen husnor med helhets- eller delvisanställning.

KAPITEL 6

Soldathemmens personal

Verksamheten vid flertalet soldathem ledes av en föreståndare, som i allmänhet är anställd på heltid men vid några soldathem tjänstgör på deltid. I sistnämnda fallet brukar befattningen som soldathemsföreståndare förenas med annan anställning t. ex. såsom pastor, socialassistent eller militär befattning. Den viktigaste medhjälparen åt soldathemsföreståndaren är som regel en husmor, anställd på hel- eller deltid. Husmorstjänsten uppehålls ofta av föreståndarens maka. I övrigt finns vid soldathemmen alltefter omfattningen av serverings- och försäljningsverksamheten anställd ytterligare personal antingen stadigvarande eller som extra arbetskraft. Närmare redogörelse över de olika tjänsterna lämnas nedan.

Föreståndare

Vid undersökning av anställningsförhållandena för soldathemsföreståndarna för åren 1961 och 1963 har följande uppgifter erhållits från angivet antal soldathem.

	1961	1963
Heltidsanställning	29	29
Deltidsanställning	9	8
Föreståndare saknas	4	2
	<hr/>	<hr/>
	42	39

Av dessa var två kvinnliga föreståndare. Genomsnittsåldern för de 29 heltidsanställda föreståndarna låg 1963 mellan 52 och 53 år. Levnadsåldern på föreståndarna fördelade sig enligt följande.

Under 40 år	2
40—45 år	4
46—50 år	5
51—55 år	6
56—60 år	5
Över 60 år	7

Summa 29

Vid undersökning av löneförmånerna under 1961 och 1963 har framkommit, att de heltidsanställda föreståndarnas lön och även naturaförmåner främst i form av fri eller subventionerad bostad är mycket varierande. I sådana fall där föreståndarens maka tjänstgjort såsom husmor med heltids- eller deltidsanställ-

ning har vanligen särskild lön eller ersättning beräknats för båda, men ibland har en för föreståndarparet gemensam lön utgått.

I sammanställningen nedan över soldathemsföreståndarnas kontantlöner har därför åtskillnad måst göras mellan dem till vilka särskild föreståndarlön utgått och dem för vilka det uppgivits en för föreståndarparet gemensam lön eller meddelats att makan varit behjälplig utan att särskild ersättning utgått till henne. Med hänsyn till att olika beräkningsgrunder tillämpats i vad avser exempelvis lön till föreståndarpar eller inbördes fördelning av löneförmånerna makarna emellan eller naturaförmåner, varom närmare angives nedan, är årslönerna icke direkt jämförbara men utvisar ändock den ungefärliga löneställningen för de deltidsanställda soldathemsföreståndarna. Årslönen till dessa har för 1961 och 1963 utgått med ungefärliga belopp och till angivet antal enligt följande.

	1961		1963	
	Föreståndare	Föreståndarpar	Föreståndare	Föreståndarpar
Under 10 000	6	1	3	—
10 001—12 000 ...	6	—	1	2
12 001—14 000 ...	5	2	7	—
14 001—16 000 ...	3	2	6	—
16 001—18 000 ...	1	1	4	3
18 001—20 000 ...	—	—	2	1
Obekant	2	—	—	—
	23	6	23	6

I fråga om bostadsförmåner har hälften av soldathemsföreståndarna haft fri bostad om ett till fyra rum och kök till värden mellan 720 och 2 800 kronor, medan somliga av de övriga förhyrt bostad inom soldathemmet med eller utan subventionering och andra åter haft bostad på obekant sätt. Antalen framgår av följande.

	1961	1963
Fri bostad	15	13
Bostad, förhyrd inom soldathem	5	7
Bostad, obekant	9	9
	29	29

I övrigt må nämnas att för 21 föreståndare uppgivits förmånen av fri telefon och för två förmånen av fri kost.

Av de deltidsanställda föreståndarna har flertalet haft maka anställd som husmor och särskild ersättning har beräknats för henne. Årslönen eller arvudet samt bostadsförmån till de deltidsanställda har utgått enligt följande.

	1961	1963
Under 10 000	6	6
Över 10 000	1	1
Obekant	2	1
	9	8

	1961	1963
Fri bostad	6	3
Bostad förhyrd inom soldathem	1	2
Obekant	2	3
	<hr/>	<hr/>
	9	8

Husmor

För 1961 har 34 och för 1963 har 31 soldathem uppgivit sig ha husmor. Vid två soldathem fanns mer än en sådan. Som tidigare nämnts tjänstgör vid flertalet hem föreståndarens maka som husmor. Där så icke är fallet har annan husmor anställts. Såväl heltids- som deltidstjänstgöring förekommer enligt nedan.

	1961		1963	
	Förest. maka	Annan	Förest. maka	Annan
Heltid	13	9	8	9
Deltid	10	5	14	2
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Summa	23	14	22	11
		37		33

Lönen till husmor har utgått efter skiftande beräkningsgrunder. I några fall har icke särskild lön beräknats utan inräknats i en för föreståndarparet gemensam lön, vilket ovan redovisats såsom föreståndarlön, men vid flertalet soldathem har särskild lön eller ersättning beräknats enligt nedanstående sammanställning.

1961	Maka		Annan husmor	
	Heltid	Deltid	Heltid	Deltid
Gemensam med föreståndare	5	1	—	—
Under 5 000 kr/år .	2	9	1	2
5 001—10 000 kr/år	6	—	5	3
Över 10 000 kr/år .	—	—	3	—
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	13	10	9	5
 1963				
Gemensam med föreståndare	2	4	—	—
Under 5 000 kr/år .	2	10	—	1
5 001—10 000 kr/år	4	—	5	—
Över 10 000 kr/år .	—	—	4	1
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	8	14	9	2

Som ovan redovisats innehas husmorstjänsten i flertalet fall av föreståndarens maka, varav följer att förmånen av fri bostad eller subventionerad hyra för dessa är lika som för föreståndarna. För annan husmor har för 1961 i tre fall och för 1963 i två fall uppgivits förmånen av fri bostad. Till en husmor utgår som extra ersättning viss provision av försäljningen.

Övrig personal

Utöver föreståndare och husmor har enligt uppgifter för 1961 viss biträdespersonal stadigvarande varit anställd vid 30 soldathem. Vid sådana hem, där omfattande rörelse bedrivs såsom konditori, bageri eller hotell, finns särskild personal för denna verksamhet. Omfattningen av anställningen av biträdespersonal m. fl. med fördelning på antalet soldathem framgår av följande.

1 deltidanställd	2
1 heltidanställd	5
2—3 deltidanställda	7
1 heltids- och 1 deltidanställd	4
4—7 deltidanställda	3
2—6 heltidanställda	5
2—6 heltids- och 3—9 deltid-	
anställda	4
	<hr/>
	30

Härutöver har extra personal vid behov tillfälligt varit anställd vid vissa soldathem. Kostnaderna härför har för 1961 enligt rapport från 25 soldathem uppgått till ungefärligen följande belopp.

Under 1 000 kr/år	8
1 000—2 000 kr/år	5
2 000—5 000 kr/år	7
5 000—10 000 kr/år	5
	<hr/>
	25

Totala lönekostnader

De lönekostnader, som tidigare redovisats under soldathemmens ekonomi, innefattar icke lönekostnader som direkt varit att hänföra till någon av soldathemmens rörelser. För 1961 uppgick de av soldathemmen redovisade nettolönerna till omkring 360 000 kronor. De totala lönekostnaderna för soldathemmen, inkluderande alla kontant utbetalda löner, ersättningar och arvoden, har emellertid för nyssnämnda år uppgått till icke mindre än 900 000 kronor. Detta innebär att lönekostnaderna för affärsverksamheten vid soldathemmen utgör 60 procent av de totalt utbetalda lönebeloppen.

Som ovan redovisats mycket hämskrattningar i förhållande till av förståndarens
 man, varsv följer att förmanen av till höfd eller andra utvalda hvar för
 hem är lika som för förståndare. För någon annan har för 1961 i de fall som
 för 1962 i två fall uppgivits förmanen av till höfd. Till en hämskrattning som
 extra ersättning viss provision av försäljningen.

Övrig personal

I övrig förståndare och hämskrattningar har enligt uppgifter för 1961 viss hämskratt-
 personal stadsstyrelsen varit anställd vid 30 soldatbatter. Vid sådana batter där
 omfattande rörelse bedrivs såsom konduktör, bagare eller hotell, finns särskild
 personal för denna verksamhet. Omfattningen av anställningen av hämskratt-
 personal m. fl. med fördelning på antalet soldatbatter framgår av följande.

1 deltidanställd	2
1 deltidanställd	2
2-3 deltidanställda	7
1 deltid- och 1 deltidanställd	4
4-7 deltidanställda	3
2-8 deltidanställda	3
2-6 deltid- och 2-3 deltid- anställda	4
	<hr/>
	30

Hänskrattningar har extra personal vid behov tillfällig varit anställd vid vissa
 soldatbatter. Kostnaderna härfor har för 1961 enligt rapport från 25 soldatbatter
 uppgått till ungefärligen följande belopp.

Under 1 000 kr/år	8
1 000-2 000 kr/år	2
2 000-5 000 kr/år	7
5 000-10 000 kr/år	2
	<hr/>
	19

Totala lönekostnader

De lönekostnader, som tidigare redovisats under soldatbatter, ekonomisk tjänst-
 fattar icke lönekostnader som innebär varit till hämskrattningar av soldatbatter.
 mens rörelser. För 1961 uppgick de av soldatbatterna redovisade lönekostnaden
 till omkring 360 000 kronor. De totala lönekostnaderna för soldatbatterna in-
 kluderande alla kontant utbetalda löner, ersättningar och skatter har emellertid
 tid för uppskattade är uppgått till 400 000 kronor. De lönekostnader
 att lönekostnaderna för allmänverksamheten vid soldatbatterna utgör 60 procent
 av de totalt utbetalda lönebeloppen.

Avdelning II

ANNAN VERKSAMHET M.M. MED ANKNYTNING TILL SOLDATHEMSRÖRELSEN

KAPITEL 7

Försvarets personalvård

Uppgifter och indelning

Det framgår av nuvarande tjänstereglemente för krigsmakten, att mellan försvarets personalvård och soldathemsverksamheten föreligger ett nära samband. Det är till och med så uttryckt, att den del av personalvården, som benämnes själavården, även omfattar handläggning av frågor som berör soldat- och örlogshemsverksamheten. Vidare är det i samma reglemente bl. a. sagt, att regementschef bör på de platser där soldat- och örlogshemsverksamhet bedrivs av enskilda sammanslutningar främja samverkan med dessa sammanslutningar och utöva tillsyn över verksamheten. Genom dessa stadganden kan sägas, att soldathemsverksamheten i sig är *en del* av personalvården. Av direktiven till soldathemsutredningen framgår även att en nära samverkan mellan soldathemsverksamhet och annan personalvårdsverksamhet måste äga rum. Mot denna bakgrund lämnas i det följande en redogörelse för personalvårdens utveckling, dess nuvarande uppgifter och organisation samt några synpunkter på sådana delområden av personalvården, där samverkan med soldathemsrörelsen kan vara aktuell.

Personalvården har till uppgift *dels* att bidra till att stärka och vidmakthålla en god anda inom krigsmakten, *dels* att inom krigsmakten företräda allmänna andliga, kulturella, rättsliga och sociala värden. Verksamheten skall utövas med hänsyn både till den enskildes skäligena behov och intressen och till tjänstens krav. Personalvården indelas i fem olika områden. Dessa är följande.

Allmän personalvård innefattar varje chefs vård om underställda och deras rätt och bästa liksom verksamheten i nämnder och andra organ, som är inrättade för att inhämta personalens uppfattning i olika frågor och för att främja samarbetet både i vertikal och horisontell led.

Själavården är personalvårdens andra huvudområde och det omfattar åtgärder

för att vägleda personalen — genom förkunnelse och enskild rådgivning — i religiösa frågor och i livsåskådningsfrågor. Dit hör även kyrkliga förrättningar av alla slag, frågor som rör vapenfrihet, soldat- och örlogshemsverksamhet samt gravtjänst.

Den tredje delen kallas *socialtjänsten* och den omfattar *dels* åtgärder ifråga om sociala, ekonomiska och rättsliga förhållanden m. m. till både anställd och värnpliktig personal, *dels* upplysning om gällande föreskrifter till krigsmaktens personal, till anhöriga, till andra inom landet, *dels* rådgivning och hjälpande verksamhet i enskilda fall, *dels ock* vissa speciella frågor såsom rättshjälp och nykterhetsfrämjande åtgärder m. m.

Bildningsverksamheten omfattar undervisning, upplysning i samhälls- och kulturfrågor, biblioteksverksamhet, allmän föreläsungsverksamhet, fritidsundervisning samt kulturminnesvård, naturvård och traditionsvård.

Slutligen den femte delen av personalvården är *förströelse- och annan trivselfrämjande verksamhet*. Hit hör teater och filmföreställningar, musikutföranden och annan underhållning, frivillig idrott, anordnande av fritidslokaler, hobbyverksamhet, anskaffningar av tidningar, tidskrifter samt radio- och TV-apparater.

Utveckling

Den äldsta delen av denna tjänstegren är givetvis den allmänna personalvården, dvs. chefens ansvar för trupp. Den torde vara lika gammal som organiserad krigsmakt av något slag funnits i Sverige. I nära anknytning till denna kommer socialtjänsten i den del som avser ansvaret för en materiell försörjning för den, som tagits i anspråk för landets försvar, och för de anhöriga, som normalt var beroende av de inkallade för sin försörjning. Även de rekryteringsfrämjande åtgärderna har till en del en gammal tradition. Från gammal tid och mest utvecklade som en särskild organisation är själavården. Militärpräster av ett eller annat slag har funnits i svensk krigsmakt i åtminstone 400 år.

I detta sammanhang torde det vara tillräckligt att något beröra utvecklingen under 1900-talet. Intill dess fanns det särskilda regementspastorstjänster och andra tjänster, dock att sedan 1892 de icke ersattes genom lön på förbandens stat utan genom arvoden. Intresset för en frivillig andlig vård vid sidan av den mer bundna ökades samtidigt, vilket bl. a. tog sig uttryck i tillkomsten av Förbundet Soldaternas Vänner (jfr kapitel 1).

Regementspastorstjänsterna hade sålunda blivit bisysslor. Under början av 1900-talet gjordes försök i riksdag och vid kyrkomöten att få dem till heltidstjänster igen för att få en effektiv pastoralvård. En tvåmannautredning framlade år 1908 ett förslag, vari belystes att den då otillfredsställande verksamheten berodde på prästernas bristande intresse och nit, bristfällig organisation och små avlöningsförmåner. För varje fördelning skulle enligt förslaget finnas en heltidsanställd militärpastor och vid varje förband en deltidanställd. Härutöver skulle

inrättas ett militär diakonat med värnpliktiga, utbildade till sjukvårdare, som skulle biträda militärpräster vid förläggningar, sjukhus, soldathem m. m. Dessa värnpliktiga skulle vara teologie studerande eller elever vid vissa frikyrkliga samfundsskolor. De sakkunniga förordade även att soldathem skulle inrättas vid varje förband.

Detta förslag genomfördes inte. Förslaget kan ha intresse därför att de sakkunniga syntes ha räknat med att självvårdspersonalen skulle verka även på andra områden än det rent religiösa. De sade bl. a.

»Numera fordrar man av militärprästen icke allenast att han med sann övertygelse och i rätta sinnelaget fullgör sin tjänst såsom evangeliets predikare och dessutom genom personligt umgänge som en verklig vän och själasörjare ägnar sig åt dem, vilkas andliga omvårdnad blivit honom anförtrodd, utan därjämte att han med vakenhet och intresse sätter in sin personlighet uti det uppfostringsarbete, som avser att höja moralen och den allmänna bildningen inom hären samt att planmässigt utnyttja möjligheterna att på ändamålsenligt sätt förverkliga den s. k. fälthögskoleidén.»

Under riksdagen år 1918 var diskussionen intensiv rörande den militära andliga vården. Två motioner om heltidsanställda regementspastorer (den ena inbar för övrigt att andra än präster i Svenska kyrkan skulle kunna ifrågakomma för dessa tjänster) ledde till att riksdagen begärde utredning, dock i anslutning till reservationer av bl. a. Arthur Engberg och Oscar Olsson, vilka båda önskade en betydligt vidare »andlig» verksamhet i form av bibliotek, studiecirklar, föreläsningar etc. och samtidigt ett minskat inflytande av präster m. fl. Olsson föreslog vidare bl. a. att soldathemmen borde förstärkas. Utredning tillsattes samma år och avgav år 1921 förslag om den andliga vården vid krigsmakten.

Därvid behandlades också ganska utförligt den kulturella vården som vid sidan av den religiösa vården tillsammans numera ansågs utgöra den »andliga vården». Utförligt berördes t. ex. frågor rörande den allmänbildande undervisningen för fast anställda och för värnpliktiga i form av fritidsundervisning. Det ansågs vid den tidpunkten att även den kulturella vården skulle omhändersas av en militärpastor. Denne, som även kunde tillhöra ett frikyrkligt samfund om han hade särskild kompetens, skulle få stå kvar till högst 50 år. Utsedda värnpliktiga skulle få biträda i verksamheten. En reservation i kommittén (avgiven av Oscar Olsson) uttalade, att den kulturella vården skulle ledas av en fälthögskolelektor vid varje förband. Ytterligare en hel del i dessa sammanhang intressanta förslag om inrättande av regementskollegier, bildningskommittéer och militärkonsistorium i central instans inrymdes i denna reservation. Inget av förslagen ledde till direkta åtgärder ifrån statsmakternas sida.

1925 beslöt man indragning av 46 militärpastorstjänster, både för hel- och deltidanställda. I stället ställdes ett mindre belopp till Kungl. Maj:ts förfogande för pastoralvård och annan vård av värnpliktiga t. ex. till soldathemsverksamheten. Beloppet var år 1925 sammanlagt 50 000 kronor. En dragkamp uppstod

mellan Förbundet Soldaternas Vänner och Svenska kyrkan om användning av dessa medel. Denna rådde under flera år. I regel fick varje förbandschef 300 kronor, som gick till arvode åt en präst, som betjänade förbandet. Resten av medlen gick till Soldaternas Vänner.

Diakonistyrelsens militärutskott tillkom år 1928 och fick rikskollekt. Med dessa medel kunde frivillig pastoral verksamhet vid förbanden stödjas.

Under 1920- och 30-talen framlades flera olika förslag om organisation inom personalvårdsområdet. Av dessa genomfördes ett under några år (1931—1935), vilket innebar att medel anvisades ur kyrkofonden för att anställa biträdande stiftsadjunkter, som skulle verka bland de värnpliktiga och inom olika ungdomsorganisationer inom stiftet. Det var år 1934 17 adjunkter i sådana sysslor, var-efter alltsammans efter yrkande från kammarkollegium indrogs.

År 1938 framlades betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försvarsväsendet, vari det föreslogs att en militärpräst skulle deltidsanställas vid varje truppförband mot ett mindre arvode. Vidare föreslogs det att den kulturella vården vid förbanden borde ledas av ett bildningsråd. Några särskilda befattningshavare för hela verksamheten utöver militärpastorerna ansågs icke erforderliga i fred. Vidare skulle det finnas ett centralråd, som skulle leda den religiösa och kulturella vården inom försvaret. Kommittén hade redan tidigare föreslagit en ny mobiliseringsorganisation som inrymde präster, predikanter och s. k. »ombud» för den kulturella vården. Förslagen genomfördes i huvudsak.

I beredskapens början 1939 fick man först från personalvårdens sida se till att det vidtogs tillräckliga sociala åtgärder till de inkallades skydd. Denna del av verksamheten blev också under beredskapsåren den viktigaste. Men alla delar av personalvården fick en betydande omfattning. Under åren 1940—45 fanns det sålunda dels en viss typ av fredsorganisation med de förut nämnda bildningsråden och militärpastorerna vid depåer, dels en betydligt starkare krigsorganisation med värnpliktiga (präster, jurister, lärare, folkrorelsemän, socialvårdsmän etc.), som tjänstgjorde som fältpräster och som assistenter inom personalvårdens område både i krigsorganiserade förband och vid depåerna.

Från 1942 infördes i princip en central personalvårdsavdelning inom försvarsstaben, en rådgivande nämnd i anslutning till denna samt deltidstjänstgörande personalvårdsofficerare vid förbanden. Centralt upphörde härigenom den ganska besvärliga dubbla ledningsorganisationen. I övrigt bibehölls tills vidare krigsorganisationens resurser.

Under år 1945, då beredskapen led mot sitt slut, insåg man på ansvarigt centralt håll att krigsmaktens förband hade vant sig vid en ganska omfattande personalvårdsverksamhet, där utövarna väsentligen bestod av värnpliktiga, som så snart beredskapen upphörde inte längre kunde kvarhållas i tjänstgöring. Man hade som assistenter och präster i heltidstjänst m. m. haft högt kvalificerade tjänstemän som i civil verksamhet som lärare, präster, advokater, ledare inom folkrorelserna osv. hade skaffat sig en ingående erfarenhet om hur man tar hand om andra människor. Dessa skulle nu ganska brådstörtat lämna krigsmakten och

helt improviserat skapades under åren 1945—47 en mycket liten och enkel försöksorganisation med några få tjänster med huvudsakligen deltidsarvoden till personalvårdsassistenter vid olika förband. Samtidigt trädde också personalvårdsofficerarna in i verksamheten på ett annat sätt än tidigare. Detta var officerare som vid sidan av sin huvudsakliga tjänstgöring i trupp eller som stabschefer etc. skulle handha personalvårdsverksamheten och vara föredragande i dessa frågor inför vederbörande förbandschef.

Den nya personalvårdsassistentorganisationen visade sig fylla en mycket viktig uppgift och resurserna befanns mycket snart vara otillräckliga. Redan efter något år av verksamhet var det fullt klart att de deltidsanställda assistenterna inte räckte till för alla de uppgifter av personalvårdskaraktär som fanns inom förbanden. En successiv utbyggnad av antalet heltidstjänster har ägt rum men antalet är alltså mindre än vad som beräknades erforderligt i 1950-talets början.

De utredningar under 1950-talet, som särskilt bör nämnas i detta sammanhang, är försvarets personalbehandlingsutredning, som i två betänkanden om försvarets personaltjänst och militärpsykologi m. m. mer ingående har penetrerat personalvårdens uppgifter och lämpliga organisation, och försvarets personalvårdsutredning, som i fem betänkanden under åren 1958—61 behandlade olika områden av personalvård samt avgav förslag, som påverkat inriktning och utformning av försvarets personalvårdsorganisation. Betänkandena har gällt ny personalvårdsorganisation, biblioteksverksamheten, själavårdsverksamheten, central nämndorganisation och utbildning i personalvård m. m.

Däremellan har främst överbefälhavaren i flera olika förslag lagt fram riktlinjer, uppgifter och omfattning av en lämplig personalvårdsorganisation. Det kan i detta sammanhang framhållas, att dessa från militärt håll framförda förslag innebär en något större organisation än vad som f. n. existerar och visar en stark tilltro till personalvårdens betydelse.

Central organisation

Den nuvarande organisationen av försvarets personalvård skall i det följande i korhet beskrivas. Varje chef leder personalvårdsverksamheten inom sin enhet. I instruktionen för överbefälhavaren står att han är ansvarig för ledningen av personalvårdsverksamheten inom krigsmakten i dess helhet. Som överbefälhavarens ledningsorgan är inplacerat i försvarsstaben en personalvårdsbyrå som står under ledning av en civil byråchef. Denne är jämväl medhjälpare till cheferna för armén, marinen och flygvapnet i vad avser den personalvårdsverksamhet, som är speciell för resp. försvarsgren, och biträder därutöver alla centrala myndigheter inom krigsmakten i vad gäller ledningsfunktionen.

Personalvårdsbyrån är indelad i tre avdelningar, en centralavdelning, en socialtjänstavdelning och en undervisningsavdelning. Envar av dessa avdelningar är indelad i tre detaljer. Vid sidan av ledningsuppgifterna har byrån att syssla både

med principiella uppgifter som är avgörande för personalpolitiken inom krigsmakten i stort och med åtskilliga grupper av ärenden som berör enskild persons förhållanden eller andra detaljspörsmål.

I detta sammanhang begränsas redogörelsen till några av de uppgifter, som har särskilt intresse för soldathemsverksamheten.

Inom centralavdelningens organisationsdetalj handläggs alla frågor rörande personalvårdens freds- och krigsorganisation. Här sker alltså anknytningen av soldathemmen som institutioner till personalvården och förbanden i fred. Möjligheter att bereda utrymme för soldathemsverksamhet i krigsorganisationen prövas även här liksom placering av soldathemsföreståndare etc. Viktigare torde vara att anvisningar för förbandens och personalvårdspersonalens uppgifter och verksamhet utsändes härifrån och kan inrymma det samarbete och stöd från personalvårdsofficerares, militärpastorers och konsulenter sida som är önskvärt för soldathemsverksamheten.

Inom samma avdelnings utbildningsdetalj handläggs alla de frågor som hör samman med utbildning i personalvård och utbildning av personalvårdspersonal. Det betyder att den information och orientering som tjänstemässigt kan ske om soldathemsverksamheten inom krigsmakten förberedes inom denna detalj. Utbildningsverksamhet pågår direkt ledd ifrån byråns sida drygt halva året. Vidare förekommer en omfattande regional och lokal utbildning som genomföres enligt anvisningar och riktlinjer ifrån byrån. I vissa typer av denna utbildningsverksamhet förekommer också orientering om soldathemsorganisation och soldathemsverksamhet och vid vissa kurser är tillfälle lämnat soldathemsföreståndare att följa kursverksamheten, dock utan att detta föranleder särskilda kostnader för statsverket. Våren 1965 anordnades härifrån för första gången en särskild kurs för soldathemsföreståndare.

Inom centralavdelningens själavårdsdetalj granskas soldathemmens verksamhet genom bl. a. de årsredogörelser som sändes in. Utifrån dessa och andra erfarenheter och uppgifter utarbetas underlag för fördelning av statsbidrag till stöd för nykterhetsfrämjande verksamhet, för bidrag ur allmänna arvsfonden m. m. Från byrån sker besök och uppföljning av verksamheten vid soldathemmen liksom kontroll därifrån utövas ifråga om förbandschefernas åligganden att utöva tillsyn av soldathemsverksamheten på respektive orter. Även i övrigt genom stödande verksamhet, genom anvisningar, förslag och initiativ söker man härifrån stödja en god och väl bedriven soldathemsverksamhet och underlätta samverkan mellan denna och personalvårdsverksamheten i övrigt.

Härutöver är alla frågor som handlägges inom detaljen mer eller mindre aktuella även för soldathemmens andliga verksamhet.

Inom socialtjänstavdelningen förekommer även — men i mer begränsad utsträckning — frågor som kan beröra soldathemmen. Sålunda utarbetas medels-äskanden inom socialrättsdetaljen. Från informationsdetaljen går anvisningar rörande den personliga rådgivningsverksamheten och samverkan mellan konsulenter, ordinarie befäl m. fl. och myndigheter, organisationer o. dyl., bl. a. sålunda

soldathemmen. Där handlägges även frågor av nykterhetsfrämjande natur, som har många beröringspunkter med soldathemmens verksamhet.

Inom undervisningsavdelningens tre detaljer handlägges bl. a. frågor rörande alla sådana slag av verksamhet, utom den religiösa, som kan förekomma inom soldathemmen, studier, föreläsningar, underhållning, film, musik, bibliotek etc. Här utarbetas även planerna för fritidslokaler av olika slag, sker samverkan med försvarets intendenturverk m. fl. om personalkassemedlens användning och uppföljes alla förbands fritidsverksamhet.

Sammanfattningsvis torde inom personalvårdsbyrån finnas företrädare i central instans för alla de olika slag av aktivitet, som soldathemmen kan uppvisa.

Lokal organisation

Vid varje förband har förbandschefen medhjälpare vid utövning av sin ledning av personalvården. Dessa består av en personalvårdsofficer, dvs. en officer på aktiv stat som i allmänhet har denna uppgift vid sidan av annan tjänst. Han är chef för personalvårdsdetaljen, som skall finnas vid varje förband. Vidare finns en konsulent (stabskonsulent) som mera sällan endast betjänar ett förband utan i allmänhet två eller fler enheter. Denna konsulent är en civil befattningshavare som *dels* har kurativa uppgifter, *dels* har hand om fritidsverksamheten i vidare mening, *dels ock* är stabsfunktionär med planläggande, initiativtagande uppgifter. Vid några förband, särskilt de mindre och ensamliggande, saknas konsulent. Istället finns där en deltidstjänstgörande personalvårdsassistent. Denne har i allmänhet en civil tjänstgöring inom kommunen och vistas vissa timmar i veckan vid förbandet för enskild rådgivning o. dyl.

Till personalvårdsdetaljen hör också militärpastor, dvs. en deltidstjänstgörande prästman ur Svenska kyrkan, som är förordnad för viss tid att handha själavårdsverksamheten vid förbandet. Till detaljen hör en bibliotekarie, som tillsammans med en biblioteksnämnd svarar för förbandets bibliotek. Givetvis finns det även en hel del andra befattningshavare som sysslar mer eller mindre med personalvårdsuppgifter, nämligen idrottsofficer, intendent, läkare, kassachef, föreståndare för regementsmuseum m. fl. och så helt självfallet varje truppbefäl gentemot sin trupp, varje personalchef gentemot sin personal. I anvisningar från personalvårdsbyrån är beräknat att företrädare för soldathemsverksamhet, där sådan förekommer, skall delta i överläggningar m. m. inom förbandens personalvårdsdetaljer. Härigenom skall samarbetet säkerställas.

I detta sammanhang bör även nämnas att sedan fyra år värnpliktiga, som genomgår utbildning vid socialhögskola, teologisk, juridisk och i vissa fall humanistisk fakultet, lärarseminarium m. fl., kan uttagas i specialtjänst såsom personalvårdsassistent att fullgöra fackutbildning och facktjänstgöring, det senare under omkring åtta månader vid förband såsom medhjälpare på personalvårdsdetalj.

Lokal personalvårdsverksamhet och soldathemmen

Härefter kan det vara anledning att något närmare se på sådana grenar av personalvårdsverksamheten vid förbanden, som har en nära anknytning till soldathemsverksamhet av olika slag. Början göres med *själavårdsverksamheten*.

Militärpastorernas verksamhet består fortfarande i stor utsträckning i att genomföra korum och andra gudstjänster och förrättningar. På många förband söker man numera hålla korum eller motsvarande korta andakt för mindre enheter än ett helt regemente. Man söker också hålla det på en till andakt mer lämpad plats än kaserngården eller korridorer. Det finns förband, där man endast har någon eller några gudstjänster om året, men även förband, där värnpliktiga deltagit i 20—25 korum och gudstjänster på ett år. I genomsnitt torde varje värnpliktig under sin första tjänstgöring få tillfälle att närvara vid fem—sex korum eller andra gudstjänster. Utöver detta förekommer t. ex. nattvardsgudstjänster.

Gudstjänster hålles också vid militära sjukhusen och givetvis ute under övningar i fält. Några förband har tillgång till egna kyrkolokaler men annars hålls dessa korum i församlingskyrkor i närheten eller i sådana utrymmen som gymnastiksalar och föreläsningssalar eller ute på kaserngårdarna, på fartyg eller i terrängen. Militärpastorerna används givetvis också för sådana kyrkliga förrättningar som dop, konfirmation, vigslar och jordfästningar som berör förbandens personal.

Vid sidan av denna verksamhet har militärpastor också mottagning för enskilda samtal och för rådgivning i andliga frågor. Besöksfrekvensen är där mycket varierande, men tydligen är det så att relativt sett få utnyttjar denna kontaktmöjlighet direkt. Däremot sker ofta en hänvisning via t. ex. konsulenten till militärpastorn. De flesta militärpastorer har nu möjlighet att under utbildningstiden under en eller några timmar genomföra truppsamtal i livsaskådningsfrågor, ibland kallade »prästens timme», och det har visat sig ge ett utbyte och en kontakt mellan trupp och militärpastor som varit av stor betydelse för båda sidorna. Härutöver deltar militärpastorn i olika slag av sammankomster inom förbandet och när förbandet är förlagt i fält. Även ombord på flottans fartyg förekommer en motsvarande verksamhet.

Inom *socialtjänsten* är den enskilda rådgivningen en central uppgift vid förbanden. Förband med heltidsanställd konsulent har särskilda mottagningstider för enskild rådgivning, i regel tre gånger i veckan. Där man har deltidsanställda assistenter är möjligheterna något mindre, men i allmänhet kan en assistent anträffas vid förbandet två gånger i veckan. Härutöver förekommer en mycket omfattande enskild rådgivning vid sidan av dessa mottagningstider, vilket framför allt kommer till stånd genom intim samverkan mellan konsulent och kompanichefer (motsvarande). Även förbandschefer, personalvårdsofficerare och kompanichefer har ibland särskilda mottagningstider för enskild rådgivning. Härutöver sker i olika sammanhang orienteringar i olika sociala, ekonomiska och juridiska

frågor för personalen inom förbandet. Nära samarbete med olika slag av kommunala organen är i detta sammanhang nödvändig.

Av särskild betydelse för genomförande av denna enskilda rådgivning liksom av den allmänna orienteringen och informationen på dessa områden är att personalvårdsdetaljerna är försedda med hjälpmedel i betydande omfattning. Såväl handböcker som författningar samlas och registreras, så att där alltid finns ett rikt underlag för rådgivningens riktiga genomförande. Detsamma gäller arbetsmarknadsorienteringen, yrkesvägledningen, bostadsförmedling etc. liksom naturligtvis allting om ekonomiska och sociala förmåner.

Av viss betydelse är även att konsulenterna har möjlighet att till sådana värnpliktiga som för tillfället har ekonomiska svårigheter men behöver medel för olika ändamål kunna antingen låna ut eller i begränsad utsträckning lämna sådana medel som bidrag. Pengarna kan användas till hemresor på grund av sjukdom eller dödsfall i familjen, till ränte- och studielån, som bidrag för att förhindra utmätning, till kläder vid utryckningen, till betalning av elräkningar, som bidrag i samband med hemförlovningen av skadade, till resor för anhörig till en värnpliktig, till medicin till anhöriga osv. Lånen kan användas litet mer vidsträckt för att lösa pantsatta tillhörigheter, betala försäkringspremier, lösa körkort, omsätta växlar, resor i samband med civil arbetsanställning, amortering av skulder, matpengar, betalning av räkningar av olika slag, reparation av glasögon, förskottsbetalning av hyra, tandläkarräkningar etc.

Inom socialtjänsten ägnas stor uppmärksamhet åt nykterhetsvården. Personalvårdspersonalen handhar utredningar och övervakningar för nykterhetsnämndernas räkning. Härutöver vidtages nykterhetsfrämjande åtgärder vid förbanden i form av upplysningsverksamhet genom diskussioner och överläggningar, genom filmer, genom obligatorisk nykterhetsundervisning under utbildningen etc. Föreläsningar i alkoholfrågan äger rum för varje värnpliktsgrupp i samarbete med centralförbundet för nykterhetsundervisning. I fritidsverksamheten vidtages även olika åtgärder för att förebygga spritmissbruk. Särskilda uttryckningsfester började för några år sedan anordnas och är numera vanliga vid förbanden. Härigenom har de enskilt ordnade »muckarfesterna» med spritförtäring minskat. Härutöver förekommer en hel del verksamhet inom socialtjänstområdet, icke minst när det gäller att söka få fram bestämmelser som innebär förbättringar av olika slag för anställd och värnpliktig personal.

Bildningsverksamheten uppvisar en hel del verksamhet som är besläktad med den som förekommer inom soldathemmen. Fritidsundervisningen är vid förbanden av betydande omfattning. En markant ökning har successivt ägt rum under senare år och intresset från de värnpliktigas sida för fritidsundervisningen är i ständigt stigande. Det är endast de ekonomiska resurserna som numera begränsar undervisningens omfattning. Under senare år ordnas årligen av förbanden själva omkring 700 kurser med omkring 11 000 elever. Härutöver genomföres cirka 1 200 korrespondenskurser och närmare 2 400 värnpliktiga deltar i civil

kursverksamhet som betalas av dessa medel. De senare liksom även andra mer speciella mindre kursformer är ett uttryck för den samverkan som äger rum mellan de allmänna bildningsorganisationerna och förbandens fritidsundervisningsverksamhet. De kurser, som tilldrar sig det största intresset, gäller trafikortsbildning, språk, foto och film, matematik, maskinskrivning, navigation, svetsning, smide, verkstadslära, motorkunskap, radio, TV, elteknik, telegrafi, musik och sång. Men det förekommer också kurser av typen äktenskaps-skolan eller i livsåskådningsfrågor och psykologi. Härutöver är väl att nämna ett rätt stort intresse för sådana kurser som matlagning, dans, film och teater, natur, jakt- och skogsvård, teckning, textning, reklam och vissa mekaniska kurser.

Föreläsningsverksamheten omfattar under ett år mellan 400—500 föreläsningar, dvs. sex—sju föreläsningar per förband och år i genomsnitt. Då är icke i denna uppgift medtagna sådana föreläsningar som har en direkt militär eller militärpolitisk anknytning. De vanligaste ämnena inom föreläsningsområdet rör utrikespolitiken, hembygden, historia och kulturhistoria, geografiska ämnen, stats- och kommunalkunskap, religion, livsåskådningsfrågor, musik och psykologi, arbetsmarknadsfrågor och ekonomiska frågor. Även föreläsningar i litteratur och litteraturhistoria, om FN och om sociala frågor är relativt vanliga. Till dessa föreläsningar kommer de förut nämnda i alkoholfrågan liksom också speciella föreläsningar i trafiksäkerhet, ekonomi osv. Föreläsningsverksamheten inom försvaret har ökat i omfattning undan för undan under de senaste fem åren. Till detta har också bidragit, att man numera söker att åstadkomma föreläsningar för mindre enheter än tidigare.

Förbands- och skolbiblioteken är ett 80-tal och de inrymmer sammantaget omkring 350 000 böcker. Under ett år anskaffas mellan 10 000—15 000 böcker och utgallras bortåt 10 000. Under ett år utgör bokutlåningen omkring 350 000 band, varav skönlitteraturen omfattar omkring 250 000. Utlåningen har minskat något under de senare åren. Detta beror i viss utsträckning på framgångsrika försök med s. k. »fickböcker» som utöver ovan redovisade utlåning, lånas ut till kompanier, fältförläggningar osv. F. n. finns det vid ungefär 65 förband till dessa bibliotek särskilda läsrum med trevlig inredning. I allmänhet är ett förbandsbibliotek öppet minst tre gånger i veckan under sammanlagt ungefär fem timmar.

Förströelseverksamhet och annan trivselsefrämjande verksamhet förekommer nu inom förbanden i ganska stor utsträckning. De militära musikkårerna intar givetvis den främsta platsen i förbandens musikliv och gör att personal inom krigsmakten kanske har större möjligheter sammantaget att få höra levande musik än flertalet andra medborgare. Militärmusiken användes i första hand för underhållning under fritiden. Härutöver förekommer en hel del annan musikverksamhet inom förbanden, inte minst genom egna förmågor bland de värn-

pliktiga. Och de värnpliktiga har i allmänhet möjlighet att besöka konserter och dylikt till reducerade priser.

Några förband har inom ramen för fritidsverksamheten egen teaterverksamhet, men i allmänhet dominerar samarbetet med lokala teatrar och turnéteatrarna. Förbanden inköper ofta biljetter, som sedan utdelas till intresserade värnpliktiga, eller också håller man fasta abonnemang, som gör det möjligt att till ett billigt pris besöka teaterföreställningar. Förbandsbiografer förekommer vid flertalet förband. Där visas det film till reducerade priser och av ganska hygglig kvalitet en à två gånger i veckan. Vid de flesta förband finns det nu TV-mottagare i varje kompaniförläggning, i marketenterier o. dyl.

Egen underhållning förekommer givetvis i mycket stor utsträckning, liksom frivillig idrott. Detta sammantaget gör att den, som vill utnyttja sin fritid på ett trevligt och vettigt sätt inom förband praktiskt taget alltid har möjlighet att finna sysselsättning.

Under 1962 påbörjades i samband med större generalplanearbete översyn av arméns förläggings- och fritidslokaler och andra utrymmen. Sådant generalplanearbete har därefter även påbörjats inom marinen och flygvapnet. Normer för behov av bl. a. fritidslokaler finns numera och en bättre standard på dessa områden tillhör de mer viktiga delarna av den trivselfrämjande verksamheten inom personalvården. Om de nu antagna normerna successivt följes i renoverings- och förbättringsarbeten inom förläggningarna, så kommer på flera håll en standardökning att ske i fråga om marketenterier, bibliotek, läsrum, hobbylokaler m. m. och ge en trivsammare miljö än hittills för personalen inom krigsmakten. Det bör slutligen erinras om att varje förband har särskild personalkassa, dvs. inkomster av marketenterirörelse och vissa andra inkomster. Dessa medel får av förbandschefen efter vissa regler användas för i första hand den värnpliktiga personalens nytta och nöje. På en del förband går dessa medel upp till rätt betydande belopp.

Till *allmän personalvård* hör bl. a. nämndverksamheten. Inom varje förband finns en företagsnämnd med företrädare för den anställda militära, civilmilitära och civila personalen liksom för myndigheten. Vidare finns ett motsvarande organ, förbandsnämnden, där förbandschefen kan inhämta synpunkter och förslag från de värnpliktiga. Dessa och andra organ främjar kontakt och samverkan inom den arbetsmiljö, som förbanden utgör. Härutöver finns på alla garnisoner samarbetsnämnder, vari ingår företrädare för varje förband och för olika institutioner och organisationer i staden och bygden. I förbands- och samarbetsnämnder ingår speciell personalvårdspersonal obligatoriskt.

Vid kompani (motsvarande) biträdes chefen i personalvårdsfrågor av en kompaniassistent. Denne är värnpliktig och har uppgiften vid sidan av annan tjänst.

Sammanfattningsvis kan sägas att försvarets personalvård i Sverige är relativt väl utvecklad även om den i jämförelse med andra länder och med hänsyn till

vårt lands allmänna sociala och kulturella utveckling är mindre till omfattning och resurser. En klar planläggning och en fast organisation, som verkar i nära anslutning till den militära tjänsten och inom den militära miljön men likväl med beaktande av de allmänna andliga, sociala och kulturella värdena, gör det möjligt att nå en rätt betydande och allsidig effekt. En bedömning av det statliga stöd som bör ges till soldathemsverksamheten måste i väsentlig mån ses utifrån den effekt motsvarande ökning av resurserna skulle medföra för försvarets personalvård. Härtill återkommer utredningen.

KAPITEL 8

Former och regler för samhällets stöd till ungdomsverksamhet i övrigt

Utveckling

De samhälleliga åtagandena för ungdomsfostran i olika former har under senare år väsentligt ökats. Genom de av 1954, 1957 och 1964 års riksdagar beslutade åtgärderna i syfte att stödja ungdomsledarutbildning, fritidsverksamhet samt organisations- och instruktionsverksamhet har dessa åtaganden kommit att gälla fostrande verksamhet även utanför skolans och det fria och frivilliga folkbildningsarbetets ram. Samhällets åtaganden på fostrans och utbildningens område har ytterligare vidgats genom nya skolreformer. Den utveckling som skett genom förändringarna i samhällsstrukturen och därav betingade befolkningsomflyttningar har medfört en utvidgning av samhällets ansvar för ungdomens fostran och givit upphov till åtskilliga nya problemställningar på detta område. Omprövningar och förändringar sker kontinuerligt rörande utformningen och omfattningen av det statliga stödet samt samhälleliga åtaganden i övrigt till den ungdomsfostran som sker utanför skolan.

Mot bakgrunden till utredningens ställningstagande i frågor rörande det statliga stödet till soldathemsverksamheten vill utredningen något beröra vissa av de former och regler för samhällets stöd till ungdomsverksamhet, som finns för såväl organiserad föreningsverksamhet som öppen verksamhet.

Statliga bidrag

Enligt kungl. kungörelsen den 30 juni 1954 (nr 575; ändrad 1957:307, 1961:321, 1964:511 och 1965:171) angående statsbidrag till ungdomens förenings- och fritidsverksamhet utgår bidrag för anordnande av kurser avseende grundläggande utbildning av ungdomsledare (ungdomsledarkurser) och för främjande av fritidsverksamhet bland ungdom genom anordnande av fritidsgrupper.

Till utbildning av ungdomsledare har riksdagen senast för budgetåret 1965/66 under åttonde huvudtiteln anvisat ett reservationsanslag av 2 500 000 kronor. Anslaget uppräknades för budgetåret 1964/65 med 800 000 kronor, varav 600 000 avsågs för höjning av utgående bidrag per kursdeltagare och av resebidrag, vilka sedan 1954 utgått med oförändrade belopp, samt 200 000 kronor till skolöverstyrelsens förfogande för anordnande av mera kvalificerad ledarutbildning. Bidrag till ungdomsledarkurser utgår till riksorganisation, vars verksamhet är särskilt inriktad på ungdom i åldern 12—25 år, och till samarbetande sådana

organisationer. Förutsättningen är, att vederbörande organisation bereder medlemmarna möjlighet att ägna sig åt fritidsverksamhet enligt av skolöverstyrelsen meddelade föreskrifter och att organisationen bland medlemmarna bedriver en till kamratskap fostrande verksamhet.

Statsbidrag utgår under olika villkor för anordnande av ungdomsledarkurs för deltagare från viss landsdel (regional kurs) och ungdomsledarkurs för deltagare från hela riket (central kurs) med dels bidrag per deltagare och kursdag, dels resebidrag.

För anordnande av fritidsgrupper har riksdagen för budgetåret 1965/66 under åttonde huvudtiteln anvisat ett förslagsanslag av 8 000 000 kronor till *bidrag till ungdomens fritidsverksamhet*. Statsbidrag utgår till studieförbund eller kommun, som åtagit sig att vara huvudman för fritidsverksamheten, och beräknas efter visst belopp per medlem för handledning och materiel samt lokal och därmed jämförlig utgift.

Tidigare bidrag till ungdomsorganisationernas instruktörsverksamhet har från och med budgetåret 1964/65 ersatts med ett s. k. organisationsbidrag uppdelat på tre bidragsposter, nämligen grundbidrag, instruktörsbidrag och rörligt bidrag. För ändamålet har från och med nämnda budgetår under åttonde huvudtiteln uppförts ett nytt obetecknat anslag till *bidrag till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet*. Anslaget är för budgetåret 1965/66 upptaget med 3 666 000 kronor. Föreskrifter om statsbidrag till vissa ungdomsorganisationers centrala verksamhet har meddelats i kungl. kungörelsen den 4 juni 1964 (nr 510). Statsbidraget utgår efter vissa villkor i form av grundbidrag, instruktörsbidrag och rörligt bidrag. Grundbidraget utgör 20 000 kronor. Instruktörsbidraget bestäms efter antalet medlemmar i ungdomsorganisationen med belopp varierande mellan 20 000 kronor för ett medlemsantal under 10 000 och 160 000 kronor för ett medlemsantal av lägst 100 000 eller med procentuellt lägre belopp som med hänsyn till anslagets storlek kan komma att bestämmas. Det rörliga bidraget bestäms efter antalet inom ungdomsorganisationen verkande lokalavdelningar, som uppfyller vissa villkor, och utgår med belopp mellan 5 000 och 50 000 kronor efter antalet lokalavdelningar, såvida icke i likhet med instruktörsbidraget lägre belopp kan komma att bestämmas. Skolöverstyrelsen är tillsynsmyndighet.

Bland övriga statliga bidrag, vilka i större eller mindre utsträckning kommer ungdomsverksamheten till del, må nämnas *bidrag till ungdomsidrotten*, som utgår från det under tionde huvudtiteln upptagna anslaget till avsättning till fonden för idrottens främjande, vilket för budgetåret 1965/66 upptagits med 20 375 000 kronor. Ur denna fond utgår till Sveriges riksiddrottsförbund bl. a. bidrag till instruktörsverksamhet och distriktsförbundens centrala administration. Även andra bidrag, som ur denna fond lämnas riksiddrottsförbundet och andra, kommer ungdomsidrotten till del, men i vilken utsträckning detta sker är icke anledning att närmare redovisa.

Ur det likaledes under tionde huvudtiteln upptagna anslaget till avsättning till fonden för friluftslivets främjande kan organisationer erhålla visst bidrag dels till kostnader för lägervistelse för mindre bemedlad ungdom, dels till kostnader för inköp av tält.

Bidrag till verksamheten vid hemgårdar utgår sedan början av 1940-talet och anvisas från ett under åttonde huvudtiteln för ändamålet uppfört obetecknat anslag, vilket under de senaste sex budgetåren upptagits med 300 000 kronor. Av detta anslag utgår till riksförbundet Sveriges hemgårdar ett belopp av 36 000 kronor såsom bidrag till bestridande av förbundets administrationskostnader. Till förbundet är 56 hemgårdar anslutna. Av dessa drivs 20 i kommunal regi medan övriga 36 såsom huvudmän har stiftelser, hemgårdsföreningar, ungdomsråd eller liknande organ. Statsbidrag utgår endast till hemgård som har annan huvudman än kommun.

Såsom bidrag till klubbverksamhet på landsbygden har riksdagen för budgetåret 1965/66 under nionde huvudtiteln anvisat ett obetecknat anslag till bidrag till viss ungdomsverksamhet. Anslaget är uppfört med 475 000 kronor. Av beloppet utgår 275 000 kronor såsom bidrag till Jordbrukarungdomens förbund för att främja förbundets verksamhet, 100 000 kronor till Hushållningssällskapens förbund såsom bidrag till lokal klubbverksamhet bland jordbrukarungdom och 100 000 kronor till Förbundet Skog och Ungdom för att främja ungdomsverksamhet. Syftet med anslaget är att stödja och stimulera en praktisk och teoretisk för ungdom avpassad verksamhet på lanthushållningens område. Medlen användes främst som bidrag till avlöning av konsulenter och instruktörer men även i viss utsträckning till de arrangerade förbundens centrala kostnader.

Utöver ovan redovisade bidrag till ungdomens föreningsliv och fritidsverksamhet finns ytterligare statliga bidrag som i betydande omfattning kommer ungdomsverksamheten till del, exempelvis genom *stöd åt det fria och frivilliga folkbildningsarbetet*. Under åttonde huvudtiteln har senast för budgetåret 1965/66 upptagits dels ett anslag till bidrag till studiecirkelverksamhet om 33 000 000 kronor, dels ett anslag till bidrag till studieförbund om 6 000 000 kronor. Bidragsbestämmelser har meddelats i kungl. kungörelsen den 28 juni 1963 (nr 463; ändrad 1964:419 och 1965:170) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Landstingens bidrag

Ekonomiska stöd till ungdomsverksamhet lämnas även av landstingen. Enligt en av Svenska landstingsförbundet gjord sammanställning av sekundärkommunernas ekonomiska stöd till ungdomsverksamheten har landstingen för exempelvis år 1965 beviljat ett sammanlagt belopp av 2 452 315 kronor huvudsakligen till ungdomsledarutbildning och instruktörsverksamhet. Därutöver lämnar vissa landsting ekonomiska bidrag till fritidsgrupper och liknande.

Borgerliga kommuners bidrag

Enligt lagen den 29 april 1960 (nr 97) om samhällets vård av barn och ungdom (barnavårdslagen) åligger det varje kommun att sörja för sin barnavård och i övrigt genom lämpliga anordningar och åtgärder verka för att främja en gynnsam utveckling av de unga och goda uppväxtförhållanden i övrigt för dem. Barnavårdsnämnden har bl. a. att göra sig väl förtrogen med barns och ungdoms levnadsförhållanden inom kommunen, att verka för önskvärda förbättringar i fråga om kommunens barnavård samt därvid i mån av behov och möjligheter främja anordningar för bättre fritidsförhållanden för barn och ungdom samt att i övrigt ombesörja sådana angelägenheter som avser kommunens barnavård och är att hänföra till förvaltning och verkställighet. Nämnden bör samarbeta med myndigheter, institutioner, föreningar och andra, vilkas verksamhet berör barnavården. Varje länsstyrelse skall noga följa tillämpningen av lagen och tillse att barnavården ordnas och handhaves ändamålsenligt. Socialstyrelsen har att följa barnavårdsverksamheten i riket.

De borgerliga kommunernas bidragsgivning till ungdomsfostran följer i stor utsträckning normerna för statens stöd till ungdomsorganisationerna och medel anvisas för bl. a. fritidsgruppverksamhet, instruktörsbidrag och ledarutbildning. Därutöver förekommer inom den kommunala bidragsgivningen till ungdomsverksamhet en rad andra stödformer såsom exempelvis bidrag till byggnader, hyror, inventarier, stipendier, läger, administration och till nystartade föreningar. Stödformerna är naturligtvis beroende av kommunernas storlek och andra förhållanden och är sålunda icke allmängiltiga. Vissa större kommuner har personal anställd med uppgift att stödja ungdomens föreningsliv, organisera ungdomsverksamhet och ledarutbildning samt svara för planering, arrangemang m. m. Heltidsanställda ungdomsledare och ungdomsgårdsföreståndare finns på de större orterna. Generellt kan sägas, att därest icke särskilt organ för ungdomsvård finns inrättat, den lokala styrelsen är företrädare för ungdomsvården inom kommunen. Även om det är en kommunal uppgift att ta hand om ungdomen inom respektive orter, kan självfallet icke de militära förbanden undandra sig ansvaret för sina anställda och de värnpliktiga (se kapitel 7).

Andra bidrag och medel

Utöver ovan redovisade bidrag av allmänna medel anslås årligen väsentliga belopp till ungdomsverksamheten genom uttaxering, kollektor eller i övrigt insamlade medel inom Svenska kyrkan och övriga trossamfund samt inom andra organisationer av skilda slag. Utredningen har ej anledning att närmare utreda omfattningen av de medel, som på detta sätt kommer ungdomsverksamheten till godo direkt eller indirekt genom exempelvis söndagsskolor, juniorarbete, öppet och slutet eller i mera fasta former organiserat ungdomsarbete, utan hänvisar till kommande betänkande i ämnet från 1962 års ungdomsutredning.

KAPITEL 9

Soldathemsverksamheten i utlandet

Utredningen har låtit inhämta vissa uppgifter om soldathemsverksamhet eller likartad verksamhet i vissa europeiska länder. Undersökningen har omfattat Danmark, Norge, Finland, Västtyskland och Storbritannien. Det inkomna materialet är helt naturligt olikartat samt svårbearbetat, om man avser att därmed åstadkomma mera exakta jämförelser länderna emellan. Utvecklingen inom de olika staterna har av många skäl, historiska, politiska, religiösa och ekonomiska, förlöpt efter skilda linjer, vilket lett till stora olikheter i fråga om soldathemsverksamhetens organisation, omfattning, utformning, inriktning, lokalisering, finansiering m. m.

Av inkomna rapporter framkom att soldathemsverksamheten i Västtyskland, som startades först 1956, hade erfarenheter att ge om samarbete mellan staten och enskilda organisationer samt om fritidsverksamhet av ungdomsvårdande karaktär m. m. Vid jämförelse av soldathemsverksamheten i de nordiska länderna, den svenska inberäknad, fann utredningen att verksamheten i Danmark var den mest omfattande och mest framgångsrika. Utredningen har därför besökt dessa båda länder och mer i detalj studerat förhållandena. Redogörelsen i det följande är även begränsad till att avse Danmark och Västtyskland.

Danmark

I Danmark finns det tre soldathemsorganisationer, nämligen Soldaterhjemforeningen »Dannevirke», Det Grundtvigske Soldaterarbejde och KFUMs Soldatermission.

Soldaterhjemforeningen »Dannevirke» startades 1906 i syfte att skapa förutsättningar för ett förståndigt och nyttigt utnyttjande av soldaternas fritid. Föreningens målsättning är att i samråd och samarbete med de militära myndigheterna eftersträva att bidra till de värnpliktigas andliga och lekamliga utveckling, att främja deras kunskap om och kärlek till land och folk samt att sörja för en god och nyttig fritidsverksamhet. Organisationen driver nio soldatklubbar för den militära personalen, tre för civilförsvarskårens personal samt en soldatklubb. »Dannevirke» är en landsomfattande förening, där envar som vill stödja dess syften kan bli medlem. Under riksföreningen sorterar för att väcka och vidmakthålla intresset hos befolkningen för föreningens syften dels lokalavdelningar med egna styrelser i garnisonsstäderna, dels »sognekretse» under ledning av en ordförande som verkar såsom kontaktman mellan medlemmarna och de värnpliktiga. Inga religiösa samfund eller andra större intressegrupper står bak-

om verksamheten. I föreningens stadgar utsägs, att politiska och sociala stridsfrågor icke må indragas i dess verksamhet.

Det Grundtvigske soldaterarbejde startades 1872 och är den äldsta av de tre soldathemsorganisationerna. Dess syfte är att upprätta och driva soldathem på platser där behov av sådant finns för att hjälpa de värnpliktiga till ett gott utnyttjande av fritiden. Inom organisationen finns åtta soldathem. Soldathemsrörelsen ingår som ett led i den grundtvigske landsorganisationen Kyrkeligt Samfunds verksamhet samt stödjes bl. a. av De danske Ungdomsforeninger. I styrelsen för soldathemsföreningen ingår representanter för dessa två organisationer och för Foreningen for Højskolor og Landbrugsskoler samt försvarsgrensledningarna.

KFUMs Soldatermission startades 1889 såsom en gren av KFUM:s Centralförening i Köpenhamn. Bakgrunden var att man även från det kristna ungdomsarbetets sida ville göra en insats för det inkallade manskapet. Organisationen driver 40 soldathem. Av dessa hör 25 ekonomiskt och administrativt under centralstyrelsen för KFUM:s Soldatermission. De övriga leds av lokala styrelser och är ekonomiskt och administrativt självständiga. I centralstyrelsen ingår representanter för riksstyrelsen för KFUM i Danmark, centralföreningen KFUM i Köpenhamn, styrelsen för riksorganisationen »Soldaternes Venner», styrelsen för »Kristelig Forening for den inre Mission i Danmark» samt för de självständiga soldathemmen.

De tre soldathemsorganisationerna i Danmark är i betraktande av verksamhetens inriktning och innehåll självständiga gentemot myndigheterna. De inskränkningar som kan förekomma är mestadels av praktisk art och ingår som led i det ömsesidiga *samarbete*, som i realiteten äger rum mellan organisationerna och försvarets myndigheter. Ett gemensamt organ för soldathemsorganisationerna finns i Samrådet for de frivillige soldaterarbejder i Danmark, vilket bl. a. fördelar vissa bidrag av allmänna medel och verkar för rikskampanjer m. m. Samrådet är representerat i Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste, som är central statlig myndighet för personalvårdstjänsten och samtidigt fyller en uppgift, motsvarande den som det svenska Centralförbundet Folk och Försvar har.

Någon företrädare för försvarets myndigheter ingår dock icke i samrådet. Det förekommer att soldathemsorganisationerna icke alltid förhandlar tillsammans utan ibland var för sig med de anslagsbeviljande myndigheterna. En förbättrad samordning härvidlag eftersträvas av alla parter, icke minst för att undvika konkurrens organisationerna emellan. På det lokala planet samarbetar soldathemmens föreståndare eller styrelser med förbandschefer och personalvårdsofficerare samt i förekommande fall med militärpastorer. Vanligast är att regelbunden kontakt upprätthålles med förbandens personalvårdsofficerare. Dessa och soldathemmens föreståndare har ofta gemensam planläggning av fritidsverksamheten och uppehåller på sina håll även en viss jourtjänst för varandra under helger m. m. Samarbetet med kommunala organ är stort och exempel

finns, där soldathem ställer lokaler till förfogande för skolundervisning på dagarna. Kontaktutbytet med ungdomsvårdande organisationer är livligt.

Vad beträffar *verksamheten* har denna inriktats på att i soldathemmet ge de värnpliktiga en ersättning för det hem och den miljö, som de får avstå ifrån under militärtjänstgöringen, då de genom vistelse ofta långt från hemorten får göra avkall på samlivet med anhöriga och vänner. Uppfattningen är att de värnpliktiga bör ha samma rätt som andra att på sin fritid ha en naturlig tillflyktsort utanför arbetsplatsen. Genom soldathemmet bevaras en viss anknytning med det civila livet. I syfte att hjälpa soldaterna vidtages inom soldathemmen en rad åtgärder. Allt efter de lokala förbandens storlek och belägenhet arrangeras underhållning, föredrag m. m. De besökande erbjuds allmänt tidningar, radio, TV, brevpapper, telefon m. m. Förvaringsanordningar för civila kläder och badmöjligheter finns på flera ställen. I så gott som alla soldathem försäljes kaffe, läskedrycker och kioskvaror. I KFUM:s soldathem hålles aftonandakter, bibelstunder och kristliga möten, med frivilligt deltagande för att tillgodose humanistiska och kristliga syften utan speciell antydning av missionerande verksamhet. Verksamhetsformer av annan karaktär finns även såsom i den av »Dannevirke» i Aalborg drivna soldatklubben, där dans arrangeras och öl serveras. Erfarenheterna från denna klubbverksamhet är goda.

I anslutning till verksamheten på soldathemmen må i sammanhanget erinras om att »Forsvarets velfaerdstjeneste» bedriver en omfattande fritidsverksamhet vid förbanden med bibliotek, hobbyarbete, fritidsundervisning, idrott, film, underhållning, utflykter och social rådgivning. Medel för ändamålet anvisas både med visst belopp per man och dag och med årliga bidrag för viss verksamhet, varjämte tillkommer överskottsmedel från kantineverksamheten (marketenterierna), vars omsättning sammanlagt överstiger 20 miljoner danska kronor. Det är att märka, att de stora beredskaps- och vaktstyrkorna gör att en stor del av den ineliggande kontingenten har att vistas inom kasernområdena även under sön- och helgdagar.

Soldathemmen i Danmark förestås i allmänhet av äkta par. Av *soldathemsföreståndaren* krävs en sund, god och hjälpsam inställning till medmänniskan samt erfarenhet från ungdomsarbete. Diakonutbildning är önskvärd. Inom KFUM krävs medlemskap i den danska kyrkan och aktiv vilja för arbetets andliga och praktiska verksamhet. Löneförmånerna varierar och utgår efter soldathemmens storlek och arbetets omfattning.

Rörande den danska soldathemsrörelsens *ekonomi* har upplysts att för verksamhetens bedrivande erfordras årligen över tre miljoner danska kronor i inkomster, varav för KFUM:s verksamhet, som är den till omfattningen största, åtgår i runt tal två miljoner kronor. Danska staten lämnar genom försvarsministeriet ett bidrag på 0,5 miljoner kronor, vilka medel fördelas av Samrådet för de frivillige soldaterarbetjder efter fastställda procentsatser. Även tipsmedel har vissa år ställts till förfogande med cirka 100 000 kronor och fördelas likaledes av Samrådet. KFUM räknar med att hälften av utgifterna för dess

soldathemsverksamhet kan täckas av överskott från serverings- och försäljningsverksamheten. En omsättning på cirka 5 miljoner kronor beräknas ge ett överskott med över 1 miljon kronor. Genom försäljning av märken, bl. a. brev- märken, inflyter årligen cirka 200 000 kronor. Förutom att denna försäljning inbringar betydande belopp utgör den reklam för soldathemsrörelsen hos allmänheten. En annan avsevärd del av KFUMs Soldatermissions intäkter kommer från stödorganisationen »Soldaternes Venner». Närmare 600 000 kronor insamlas under ett år genom denna sammanslutning, som består av förutvarande soldater och andra som vill stödja soldathemsarbetet. Organisationen arbetar med 100-talet lokala kretsar med egna styrelser, som verkar såsom sammanhållande organ mellan soldathemsrörelsen och befolkningen. Andra liknande stödföreningar med låga medlemsavgifter och stor anslutning finns. Vid ett förband har en kamratförening insamlat 240 000 kronor för en nybyggnad. Inkomsterna i övrigt erhålles genom insamlingar och lotterier, anordnade centralt och lokalt. Gåvor och bidrag lämnas även av län och kommuner, banker, sparkassor, fonder, företag, institutioner, organisationer och enskilda. Även kollektmedel insamlas till soldathemsorganisationerna. Rikskollekt tillfaller dock endast den av KFUM bedrivna verksamheten. Allmänt sett kan sägas, att statsbidragen uppgår till mellan 10 och 20 procent av organisationernas sammanlagda inkomster, vilka följaktligen till största delen utgöres av medel som inbringats av organisationerna själva eller influtit såsom frivilliga bidrag.

Många av soldathemmen är *belägna* nära intill förbanden. Några ligger inom förbandens kasernområde i byggnader tillhörande försvaret. Utvecklingen synes tala för att i likhet med förhållandena i de större garnisonsstäderna soldathemmen placeras i ortens centrala delar. Motiveringen härför är att man vill erbjuda en fritidsmiljö utan alltför nära kontakt med de militära förbanden och tjänsten där. Vid de nyaste danska militärförläggningarna har fritidshem inrättats genom statens försorg och lokaler där får disponeras av soldathemsorganisationerna. Från statsmakternas sida anses det nämligen att staten bör svara för alla anordningar inom kasernområdena och låta intresserade organisationer medverka i fritidsarrangemangen. Detta har av någon soldathemsorganisation uppfattats såsom konkurrens, och under motivering att försvaret icke med bästa vilja kan åstadkomma vad som förstås med soldathem, har ett sådant inrättats inom garnisonsorten. Både fritidshem och soldathem har var för sig sin uppgift att fylla, men erfarenheterna har visat att en ytterligare samordning är nödvändig. Vid planering av nya soldathem siktar man på att förlägga soldathemmen till platser, dit de värnpliktiga går på sin fritid och som utgör en naturlig uppehållsplats. I Köpenhamn finnes exempelvis två soldathem, som samtidigt är soldaterherberg (hotell), till vilka all militär personal äger tillträde oavsett förbandstillhörighet eller nationalitet. Efterfrågan på billiga övernattningsmöjligheter i en stad som Köpenhamn är stor. Befintliga lokaler är — trots sin storlek — otillräckliga och otidsenliga. Ett nytt soldathotell planeras och har kostnadsberäknats till två à tre miljoner kronor. Det må i sammanhanget nämnas

att soldathemsorganisationerna i Köpenhamn har patruller ute nattetid för att ta hand om och hjälpa soldater, som är i behov av husrum.

Soldathemsverksamheten i Danmark har av många betecknats såsom en *folkrörelse*. En mycket stor del av befolkningen sluter upp kring soldathemsrörelsen med dess syften att hjälpa den militära ungdomen. Den breda förankring som soldathemstanken under årens lopp har fått, har bidragit till att öka förutsättningarna för en utbyggd rörelse. Målsättningen har varit att åstadkomma ett soldathem vid varje större förläggning. Förutom det ekonomiska stöd som frivilligt lämnas till soldathemsverksamheten erbjudes gåvor i form av inredning och utrustning. En dag under maj ordnas årligen Soldathemmens dag. Det stora intresse, som den danska folkkyrkan visat, har även betytt mycket. Det må i sammanhanget erinras om att i Danmark icke förekommer samfundsskillnader mellan statskyrka och frikyrka på samma sätt som i Sverige.

Värdet av de insatser som under årens lopp gjorts av det frivilliga soldathemsarbetet i Danmark är allmänt uppskattat, särskilt som dessa till stor del vuxit fram under perioder, då statens egna insatser på detta område varit små. Även om numera försvaret tagit initiativ och utvecklat en egen stor fritidsorganisation, förefinnes dock behov av det frivilliga soldathemsarbetet.

Västtyskland

Soldathemsverksamheten i Västtyskland bedrivs ännu vid ett tämligen ringa antal soldathem i förhållande till personalstyrkan och antalet garnisonsorter. Verksamheten är ung. Soldathem fanns icke i Tyskland före världskriget utan verksamheten startades 1956 samtidigt med uppbyggnaden av den västtyska försvarsmakten. Organisation och karaktär påverkas av två väsentliga förhållanden, dels den civila strävan efter kriget att undvika alltför starkt militärt inflytande på soldaternas fostran och liv under fritiden i form av överdrifter i »soldatanda» enligt tidigare erfarenheter, dels den kyrkliga uppdelningen på två konfessioner, den evangeliska och den katolska, vilka båda står bakom den nuvarande soldathemsrörelsen.

Den centrala *organisationen* arbetar på två plan, dels ett för förbundsrepubliken och de två konfessionerna gemensamt samarbetsorgan, vilket samverkar med försvarsministeriet, dels ett arbetsorgan ur vardera evangeliska och katolska kyrkan. Medlemmar i det gemensamma samarbetsorganet ingår till en del tillika i något av de två arbetsorganen. Den lokala organisationen utgörs av de olika soldathemmen med dess föreståndare. För varje hem finns en styrelse, där det ingår representanter från exempelvis kommunal institution, KFUM och andra ungdomsorganisationer. Vidare är truppförbandschefer, militärpastorer från båda konfessionerna och soldathemsföreståndarna styrelseledamöter. Som framgår av den centrala samarbetsledningens sammansättning står såväl den evangeliska som den katolska kyrkan bakom soldathemsorganisationen. Försök att få även

andra intressegrupper, t. ex. fackföreningar och politiska ungdomsorganisationer, att medverka i verksamheten har ännu icke givit resultat.

Organisationen är fristående från staten. *Samverkan* med försvarsministeriet sker som ovan sagts i första hand med det centrala samarbetsorganet, men med hänsyn till statens ekonomiska bidrag, planering och annat, är givetvis även samverkan med de båda centrala arbetsorganen nödvändig. På det lokala planet ingår som nämnts förbandscheferna i soldathemsstyrelserna. Vidare förekommer där ett väl utbyggt samarbete med lokala organisationer, institutioner och enskilda, när det gäller frågor som rör den egentliga verksamheten med programinslag, tillställningar och annat. Även om en viss konfession står bakom varje soldathem är inget hem uteslutande evangeliskt eller katolskt när det gäller verksamhetens utformning. Resesekreterare är knutna till de centrala arbetsorganen och bistår soldathemmen med råd och anvisningar i syfte att utveckla verksamheten.

Verksamheten kan i stort sägas gå ut på, att ge soldaterna möjlighet att på fritid träffa kamrater och jämnåriga civila, föräldrar och anhöriga utan att behöva gå på restaurang eller liknande med förtäringstvång; att genom föredrag, diskussioner, teaterföreställningar, film m. m. göra soldaterna förtrogna med kultur, historia, tidsproblem och allmänbildning över huvud taget; att ge förbandens präster tillfälle verka genom enskild själavård och svara för andra religiösa och etiska spörsmål; att låta politiker ur alla partier m. fl. komma till tals i samhällsfrågor; att erbjuda fritidssysselsättning med hobbyverksamhet, läsning, studiecirklar, dans, spel och underhållning. Lokalutrymmena är anpassade efter verksamhetens art och omfattning. Som regel finns på soldathemmen en stor samlings-sal som rymmer cirka 20 procent av personalstyrkan, dock högst 500 platser, flera klubbrum och andra rum avpassade efter viss verksamhet samt en till tre serveringslokaler. Verksamheten synes — vid sidan av direkt karaktärsfostran — i hög grad vara inriktad på förströelse och andra trivselfrämjande åtgärder. Program för särskilda arrangemang uppgöres periodvis med omväxlande underhållning och kulturinslag. Vid tillfällen, då särskilt påkostade program anordnas med stora orkestrar eller gästtarter, förekommer att hälften av kostnaden betalas av de värnpliktiga genom inträdesavgifter. Att märka är att i restaurationsrörelsen ingår servering av lagad mat och alkoholhaltiga drycker. Danstillställningar anordnas regelbundet. Soldaterna får till soldathemmen ta med anhöriga och vänner, innefattande även flickor, allt under förutsättning givetvis att umgänget sker i hyggliga former. Erfarenheterna av alkoholutskänkingen inom soldathemmen är goda. Man anser på centralt håll, att alkoholförbud på soldathem i Tyskland vore olämpligt och att det är bättre att soldaterna får dricka måttligt där än att riskera att de blir mer allvarligt berusade på andra ställen. Soldathemsföreståndaren övervakar förtäringen och ser till att ordning råder.

All personal vid försvaret, både militär och civil, äger deltaga i umgänget på soldathemmen. Dessa upplåtes även för familjefester, bröllop och andra högtids-

fester. De värnpliktiga ges möjligheter till kontaktutbyte även med civilbefolkningen på orten. En bidragande orsak till soldaternas intresse för soldathemmen och vad där förekommer är, att de bereds tillfälle att själva engageras i verksamheten. Man bedömer det viktigt, att de får ta initiativ och personligen deltaga i olika verksamhetsformer. Soldaten lär känna sitt soldathem och blir intresserad för dess verksamhet. Ofta är detta intresse kvar även efter militärtjänstgöringens slut, vilket framgår av gjorda återbesök.

Beträffande den andliga verksamheten utsägs i centrala anvisningar att denna icke bör ges påtaglig religiös karaktär för att icke därmed begränsa besöksfrekvensen. I den dagliga verksamheten förekommer icke någon religiös förkunelse i egentlig mening, men den religiösa atmosfären finnes i vetskapen om att det är kyrkosamfunden som står bakom soldathemsrörelsen och i möjligheten till samtal med föreståndare och militärpastorer.

Det må framhållas att den av försvaret bedrivna personalvården är mycket omfattande. Detta belyses bl. a. av att det inom förbanden finns 1 100 bibliotek, 300 läsrum, 400 hobbyrum och verkstäder, 210 fotolaboratorier och över 300 lokaler av typ TV-rum eller sällskapsrum. Medelstildelningen över budgeten 1962 för fritidsverksamhet inom förbanden — kostnader för lokaler och dess inredning borträknade — var 3,5 miljoner DM.

Föreståndarna vid soldathemmen anställs och avlönas genom det centrala evangeliska respektive katolska arbetsorganet. Särskilda kvalifikationskrav finns icke annat än att sökande bör ha förmåga att ta hand om ungdom, vara andligt intresserad, besitta förvaltningskunskap samt ha ett visst affärsintresse.

Ifråga om *ekonomi* kan sägas, att verksamheten till en del bekostas av allmänna medel och till en del av kyrkosamfunden. Soldathemmens byggnader, inredningar, reparationer samt driftkostnader såsom elektricitet, gas, vatten, och värme bestrides av allmänna medel genom försvarsministeriet. Övriga kostnader såsom för löner till personalen, föredrag, film, underhållning, hobby osv. bestrides av medel som står till det evangeliska respektive katolska arbetsorganets förfogande. Siffror saknas på de medel som anvisas, beroende på att exempelvis statsmedlen för byggnader inryms i den totala byggnadsförvaltningen för försvaret. Ej heller kyrkomedlen redovisas enhetligt. En stor del av dem uttages genom allmän kyrkoskatt. Även soldaterna betalar kyrkoskatt på sin avlöning och denna återgår till soldathemsorganisationerna. På den evangeliska sidan flyter kyrkomedlen in och levereras centralt till soldathemsverksamheten, medan på den katolska sidan motsvarande centralorgan icke emottager medlen, vilka i stället flyter in till och utlämnas av de olika stiftet. Inrättande av ett soldathem kostar i medeltal en miljon DM men kan beroende på möjligheter till fastighetsförvärv variera mellan 250 000 och två miljoner DM.

Omfattningen av soldathemsverksamheten är förhållandevis liten jämfört med den militärt organiserade fritidsverksamheten. Organisationen är emellertid under *utbyggnad*. Som jämförelse kan nämnas att antalet soldathem 1961 var 15, varav åtta var evangeliska och sju katolska, men 1964 fanns det färdiga eller

under byggnad 26 stycken. Planer finns att under en period av sju å åtta år komma upp till sammanlagt 70 stycken. I princip är strävan att få fram ett soldathem för varje garnisonsort med prioritet för orter som erbjuder de största fritidsproblemen. Soldathemmen är belägna utanför kasernområdena. Läget bestäms — förutom av möjligheterna till förvärv av mark eller byggnad — av strävan efter närhet både till förband och centrala delar av garnisonsorten.

Soldathemsrörelsen i Västtyskland anses ha en stor *betydelse*. Dess syften, att hos de unga värnpliktiga skapa förståelse för demokrati och kristligt liv, delas av såväl statsmakterna, som årligen ställer betydande medel till förfogande, som av allmänheten, vilken värdesätter att åtgärder vidtages för att på bästa sätt omhänderta de värnpliktiga under deras militärtjänstgöring och det avbrott som denna medför. En statistisk undersökning uppgavs ha visat, att antalet disciplinstraff och domstolsangelägenheter för de värnpliktiga är lägre på garnisonsorter där soldathem finns. Soldathemmen utgör ändock bara ett komplement till den militära institutionen men betraktas som ett betydelsefullt sådant, icke minst för att stärka försvarsviljan.

Afdelning III

SYNPUNKTER OCH FÖRSLAG

KAPITEL 10

Behovet av soldathem

Flertalet av de organisationer, som står bakom de enskilda soldathemmen, utgöres i första hand av stiftelser, sällskap och föreningar, som ursprungligen tillkommit för soldatmission, och i andra hand av organisationer och samfund, vilka vid sidan av annan verksamhet jämväl bedriver soldatmission. Till följd härav är soldathemmen vanligen institutioner av religiös karaktär. Verksamheten i soldathemmen är däremot i allmänhet icke av dominerande religiös art. Vid åtskilliga soldathem har verksamheten utvecklats till en större allsidighet, varigenom den religiösa karaktären för en besökare blivit mindre påtaglig. Utredningen har hos flera värnpliktiga som besökt sådana soldathem funnit, att de över huvud taget icke uppmärksammat, att hemmen vilar på religiös grund. Härutöver kan erinras om att vid sidan av nämnda organisationer numera även återfinnes sådana, som bedriver soldathemsverksamhet utan religiös anknytning. Utredningen anser, att den traditionella uppfattningen, att endast religiöst inriktade organisationer kan bedriva soldathemsverksamhet, icke får utgöra hinder för att andra organisationer och sammanslutningar än de religiösa inrättar soldathem och utövar soldathemsverksamhet. Att huvudmannaskapet för soldathemmen även i framtiden kommer att ävila de på frivillighetens grund uppbyggda organisationerna är däremot sannolikt.

Innan utredningen går in på att pröva behovet av soldathem i den betydelse ovan sagts, är det anledning att i detta sammanhang slå fast, att behovet av fritidsverksamhet bland de värnpliktiga är stort. Denna fråga har belysts tidigare, och utredningen återkommer utförligare därtill i det följande. Visserligen har på många håll behovet av fritidsverksamhet under veckosluten m. m. minskat, till följd av att de värnpliktiga i allmänhet har större möjligheter än tidigare att med egna fordon eller på annat sätt lämna förläggningssorten, men samtidigt har på andra håll allt flera värnpliktiga fått sin tjänstgöring förlagd längre bort från hemorten, och för dessa har i gengäld behovet av fritidsverksamhet ökat under veckoslutsledigheterna, vilka dessutom under de senaste åren förlängts

under sommarmånaderna. Hur tjänstgöringsorternas belägenhet påverkar de värnpliktigas fritidsförhållanden framgår av följande uppgifter från försvarstabens personalvårdsbyrå.

»Garnisonsorterna är i allmänhet belägna på sådant avstånd från de värnpliktigas hemorter, att flertalet värnpliktiga kan besöka hemmen under veckosluten. Undantag härvid utgör garnisonerna inom II., VI. och VII. militärområdena, dvs. nedre och övre Norrland samt Gotland. Till förbanden inom dessa områden överföres numera i allt större utsträckning värnpliktiga från — ur rekryteringssynpunkt — överskottsområden i bl. a. Mälardalen.

Översiktsberäkningar visar, att av de värnpliktiga exempelvis inom II. militärområdet, bortsett från I 14 i Gävle, som är i huvudsak provinsialt rekryterat, endast omkring 50 procent har möjlighet att vistas 24 timmar i hemmet under ordinarie veckoslutsledighet. Inom VI. och VII. militärområdena är motsvarande siffra endast 30 procent. Enligt tjänstereglemente för krigsmakten skall värnpliktig beredas ledighet, så att han med utnyttjande av fritid och för ändamålet beviljad permission hinner vistas på bostadsorten under 24 timmar en gång under en tidsperiod av 60 dagar.

Under vardagarna kan ur kommunikationssynpunkt i genomsnitt för hela landet omkring 40 procent av de värnpliktiga besöka hemorten. Motsvarande siffra inom de nyssnämnda tre militärområdena är endast 10 procent. Av ekonomiska och andra skäl kan emellertid denna möjlighet icke utnyttjas varje tjänstefri vardagskväll.

Även vid många förband och skolor, där huvuddelen av de värnpliktiga har hemorten fördelaktigt belägen, finns dock ofta en mindre del värnpliktiga från mera avlägset belägna orter. Detta gäller inom armén särskilt förband tillhörande vissa truppslag samt inom marinen och flygvapnet flertalet förband. Därutöver kan nämnas K I stabskompani i Stockholm, som rekryteras från så stort område, att en betydande del av de värnpliktiga främst av ekonomiska skäl icke kan besöka sina hemorter över veckosluten i samma utsträckning som genomsnittet av landets värnpliktiga. Vid exempelvis I 5 i Östersund utbildas bl. a. omkring 200 värnpliktiga hemmahörande i Värmland. Dessa har av kommunikationsskäl sämre möjligheter att besöka hemorterna än exempelvis värnpliktiga vid samma förband som hör hemma i Stockholm. Som tidigare nämnts utgör garnisonsorterna på Gotland sådana tjänstgöringsplatser, där särpräglade förhållanden skapar stora behov av fritidsanordningar, främst beroende på att värnpliktskontingenten till övervägande del kommer från fastlandet. På grund av avståndet från fastlandet och de dyrbara och tidsödande kommunikationerna med båt eller flyg kan flertalet värnpliktiga på Gotland främst av ekonomiska skäl endast undantagsvis besöka sina hemorter vid andra tillfällen än i samband med de fria ledighetsresorna.

För enbart arméns del bedöms att följande antal värnpliktiga bosatta inom företrädesvis Stockholmsområdet kommer att fullgöra sin första tjänstgöring i bl. a. nedan uppräknade garnisoner.

Östersund	300
Gävle	250
Sollefteå	400
Sundsvall	125
Boden	750
Umeå	175
Visby	1 250

Summa 3 250

Med transport på järnväg kan för närvarande under lördag—söndag permittenter företa exempelvis följande längsta resor utan att ovanberörda bestämmelser om vistelse i hemorten 24 timmar varannan månad tillämpas.

Från Boden	till Långsele	och åter
» Kiruna	» Bastuträsk	» »
» Umeå	» Ånge	» »
» Östersund	» Uppsala	» »
» Sollefteå	» Stockholm	» »
» Visby	» Nynäshamn	» »

I betraktande av det stora behov av fritidsanordningar som finns inom försvaret kan det enligt utredningens mening ifrågasättas, om icke staten bör sörja för sådana åtgärder för de värnpliktiga, som rimligen måste tillgodoses under militärtjänstgöringen. Förbanden inom de olika garnisonerna skulle under sådana förhållanden äga möjligheter att inrätta lämpliga fritidsanordningar och i övrigt vidtaga de åtgärder för personalen, som kan finnas skäliga och nödvändiga. Under förutsättning att förbanden finge erforderliga ekonomiska och personella resurser, vore det enligt utredningens uppfattning i princip en fullt rimlig ordning, att vid förbanden skapades anläggningar eller vidtogs anordningar för att så tillgode de värnpliktigas behov av såväl andlig som kulturell aktivitet samt av förströelse och annan trivselfrämjande verksamhet m. m., att förbanden sörjde även för huvuddelen av de åtgärder, som soldathemsrörelsen har till uppgift att främja.

Mot en dylik utveckling har sagts, att fritidsverksamhet, anordnad av en statlig institution som ett förband utgör, icke skulle kunna ske i tillräckligt fria former, vara allsidig i önskvärd omfattning eller medge medverkan från intresserade samfund och organisationer. Utredningen delar icke en sådan uppfattning. Erfarenheterna från den nuvarande verksamheten inom försvaret visar, att ingalunda större svårigheter behöver finnas för förbandens verksamhet i dessa avseenden än för soldathemsverksamheten. Allt talar för att även inom ett förband möjligheter föreligger till fritidsverksamhet med ideologiskt innehåll genom en öppen samverkan med organisationer av skilda slag.

Vidare har på sina håll gjorts gällande, att soldathemsverksamheten är nödvändig vid sidan av förbandens verksamhet, därför att åtskilliga värnpliktiga icke vill ha all ordnad fritidsverksamhet förlagd inom kasernområdet. Utredningen bedömer, att i den mån en sådan inställning finns hos de värnpliktiga, torde den icke vara av väsentlig betydelse för flertalet och får närmast betraktas som ett uttryck för ett naturligt behov att frigöra sig från det militära, vare sig man tänker på miljön eller det tvång, som militärtjänstgöringen innebär. Utredningen har funnit, att de värnpliktigas intresse för den inom förbanden bedrivna fritidsverksamheten för närvarande är större än vad som resurserna medger, och att soldaterna — om man bortser från de tillfällen de kan besöka sin hemort — tillbringa en betydligt större del av sin fritid inom förbanden än vad man i allmänhet föreställer sig. Det finns heller ingenting som tyder på att besöken vid

de soldathem, som ligger inom kasernområdet, skulle vara mindre än vid dem, som ligger utanför. De värnpliktiga har givetvis i likhet med övriga medborgare på sin fritid behov av att utnyttja de möjligheter, som finns på orten till kontakter, sysselsättning, deltagande i förenings- och kulturliv m. m., oberoende av om det finns soldathem eller ej. Genom förbandens fritidsverksamhet ombesörjes även deltagande i arrangemang inom garnisonsorten, såsom teater, musik, föreläsningar, kurser m. m. Utredningen finner följaktligen, att det uppgivna behovet av soldathem för att möjliggöra fritidsverksamhet utanför kasernområdet icke är så starkt, att detta motiverar förekomsten av soldathem.

Det bör i sammanhanget nämnas, att för närvarande pågår en kontinuerlig upprustning av försvarets byggnader enligt en långsiktig planering, vilken är grundad bl. a. på en normering av utrymmena för olika funktioner. Normerna omfattar även anordningar för förströelse och trivsel, vartill hänföres särskilda fritidslokaler. Som särskilda fritidslokaler räknas därvid dels bibliotek med utlåningsrum, läsrum, arbets- och förvaringsrum samt ett antal studierum, dels hobbylokaler med bl. a. allrum, slöjdsal och musikrum, dels ock tjänsterum för personalvårdspersonal med erforderliga väntrum. Fritidslokalerna skall om möjligt sammanföras till en byggnad och förläggas tillsammans med eller i närheten av marketenteri och andra förströelse- och trivselanordningar. Upprustningen av byggnader och lokaler baseras på en generalplanering för varje förband och årligen hinner åtskilliga förband överses. Den faktiska upprustningen enligt sålunda fastställd generalplanering kan emellertid till följd av medelstillgången dröja åtskilliga år, även om en kraftig höjning av anslagen till kasernförbättringar skett på sistone. Trots att avvägningar ifråga om angelägenhet måste vidtagas mellan flera objekt inom varje enhet, finns det anledning räkna med att normerna i allt väsentligt kan följas. Dessa normer är dock tämligen sparsamt beräknade. Nuvarande kostnadsramar för det militära försvaret torde icke kunna medgiva tillräckligt betydande utbyggnad av fritidsverksamheten. Kostnadsramen innefattar i princip alla utgifter för det militära försvaret. Tillkomsten av nya kostnadskrävande uppgifter medför ofta att andra angelägenheter blir tillbakasatta.

Läget beträffande fritidslokalerna för försvaret är följande enligt uppgift från försvarsstabens personalvårdsbyrå.

»I förhållande till normerna för militära byggnader och ur personalvårdssynvinkel är behovet av fritidslokaler tillfredsställande tillgodosett i genomsnitt för hela landet till omkring 35 procent.

Av de numera normerade fritidslokalerna är biblioteken tillgodosedda till omkring 80 procent samt skriv- och läsrum till 60 procent. För övriga fritidslokaler (studierum och hobbylokaler) är genomsnittssiffran 15 procent. Vid utarbetandet av ifrågavarande normer har förutsatts dels att vissa utrymmen (t. ex. lektionsalar) som primärt är avsedda för andra ändamål kan utnyttjas för fritidsverksamhet, dels att soldathem finns i nuvarande omfattning, dels att orten har tillgångar på fritidslokaler som kan disponeras i viss utsträckning även av militär personal.»

Mot bakgrunden härav finner utredningen, att resurserna icke inom överskådlig tid torde medge att försvaret i sin helhet kan ta på sig alla de uppgifter som soldathemmen har.

Med beaktande av vad ovan anförts om förbandens begränsade resurser ifråga om fritids- och förströelselokaler utgör soldathemmen redan i nuläget ett betydande komplement till dessa. Det är därvid icke enbart fritidsutrymmena som sådana som är det värdefulla tillskottet. Inom soldathemmen eftersträvar man att erbjuda en miljö av hematmosfär, där soldaterna i lugn och ro skall finna sig till rätta och kunna koppla av från militärlivet. Man vill ge soldaterna ett personligt omhändertagande och man vill lära och verka efter kristna värderingar.

Soldathemmen ställs ibland i kontrast till marketenterierna, då man säger att soldathemmens lugna miljö väsentligt avviker från den bullersamma tillvaron på marketenterierna. Utredningen har också funnit, att skillnad i miljöer mellan soldathem och marketentierier existerar. På vissa håll är skillnaden mycket markant och på andra håll mindre märkbar. I allmänhet är det så att soldathemmen torde erbjuda en mera lugn atmosfär, dit åtskilliga värnpliktiga söker sig, oavsett vederbörandes rent konfessionella uppfattning. Det förtjänar dock omnämnas, att utredningen även funnit exempel på förband där marketentieriet synes ha en lugnare atmosfär än soldathemmet.

Även praktiska skäl talar för att soldathemmen bör bibehållas såsom självständiga institutioner byggda på frivillighetens grund. Den ambition att skapa goda soldathem, som under årtionden genomsyrat soldathemsrörelsen, och det intresse för verksamheten, som visats från organisationer och enskilda, finns all anledning att tillvarata. När många samfund och organisationer deltagar i rörelsen erhålles också en vid representation och brett underlag.

Utredningens samlade uppfattning är sålunda, att soldathemmen i flera avseenden fyller en betydelsefull uppgift som komplement till förbandens fritidsanordningar och som stimulerande faktor. Utredningen vill återknyta till vad som tidigare sagts att i och för sig ingenting hindrar — bortsett från ekonomiska resurser — att stillhet, lugn, ro samt andlig verksamhet och personligt omhändertagande, som präglar soldathemmen, skulle kunna åstadkommas även inom förbanden genom utbyggnad av exempelvis marketentierier eller andra fritidsutrymmen och genom medverkan av samfund, föreningar och organisationer. Därmed är icke sagt, att soldathemmens värde och förekomst skulle vara mindre betydelsefulla. Tvärtom torde den konkurrens, som råder mellan förbanden och soldathemmen vara nyttig oavsett arten och omfattningen av befintlig samverkan. Frågan är endast om en utveckling genom utbyggnad av förbandens resurser skulle kunna ge lika mycket som soldathemmen. I sammanhanget kan måhända samma jämförelse göras mellan förbandens och soldathemmens verksamhet som den som stundom görs mellan de öppna och de slutna föreningsformerna. Kritik riktas nämligen ibland mot bl. a. hemgårdarnas serverande verksamhet, som anses vara steril och opersonlig och sakna den ideella mål-

sättning, som finns inom olika slag av folk rörelser. Den ideella målsättningen, som skulle kunna efterlysas inom förbanden till följd av den relativa neutralitet, som förbanden måste ålägga sig i sin verksamhet, skulle dock såsom tidigare anförts vara möjlig att tillgodose genom att organisationerna regelbundet bereddades tillfälle att medverka. Då emellertid fråga icke är om enbart lokaler utan även personella resurser, torde soldathemmens funktion icke kunna övertagas av förbanden, i varje fall icke inom lång tid framåt. Såväl ekonomiska som praktiska förutsättningar härför saknas. Förbandens resurser har visserligen ökat men är ändock starkt begränsade för att helt motsvara de värnpliktigas behov av rekreation, förströelse och meningsfull samvaro. Utredningen vill därmed konstatera, att samtidigt som en förbättring av förbandens resurser är angelägen även behov av soldathem finns och att soldathemsrörelsen förtjänar det stöd från det allmänna, som står i rimlig proportion till dess prestation.

I det föregående har talats om förbandens fritids- och övriga personalvårdsverksamhet. Utredningen vill betona att förbandens och soldathemmens verksamhet icke bör betraktas såsom avgränsade från varandra. Förutsättningen för ett stöd från det allmänna är, att en effektiv samverkan mellan förbanden och soldathemmen kommer till stånd. De sammanlagda resurserna måste alltid beaktas såväl i den dagliga verksamheten som vid planering för framtiden. Givetvis bör i övrigt en naturlig gränsdragning finnas, varom närmare redogöres i annat sammanhang.

Soldathemmens mål och uppgifter har i stort sett förblivit oförändrade genom åren. De stora och delvis genomgripande förändringar, som samhället genomgått, har icke gjort dessa uppgifter överflödiga eller mindre betydelsefulla, men de torde ha skärpt behovet av en målmedveten och rikt differentierad verksamhet. Utredningen har konstaterat, att verksamheten vid flera soldathem eftersatts och att en vidareutveckling är erforderlig. Den motprestation som från det allmänna sida härvidlag kan ställas innebär icke, att soldathemsrörelsens frihet och oberoende fördenskull äventyras.

KAPITEL 11

Verksamhetens inriktning och utformning

Utredningen vill i anslutning till frågan om det allmännas stöd åt soldathemsverksamheten och villkoren för detsamma här redogöra för de synpunkter och förslag rörande verksamhetens inriktning och utformning, som utredningen funnit anledning böra beakta. Redogörelse för soldathemmens nuvarande verksamhet har lämnats i kapitel 4. Utredningen har tagit fasta på att soldathemsrörelsen i vårt land till en del har en klart ideell inriktning och har även funnit, att verksamheten till den del som den främjar samhälleliga intressen bör på lämpligt sätt erhålla visst stöd av det allmänna. En förutsättning härför bör dock vara att verksamheten bedrivs i ändamålsenliga former med en fast målsättning och möjligheter till utveckling, som i ett föränderligt samhälle motsvarar de värnpliktigas behov under fritiden av meningsfull samvaro. Verksamheten skall vara samordnad med arbetet på motsvarande områden inom statliga och kommunala organ samt andra ungdomsfostrande institutioner och organisationer.

I sammanhanget må nämnas, att vad som i detta kapitel behandlas avser lokala organisationer, såvida icke annorlunda särskilt utsägs, men att alla synpunkter som kan äga giltighet på en central organisation, jämväl innefattar denna. Stiftelserna Militärhemmet i Karlskrona och Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm bör i fortsättningen i princip helt likställas med andra soldathemsorganisationer. Särskilt statsbidrag till driftkostnader bör icke utgå till dessa, utan samma bidragsnormer bör gälla som för övriga organisationer. Samma principer bör gälla för Militärhemmet i Visby.

Mot bakgrunden härav har utredningen sammanfattat de faktorer, som enligt utredningens mening i allt väsentligt bör kunna tillgodose föreliggande krav och behov, i nedanstående definition av begreppet soldathem och går därefter över till att punkt för punkt redogöra för sina synpunkter och förslag under delrubriker, som sammantagna är likalydande med definitionen.

Definition på soldathem

Ett soldathem är en institution, som på frivillig grund och med religiös eller annan ideell inriktning i samverkan med förband och kommuner samt intresserade samfund och organisationer driver en verksamhet, avsedd att ge de värnpliktiga en hemliknande miljö, tillfälle under fritid till kamratlig samvaro och allsidig sysselsättning med andligt och kulturellt innehåll samt till annan trivselfrämjande verksamhet till gagn för individ och samhälle.

Ett soldathem är en institution, som på frivillig grund . . .

Utmärkande för den svenska soldathemsrörelsen är, att den tillkommit på initiativ och under medverkan av enskilda personer, samfund och organisationer, och att utvecklingen under åren i hög grad är ett resultat av enskilda personers och organisationers arbete. I föregående kapitel har utredningen framhållit värdet av att soldathemmen bibehålles såsom självständiga institutioner, byggda på frivillighetens grund, samt förutsatt, att även i framtiden huvudmannaskapet för soldathemmen kommer att åvila organisationer med karaktär av frivillig enskild verksamhet. Huruvida soldathemmen ägs eller förvaltas och verksamheten där handhaves av stiftelse, förening, sällskap, samfund eller organisation, anser utredningen vara mindre väsentligt. I undantagsfall bör till och med kronan kunna ikläda sig huvudmannaskapet för soldathem eller därmed likartat fritidshem på sådana platser, där enskild soldathemsverksamhet icke utövas och där förbandens belägenhet visat, att behov av soldathem föreligger, såsom exempelvis i Fårösund. Däremot anser utredningen icke, att en för soldathemsrörelsen central organisation bör stå såsom huvudman för ett enskilt soldathem.

Utredningen har sålunda kommit till den uppfattningen, att soldathemsverksamheten bör utövas av självständiga enskilda organisationer på frivillig grund. Härigenom skapas garantier för att den ursprungliga karaktären av ideell verksamhet, som fört fram soldathemsrörelsen, icke går förlorad. En förutsättning för att ett soldathem skall åtnjuta statligt stöd bör dock vara, att social och kulturell verksamhet bedrivs i minst samma utsträckning som ideell verksamhet förekommer. Härtill återkommer utredningen i det följande.

. . . och med religiös eller annan inriktning . . .

Det frivilliga arbete, som nedlagts för att skapa och utveckla soldathemsrörelsen, är till stor del ett resultat av en ideell inställning hos dem, som medverkat. Eftersom soldathemsrörelsen vuxit fram under medverkan främst av kristligt inriktade organisationer, samfund och enskilda personer, är det naturligt, att det kristna arbetet varit vägledande för den verksamhet, som det stora flertalet soldathem bedriver. Av de inledande kapitlen framgår, att olikheter i ursprung, tradition, inriktning och annat medfört en mångskiftande soldathemsverksamhet. Även den religiösa inriktningen är varierande, eftersom det finns dels soldathem av samfundskaraktär under ledning av antingen ett eller flera samfund gemensamt, dels soldathem med allmänt religiös inriktning.

Av all den verksamhet, som kan bedrivas inom soldathemmen är den religiöst inriktade den mest ömtåliga och kontroversiella. Utredningen har tidigare fastslagit, att den ursprungliga karaktären av frivillig, enskild verksamhet icke bör rubbas, varav följer, att även den religiösa målsättningen icke behöver gå förlorad. Därmed vill utredningen icke ha sagt, att staten skall anslå medel till en missionerande verksamhet i betydelsen »kristen förkunnelse».

Från vissa utgångspunkter skulle det vara tveksamt om stöd från staten skall kunna ifrågakomma inom institutioner av karaktären soldathem, där dessa bedriver religiös verksamhet. Utredningen har härvidlag den uppfattningen, att därest soldathemmen genom sin inriktning och verksamhet skapar ett rikt allsidigt innehåll åt de värnpliktiga under fritid genom att tillgodose såväl andliga som sociala och övriga kulturella behov samt verka för vidareutveckling, bör hinder icke föreligga, att statsbidrag lämnas till verksamheten. Jämförelse kan i detta sammanhang göras med reglerna för statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. I kungl. kungörelsen härom den 28 juni 1963 (nr 463) sägs, att verksamheten skall utformas så, att det föreligger förutsättningar för en objektiv och allsidig belysning av studieämnena, samt att arbetet skall bedrivas i en anda av tolerans och respekt för oliktankande och på sådant sätt, att självständigt tänkande och ställningstagande främjas. Detta synsätt är enligt utredningens mening tillämpligt även beträffande soldathemsverksamheten. Härav följer, att den religiöst förkunnande verksamheten icke må vara dominerande i soldathemmen.

Respekten och intresset för det kristna arbete, som står bakom de flesta soldathemmen, behöver ej fördenskull gå förlorad utan kan alltjämt upprätthållas och måhända vidareutvecklas genom att en ökad och differentierad verksamhet kommer till stånd.

Den lagfästa religionsfriheten ger varje religiöst samfund rätt att verka i landet. Varje sådant samfund äger att bedriva sin egen verksamhet, ha egna kyrkor och egna institutioner såsom t. ex. soldathem. Därest statligt bidrag skall utgå till verksamheten, bör soldathemmet dock ej betraktas som enbart ett samfunds angelägenhet utan i ekumenisk anda stå öppet för andra av soldathemsverksamheten intresserade riktningar. Denna samverkan måste äga rum i samförstånd och med inbördes förståelse. Detta innebär däremot icke, att samfunden skall uppge sin egen inriktning eller egenart. Om religiös förkunnelse äger rum inom ett soldathem, så bör denna ta fasta på det som är gemensamt i de kristna samfundens trosuppfattningar. Om ett eller flera samfund på platsen ej är intresserade av att delta i soldathemsarbetet, så bör detta icke utgöra hinder för andra samfund att bedriva verksamhet med stöd från det allmänna.

Verksamheten bör sålunda ske i en ömsesidig ekumenisk anda. Detta innebär dock icke, att soldathemsverksamheten uteslutande skall betraktas som en angelägenhet enbart för religiösa organisationer. För att möjliggöra en breddning av rörelsen skall denna stå öppen för medverkan av olika ideella organisationer, som är intresserade av att delta i ungdomsarbetet bland de värnpliktiga. Hittills har samverkan ägt rum i första hand med nykterhetsrörelsen, men även andra ungdomsfostrande organisationer och folkrörelser med ideell karaktär bör kunna ha möjlighet att medverka. Utredningen återkommer härtill i efterföljande avsnitt.

Liksom det idag finns soldathem, som utan religiös målsättning driver allmänt inriktad ungdomsverksamhet, bör såsom utredningen i föregående kapitel anfört andra ideella organisationer än de religiösa, enskilt eller samfällt, utöva soldathemsverksamhet, om intresse för detta föreligger och kraven i övrigt om verksamhetens bedrivande uppfylles.

... i samverkan med förband och kommuner samt intresserade samfund och organisationer ...

Även om soldathemsrörelsen saknar direkt motsvarighet i ungdomsarbetet i övrigt, utgör den ett led i samhällets gemensamma ansträngningar för ungdomsvården och får icke betraktas såsom en isolerad företeelse. Utredningen har tidigare i flera sammanhang understrukt betydelser av att soldathemsrörelsen bedriver viss verksamhet i nära samverkan med annan ungdomsvårdsverksamhet i allmänhet och försvarets personalvårdsverksamhet i synnerhet.

Vad först gäller samverkan mellan soldathemmen och försvaret har i kapitel 7 redogörelse lämnats över sambandet mellan soldathemsverksamheten och försvarets personalvårdsverksamhet inbegripet den självvårds- och fritidsverksamhet i olika former som bedrivs vid de militära förbanden. Vidare har i kapitel 10 framhållits, att soldathemmen utgör ett betydande komplement till de militära förbandens personalvårdsverksamhet, därigenom att resurserna för denna icke räcker att täcka alla de behov som finns. Flera av soldathemmens verksamhetsformer är likartade eller nära besläktade med dem som utövas inom förbanden. Andra verksamhetsformer är till sin karaktär olika gent emot dem som förekommer inom förbanden. Ett väsentligt krav för vidgat stöd till soldathemmen måste därför vara, att verksamheten där bedrivs i intimt samförstånd med förbanden. Härigenom bör enligt utredningens mening vinnas, att de gemensamma resurserna för de värnpliktigas fritidsverksamhet bäst utnyttjas.

I styrelserna för flera soldathemsorganisationer ingår representanter från förband. Som förbandets ledamot fungerar antingen förbandschefen eller av denne utsedd företrädare. Samverkan mellan förband och soldathem är betydligt bättre, där dylikt engagemang förekommer, än vid soldathemsorganisationer, där tradition, samfundsanknytning eller annat försvårat förbandens medverkan i styrelsearbetet. Det praktiska samarbetet i övrigt mellan förband och soldathem sker vanligast genom å ena sidan förbandens personalvårdsrepresentanter, såsom konsulent, assistent, personalvårdsofficer och militärpastor, samt å andra sidan soldathemsföreståndaren.

Sådan samverkan sker också i flertalet fall i större eller mindre omfattning, men utredningen har funnit, att samarbetet på vissa håll icke fungerat tillfredsställande. Några verkliga exempel på behovet av en dubbelsidig samverkan må nämnas. Soldathemmet i en garnison skulle byggas till. Styrelsen var tveksam om prioriteringen mellan hobbylokaler och studierum. Det visade sig att till-

gången inom förbandets fritidslokaler på hobbyrum var god men att efterfrågan på studierum översteg tillgången. En samverkan i detta fall skulle ha inneburit, att tillbyggnaden i första hand inriktats på studierum. I ett annat fall tvekade soldathemsledningen mellan utökning av sitt bibliotek och uppförandet av ett servicegarage, där de värnpliktiga på fritid skulle kunna vårda sina bilar. Av dessa båda alternativ hade man, om samverkan ägt rum, bort välja det senare, enär behoven inom detta område var otillfredsställande men ett fullgott förbandsbibliotek fanns. På ett tredje soldathem hade vid ett tillfälle anordnats soldatafton med föredrag, film och kaffeservering. Endast 11 man besökte tillställningen, eftersom huvuddelen av de värnpliktiga deltog i kvällsövning. En samverkan beträffande såväl långtids- som veckoplanering hade inneburit ett mera rationellt utnyttjande av resurserna. Övningen eller tillställningen hade kunnat ändras till tiden, om sådan samverkan ägt rum.

Orsakerna till bristande samarbete kan ha varit ömsesidig okunnighet om målsättning, arbetsformer och resurser eller bristande förståelse för betydelsen av samarbete. I nu gällande dispositionsbestämmelser för anslaget till soldathemsverksamhet har Kungl. Maj:t föreskrivit bl. a., att det skall åligga vederbörande förbandschef att bestämma om användningen av de till verksamheten anvisade beloppen på sätt befinnes lämpligast. Vidare har föreskrivits, att som villkor för att komma i åtnjutande av beviljade medel, soldathemsstiftelse skall vara skyldig tillåta en av vederbörande förbandschef utsedd representant att närvara vid stiftelsens styrelsesammanträden och i soldathemmet anordnade möten m. m. Dessa bestämmelser har tillkommit för att säkerställa att statsbidraget användes för därmed avsedda ändamål, och att en samordning kommer till stånd av det stöd som lämnas av allmänna medel till soldaternas fritidsverksamhet. Det lokala samarbetet mellan de enskilda soldathemsorganisationerna och de militära förbanden sker icke efter något enhetligt mönster utan varierar till art och omfattning, allt efter förhållandena på de skilda platserna. Utredningen har ett intryck av att förbanden respekterar soldathemsverksamheten och att densamma betraktas som ett värdefullt komplement till personalvårdsverksamheten. Även om samverkan mellan soldathem och förband under senare år utvecklats och förståelsen för betydelsen härav ökat, synes det dock utredningen som om förutsättningar skulle finnas för att samverkan kan göras än mer effektiv. Då såväl förbandens som soldathemmens samlade resurser icke är tillräckliga och ej heller inom överskådlig framtid kan beräknas bli tillräckliga var för sig, är det ur rationell synpunkt angeläget, att samverkan sker beträffande utbyggnad och användning av anordningarna samt i övrigt ifråga om verksamhet med gemensam målsättning.

Samarbete bör förekomma dels i central instans, där genom långtidsplanering de samlade behoven och resurserna kan överblickas, dels i lokal instans, där såväl förbandens som soldathemmens planläggning bör samordnas, så att dubbelarrangemang undvikas. Ej heller bör mera omfattande evenemang förläggas på tid då större övningar äger rum. Förbandens och soldathemmens verksamhets-

grenar bör komplettera varandra, varigenom flera intressen för de värnpliktiga kan tillgodoses med tillgängliga resurser.

Rimligen bör företrädare för förbanden finnas i styrelserna för soldathemsorganisationerna och omvänt måste soldathemmen ha kontakt med förbanden, varvid i första hand personalvårdsdetaljen bör vara kontaktorgan. I denna ingår förutom personalvårdsofficeren även konsulenten (assistenten) och militärpastorn.

Självfallet behöver ej i instruktioner, order eller motsvarande de olika befattningshavarnas åliggande preciseras i förevarande avseenden eller i övrigt lämnas detaljerade direktiv hur samarbetet skall äga rum, då förhållandena kan variera från fall till fall. Som allmänt krav för verksamhetens utformning bör dock gälla, att samverkan sker i samförstånd och med ömsesidigt förtroende, varigenom förutsättningar att uppnå goda resultat överlag bör finnas. Samverkan i planering av gemensam verksamhet och utbyte av informationer om egna åtgärder bör vara vägledande principer. I religiöst avseende bör en ekumenisk anda råda. Konflikter i samfundsskiljaktligheter eller andra samarbetsvårigheter av konfessionell karaktär bör inte förekomma.

När det gäller de värnpliktigas behov av kontakter för råd och anvisningar skall en klar gränsdragning göras mellan befattningshavarnas uppgifter. Det bör på lämpligt sätt klargöras för de värnpliktiga vem som gör vad och vart de kan vända sig i olika spörsmål. I vissa fall kan naturligtvis soldathemsföreståndaren bedriva rådgivningsverksamhet som komplement till den sociala rådgivning, som förbandet är skyldigt att ge, men detta bör ske med försiktighet. Soldathemsföreståndaren bör icke ägna sig åt sådan konsulterande verksamhet, som främst berör författningstolkning. I princip bör i frågor, som kräver insikt i författningar eller andra givna föreskrifter, rådgivning lämnas vid förbandet. De värnpliktiga bör av soldathemsföreståndaren i förekommande fall hänvisas till konsulent, militärpastor, kassachef, befäl etc. Frågor som rör militära angelägenheter bör överlåtas på förbanden. I allmänmänskliga frågor av t. ex. moralisk, etisk eller estetisk innebörd bör föreståndaren lika väl som förbandets företrädare kunna vara god rådgivare. Soldathemsföreståndaren kan för den värnpliktige ofta vara lättare att nå än militärpastorn, som ej i denna sin egenskap är heltidsanställd vid förbandet. För den rådsökande är emellertid rådgivarens personliga egenskaper och förtroendet för denne givetvis av avgörande betydelse. En samverkan är sålunda erforderlig i allmänmänskliga frågor och en gränsdragning mellan de personalvårdande funktionärerna är nödvändig, när det gäller övriga frågor.

Ett intimt samspel mellan soldathem och förband är av största betydelse även ifråga om lokalutrymmenas utnyttjande i vad avser åtgärder för att tillgodose fritidsverksamhetens behov i dess helhet, så att åtgärder med efterföljande investeringar icke vidtages på ett håll förrän behov och resurser diskuterats gemensamt.

I några fall innebär det ömsesidiga utbytet av lokaler, att förbandet upplåter lokaler för soldathemsverksamheten, vilket regelmässigt sker på platser, där soldathem saknas eller dess utrymmen för vissa arrangemang är otillräckliga eller där soldathemmen ligger långt bort från något av garnisonens förband. Omvänt har flera soldathem goda och välbelägna utrymmen för såväl enskilda studier m. m. som för fritidsundervisning, föreläsungsverksamhet, korum, kompaniaftnar m. m. I andra fall disponeras soldathemslokalerna av förbanden för administrativ eller stabsmässig verksamhet — sammanträden och genomgångar av militär natur eller inskrivningsförrättningar — som icke inkräktar på ordinarie verksamhet.

Att härvidlag skäligen hyresersättning uttages, då lokaler utnyttjas för allmänna ändamål, finner utredningen riktigt. Däremot anser utredningen, att lokalhyra icke bör utgå, då soldathemmens lokaler utnyttjas för förbandens fritidsverksamhet eller annan verksamhet, som överensstämmer med soldathemsrörelsens syften. Dock skall soldathem, när fritidsverksamheten har påtagligt störande karaktär, kunna motsätta sig upplåtelse av lokaler. Samma måste gälla, när ett sådant upplåtande i väsentlig grad kan hindra egen verksamhet inom hemmet. En i berört sammanhang särskild fråga gäller, huruvida soldathemmen bör hyra ut rum för bostadsändamål. Detta kan visserligen för soldathemmen innebära en välkommen inkomstförstärkning och har även sitt värde exempelvis för enskilda studier, om de hyrs ut till värnpliktiga, men mot detta kan liksom vid tidigare överväganden införas risken för att därmed soldathemmens övriga funktioner hindras eller begränsas, då brist på utrymmen föreligger.

Samverkan mellan soldathemmen och förbanden bör icke enbart finnas inom den allmänt personalvårdande delen av verksamheten utan även i förekommande fall inom den kommersiella delen, i första hand serverings- och kioskrörelserna. De sistnämnda verksamhetsgrenarna bör komplettera och ej konkurrera med förbandens marketenterier, vars överskottsmedel användes för bl. a. trevnadsanordningar, förströelseverksamhet, bildningsverksamhet, idrott och skytte. Oundvikligt är, att viss konkurrens stundom uppkommer, men samtidigt som det å ena sidan är vanskligt att inom soldathemmen driva viss verksamhet, som inkräktar på förbandens motsvarande verksamhet, är det å andra sidan på sina håll ett betydelsefullt komplement för förbanden att ha tillgång till soldathemmen, varigenom luckor ifråga om serveringsmöjligheter kan fyllas. I fråga om tider för öppethållande av soldathemmens serveringsrörelse och marketenterierna bör en samverkan komma till stånd. Ökade lönekostnader och reglerade arbetsförhållanden för anställd personal har medfört, att tiderna för öppethållande har måst begränsas. Detta är ytterligare ett skäl till att en samordning kommer till stånd.

Av kapitel 8 framgår, att kommunerna har att sörja för barn- och ungdomsvården. En samverkan mellan soldathemmen och de kommunala organen bör på detta område vara att rekommendera. Icke oväsentliga belopp satsas årligen av kommunerna till soldathemmen.

Omfattningen av och även formen för denna kommunala stödverksamhet är mycket skiftande. Det som i en kommun framstår som soldathemsverksamhetens enskilda intresse kan i en annan kommun uppfattas som ett samfällt kommunintresse. Lämnade bidrag synes ha bestämts med utgångspunkt från det enskilda fallet, därvid nyttan av soldathemsverksamheten varit avgörande. Tydligt är att icke enbart garnisonernas kommuner utan även många andra kommuner, främst inom det egna inskrivningsområdet, fattat det som en tämligen självklar angelägenhet, att de bör ekonomiskt bistå soldathemsorganisationerna i deras strävanden att främja fritidsverksamheten för de värnpliktiga.

Utredningen finner, att någon principiell ändring av formerna för ekonomiskt stöd från kommunerna icke är påkallad i annan mån än att möjligheterna till kommunal medverkan torde böra övervägas inom soldathemsorganisationernas centrala ledning. I detta sammanhang bör också uppmärksammas, att värnpliktiga från tätområden i större utsträckning än tidigare får sin tjänstgöring förlagd till delar av landet, där rekryteringsunderlaget är otillräckligt, såsom på Gotland samt i mellersta och övre Norrland. Den ideella fritidsverksamheten för värnpliktiga, som tjänstgör å orter långt från hemmet, förtjänar allt stöd och är följaktligen en angelägenhet icke enbart för garnisonsorterna utan även för andra kommuner, där de värnpliktiga är mantalsskrivna.

I fråga om samverkan med olika organisationer har utredningen i föregående avsnitt betonat, att medverkan i soldathemsarbetet bör beredas alla ideella organisationer med ungdomsfostrande uppgifter. Utredningen har funnit, att soldathemmen i långt större omfattning än vad som nu är fallet bör stå öppna för olika lokala ungdomsorganisationer av ideell art i den mån dessa är intresserade av att verka bland de värnpliktiga. Detta ligger helt i linje med ovan anförda synpunkter om tolerans och ekumenisk anda. En vidgad programverksamhet inom soldathemmen skulle även stimulera till ett livligare kontaktutbyte mellan ortens ungdom och de värnpliktiga vid förbandet.

Det har i många sammanhang konstaterats, att ungdom ansluten till föreningar har mindre fritids- och sysselsättningsproblem och mindre anpassnings-svårigheter än sådan som icke är föreningsansluten. Ungdomsorganisationernas stora betydelse är omvittnad. Kan ideellt inriktade organisationer beredas tillfälle att inom soldathemmen genom information, underhållning eller på annat sätt utöva sin verksamhet, bör detta enligt utredningens mening hälsas med tillfredsställelse. Detta är även en stark motivering för kommunala bidrag.

Självfallet skall sådan kontaktverksamhet icke utövas om den icke uppfyller etiska krav eller om den i sitt program eller utövning strider mot soldathemmets eller försvarets syftemål. Ateistisk propaganda bör sålunda icke få förekomma i soldathem, vars stadgar innefattar kristlig målsättning. Ej heller bör försvarsfientlig eller anarkistisk propaganda få förekomma, eftersom verksamheten riktar sig till värnpliktiga under tjänstgöring. Åtskillnad må däremot icke göras mellan politisk och icke politisk sammanslutning. Ingen organisation må hindras

om syftet med arrangemanget är i enlighet med verksamhetsinriktningen. De enskilda styrelserna skall utifrån sådana givna utgångspunkter äga bestämma, vilka organisationer de vill samarbeta med.

Fritidsverksamheten måste ha sin givna förankring i de humanitetens och demokratins ideal, som vår samhällsuppfattning vilar på. Denna syn överensstämmer även helt med den, som kommit till uttryck när det gäller målsättningen för grundskolan.

Bland organisationer, med vilka dylik kontaktverksamhet kan tänkas förekomma, må nämnas de ideella folkrörelserna, idrottsrörelsen och de frivilliga försvarsorganisationerna. Till de ideella folkrörelserna må i detta sammanhang hänföras exempelvis de religiösa samfundet, nykterhetsrörelsen, folkbildningsorganisationer, scoutrörelsen, konsumentorganisationer, motororganisationer samt ungdomsorganisationer, inbegripet politiska ungdomsföreningar.

Arten av samarbete bör företrädesvis inriktas på anordnande av program. Detta innebär verksamhet av informativ eller underhållande art, som direkt riktar sig till de värnpliktiga. Enligt utredningens mening finns ingenting att erinra mot att även program av politiskt innehåll presenteras under förutsättning att olika politiska meningsriktningar ges företräde. Vid några soldathem har ungdom på orten inbjudits till diskussioner kring ungdomsfrågor, vilka arrangemang rönt livligt intresse och samlat stor publik. Helt naturligt bör sådana evenemang förekomma och följas upp i den fortsatta verksamheten genom studiecirkel och andra anordningar. För sådana arrangemang bör soldathemmen vara väl ägnade genom att de utgör »neutral» mark mellan förbandet och orten samt genom att inpassering icke utgör något problem. Utredningen förutsätter, att härvidlag de anordnade sammankomsterna har en utformning, som står i samklang med soldathemmens karaktär samt att de bör vara öppna för alla värnpliktiga. I sådana fall där organisation eller förening disponerar lokal för intern verksamhet, må detta kunna ske på tider, där denna verksamhet icke inkräktar på den egentliga soldathemsverksamheten.

... driver en verksamhet, avsedd att ge de värnpliktiga en hemliknande miljö, ...

I kapitel 4 har redogörelse lämnats över begreppet hemtillvaro, som ligger i den strävan, som sedan begynnelsen funnits inom soldathemsrörelsen att erbjuda en värdig ersättning för det egna hemmet och den miljö i övrigt, som de värnpliktiga får avvara långa tider under militärtjänstgöringen.

Utredningen har vid sina besök på soldathem funnit att ett allmänt behov föreligger ifråga om upprustning av inventarier. Flertalet soldathem har icke den standard, som motsvarar nutida krav på hems inredning och utrustning eller offentliga och enskilda lokalers inbjudande interiörer. Utredningen kommer att utförligare behandla inventariefrågan i kapitel 14.

Hematmosfären är betydelsefull främst för dem som har små möjligheter att regelbundet besöka sina ordinarie hem. Det är naturligt, att ungdomen i värnpliktsåldern har stora behov av kontakter och meningsutbyten, sällskap och förströelse, upplysning m. m., vilket allt medför behov av fritidslokaler. Soldathemmen har härvidlag en uppgift att fylla.

Utredningen anser det befogat, att möjligheter finns inom soldathemmen till servering i hemmiljö, men vill betona, att soldathemmen icke skall överdimensionera serveringsverksamheten i sådan omfattning att soldathemmet till övervägande del blir en kafélokal och att personalen helt blir engagerad med att driva denna rörelse. Det är viktigare, att en verklig hemmiljö kan erbjudas.

Krav måste finnas på att meningsfull verksamhet inom skilda intresseområden bedrivs. Den personliga kontakten och känslan av att bli omhändertagen bör vara vägledande. Soldathemmen är icke till enbart för en mindre grupp. Alla bör känna sig välkomna. Väsentligt är icke, att miljön skall vara överdrivet lugn och rogivande. Möjligheter att komma tillsammans och utöva en lämplig sysselsättning är ett allmänt behov hos de värnpliktiga.

. . . tillfälle under fritid . . .

Utredningen vill särskilt understryka, att den verksamhet på soldathemmen som är avsedd för de värnpliktiga skall vara förlagd på tider, då dessa har fritid. Vissa svårigheter kan föreligga att vid veckosluten tillgodose behoven av sysselsättning för de värnpliktiga, som icke har möjlighet att lämna förläggningssorten. Tillkomsten av fria lördagar även för de värnpliktiga gör att de militära förbandens resurser för fritidsanordningar under sådana förhållanden på sina håll blir ytterst ansträngda och att insats och medverkan från soldathemmen därför erfordras. Att då och då anordna utflykter torde vara en framkomlig väg. Många gånger är det härvid lämpligt att vidtaga arrangemang tillsammans med förbanden. Därest svårigheter ändå föreligger att för sådana engagemang ordna transportmöjligheter, synes det icke vara uteslutet, att de värnpliktiga själva härvid medverkar. Den gynnsamma ekonomiska samhällssituationen har berett möjligheter för åtskilliga ungdomar att förvärva egen bil. Detta gör det möjligt för många värnpliktiga att tillsammans med kamrater företa utflykter i bygderna, ofta utan målsättning och innehåll. Spelrum torde därför kunna lämnas för organiserade utflykter. Vid några soldathem har trafiktävlingar i kombination med utflykter arrangerats. Intresset för och deltagandet i dessa har varit stort. Liknande initiativ inom trafik- och nykterhetsområdet bör hälsas med tillfredsställelse.

. . . till kamratlig samvaro . . .

Soldathemmen bör såsom tidigare framhållits vara en institution öppen för alla kategorier. I första hand skall givetvis verksamheten anpassas efter önskemål och behov hos flertalet värnpliktiga. Förbandens personal i övrigt bör givetvis vara

välkommen. Vid vissa arrangemang bör även ortens ungdom beredas tillfälle deltaga, antingen genom en allmän inbjudan eller genom medverkan av organisation. Utredningen vill fästa uppmärksamheten på förhållandena i Tyskland och delvis även i Danmark, där anhöriga och bekanta får medtagas till soldathemmen och där det är vanligt att familjefester och liknande äger rum inom soldathemmen. Med beaktande härav anser utredningen det lämpligt, att de värnpliktiga och även annan personal vid förbanden till soldathemmen bör få medtaga anhöriga och vänner, som kommer på besök, inräknat även flickbekanta. Sådana möjligheter saknas i allmänhet inom förbanden.

Till kamratlig samvaro räknas att de värnpliktiga kan ha soldathemmen som en naturlig tillflykt och där träffa samman för att utöva verksamhet och sysselsättning, som normalt förekommer i ett hem. Detta i sin tur kräver, att flera intressen blir tillgodosedda. Väsentligt är, att icke enbart religiöst orienterade ungdomar kommer tillsammans utan att även intresset för soldathemmen kan väckas bland andra. De värnpliktiga bör personligen få engageras i verksamheten genom att få möjligheter framföra sina synpunkter på dess uppläggning och beredas tillfälle att medverka. Inför känslan av att verka i sitt eget soldathem kan många tjänster utföras och personliga insatser göras.

. . . och allsidig sysselsättning med andligt och kulturellt innehåll samt till annan trivselfrämjande verksamhet . . .

I det föregående har vid flera tillfällen framhållits betydelsen av att verksamheten inom soldathemmen är allsidig och icke enbart tillgodoser speciella intresseinriktningar. Soldathemmen bör utgöra en institution av hemkaraktär präglad av en allmänt ideell målsättning med tolerans mot oliktankande. Ingenting hindrar, att upplysning och kunskap meddelas inom olika områden, även i religiösa frågor. Några soldathem har en mångsidig och omfattande verksamhet, men det finns även sådana, som har en ytterst ensidig verksamhet utan programslag eller med enbart rutinnässiga sådana.

Utredningen vill sålunda fästa uppmärksamheten på att en aktivisering och en vidareutveckling på flera håll är nödvändig, vilket bör vara givna förutsättningar för att bidrag från allmänna medel skall utgå. Alla i detta kapitel berörda verksamhetsformer går icke att tillämpa överallt, men att ha dörren öppen för förslag till meningsfylld verksamhet samt att då och då ta initiativ och ordna engagemang av värde torde vara möjligt. Ungdomens behov av förströelse och aktiv sysselsättning gör en målmedveten planering av verksamheten nödvändig.

Många av de verksamhetsformer, som redovisats i kapitel 4, bör kunna ge impulser till mer allmänt förekommande verksamhet av olika art. Bland lov- värda initiativ som förekommit må framhållas, verksamhet på fältet medelst rullande »fältsoldathem», hobbyverksamhet av flera slag med bl. a. inrättande

av servicegarage, föreläsningsserier med debatter och deltagande även av ortens ungdom, program för nykterhet och trafik, inrättande av studieceller etc.

Föreläsnings- och diskussionsserier under benämningen äktenskapsskola är ett exempel på initiativ till program. Sådana serier har anordnats vid några soldathem i samverkan med respektive förband och rönt stort intresse. I ett fall har ortens ungdom av båda könen beretts tillfälle deltaga i dessa serier. Som föreläsare har fungerat läkare, präst, jurist, ekonom, socionom m. fl. och vid efterföljande diskussioner har äktenskapet behandlats ur olika synpunkter. Erfarenheterna från dessa diskussioner har visat, att okunnigheten om äktenskapspets innebörd och ansvar är stor bland många ungdomar. Viktigt är därför att sakkunnig upplysning lämnas för att överlåta åt individen att själv ta ställning. Såväl förband som soldathem bör känna sitt ansvar för ungdomen och kunna göra en insats inom här exemplifierat område, vilket bör ha förutsättningar att ge resultat till nytta för samhälle och individ.

I betydelsen trivselfrämjande verksamhet ligger i första hand vad som tidigare sagts om hemliknande miljö, kamratlig samvaro och allsidig sysselsättning. I vilken utsträckning de värnpliktiga trivs med soldathemmen visar sig i antalet besökande samt de anordningar och aktiviteter som röner intresse och samlar deltagare. Möjligheten att få en kopp kaffe eller annan förtäring är ett uttryck för trivsel. Utredningen vill emellertid i sammanhanget icke underlåta att framföra sin iakttagelse att serveringen på många soldathem kommit att bli det primära. Verksamhetens omfattning och antalet besökare beräknas ofta i mått efter storleken på dagskassorna. Nog förefaller det utredningen naturligare, att värdet av verksamheten bör mätas efter andra värderingsnormer. Med hänsyn till det sätt på vilket besöksfrekvensen beräknats vid flera soldathem, har utredningen i sitt betänkande icke redovisat några totalsiffror på antal besökande.

Några soldathem upplåter i mån av tillgång sina utrymmen även för verksamhet, som riktar sig till andra än de värnpliktiga. Sålunda bedriver några soldathem söndagsskola. Flertalet sådana söndagsskolor ingår som led i de skilda samfundens allmänna söndagsskoleverksamhet, men i något fall, där förbandet ligger långt ifrån tätbebyggelsen, är söndagsskolan avsedd för förbandets egen personals barn. Utrymme för sådan religiös verksamhet som söndagsskola, offentliga gudstjänster eller av vissa samfund bedriven verksamhet för ortens ungdom, bör få förekomma under förutsättning att den egentliga soldathemsverksamheten icke eftersättes och kostnaderna ej belastar soldathemsverksamheten som sådan. Söndagsskolor för barn utan anknytning till förbandet bör sålunda bekostas av andra medel. Enahanda principer bör gälla även beträffande annan religiös verksamhet, som det åligger vederbörande trossamfund att svara för.

Själavårdsverksamhet för de värnpliktiga är genom samhällets försorg ordnad vid förbanden (se kapitel 7). Enligt utredningen föreligger icke anledning för staten att i annan ordning ekonomiskt stödja religiös verksamhet för de värnpliktiga. Utredningen anser emellertid, att religiös verksamhet för soldater,

oaktat densamma kan tillgodoses på annat sätt, alltjämt må förekomma inom soldathemmen, utan att hinder fördenskull skall föreligga för stöd av allmänna medel till dessa hem. Som förutsättning bör dock gälla dels att denna verksamhet bedrivs i ekumenisk anda, dels att jämsides förekommer annan social och kulturell verksamhet.

På samma sätt som flertalet ideella och politiska ungdomssammanslutningar i takt med samhällsutvecklingen söker finna nya vägar och former att få ungdomen in i aktivitets- och idéengagerande verksamhet, måste även soldathemsorganisationen anpassa sin verksamhet efter denna utveckling och fortlöpande rikta uppmärksamhet på vidareutvecklingen. Strävan efter förnyelse och breddning bör återfinnas inom hela rörelsen som sådan, icke enbart hos centrala ledningsorgan och lokala soldathemsföreningar utan även hos de funktionärer, som ständigt verkar bland den värnpliktiga ungdomen. Detta innebär icke, att respekten och intresset för det kristna arbete, som står bakom flertalet soldathem, minskas eller äventyras.

... till gagn för individ och samhälle

Soldathemmen utgör en värdefull länk i den kedja av institutioner och organisationer, som var och en på sitt sätt aktivt deltagar i den allmänna ungdomsfostran, som i vår samhällsbildning visat sig vara av oskattbar betydelse. Ur allmän synpunkt är det en central angelägenhet att den ideella vilja och verksamhetslust, som finns att tillgå i dessa ungdomsfostrande organisationer, icke enbart främjas av frivilliga insatser utan även genom stöd från samhället.

Som kontaktförmedlande organ har soldathemmen en stor betydelse. I det moderna samhället är det naturligt, att kontakter förmedlas, ej enbart mellan människor som individer utan även med organisationer av skilda slag. Sådana kontakter kan förmedlas genom soldathemmen, om inriktningen av verksamheten vidgas att omfatta flera intresseområden.

Det allmänna ungdoms-, fritids- och kulturlivet utvecklas snabbt. Ständig uppmärksamhet måste riktas på de åtgärder, som erfordras att på bästa sätt tillvarata ungdomen och göra den bättre skickad att verka i samhället.

Den militära tjänstgöringen medför för många värnpliktiga en krävande anpassning från en mera ombonad hemmiljö till en ovan kollektiv livsform. Ett stort antal upplever en stark osäkerhetskänsla under denna omställningsprocess. Därtill kommer att ungdomen också ofta utsättes för ett ohämmat inflytande från krafter, vilkas huvudsyfte många gånger endast är att dra kommersiell fördel av ungdomens livshunger.

I det allmännas intresse bör verksamheten i soldathemmen sålunda ej enbart inriktas på att hålla de värnpliktiga sysselsatta under fritiden. Därutöver bör den vara inriktad på att väcka intresse för ordnad fritidsverksamhet och skapa underlag för bestående intresse härför. Samtidigt som en sådan vidgad verksamhet

underlättar samhällsanpassningen hos de unga bör den vara av betydelse även för personlighetsdanningen.

Soldathemmen har härvidlag stora möjligheter att i likhet med förbandens personalvård verka för ett sådant personligt omhändertagande av de värnpliktiga att det omfattar hela människan. Om soldathemmen fungerar väl, fyller de tillsammans med personalvården inom förbanden uppgifterna enligt kapitel 12 första punkten i tjänstereglemente för krigsmakten (TjRK), nämligen att bidra till att stärka och vidmakthålla en god anda inom krigsmakten och att inom krigsmakten företräda allmänna andliga, kulturella, rättsliga och sociala värden.

Förslag till bidrag

Utredningen har när det gäller soldathemmens uppgift kommit till den uppfattningen, att dessa redan i nuläget utgör ett betydande komplement till förbandens begränsade resurser inom motsvarande område. I detta kapitel har utredningen framfört synpunkter och förslag till verksamhetens fortsatta inriktning och utformning.

Mot bakgrunden härav samt med beaktande av att flertalet soldathemsorganisationer för närvarande brottas med svåra ekonomiska bekymmer, vilket allvarligt hämmar deras möjligheter att bedriva verksamhet i överensstämmelse med deras strävanden och ambitioner, har utredningen funnit, att nuvarande statliga stöd till soldathemmen är otillräckligt och bör utökas.

Vid prövning av lämpliga former för statsbidrag har utredningen icke ansett sig vilja föreslå en fri bidragsgivning till soldathemsverksamheten i form av grundbidrag till varje förekommande soldathemsorganisation. Bidragen bör enligt utredningens mening i stället avpassas efter behov och prestation.

Utredningen har därvid bedömt, att statsbidragen främst bör tjäna syftet att stödja organisationernas ansträngningar dels att åstadkomma lämpliga lokaler och fastigheter, dels att anskaffa ändamålsenliga inventarier jämte utrustning, dels att anställa goda ungdomsledare, dels ock att förfoga över en effektiv centralorganisation. Förslag till utformning av dessa bidrag lämnas senare i de kapitel, där förevarande frågor var för sig närmare behandlas. Vad tidigare i detta kapitel berörts om förutsättningar och villkor för bidrag skall dock — oavsett under vilka former bidrag från allmänna medel lämnas — i allt väsentligt gälla utformningen och inriktningen av verksamheten i dess helhet.

Med utgångspunkt från dessa bedömanden har utredningen sålunda kommit fram till att statsbidraget till övervägande del bör anslås till nyssnämnda ändamål och att bidrag till själva verksamheten endast bör utgöra en mindre del av det sammanlagda stödet. Utredningen finner det angeläget, att statsunderstöd till den egentliga verksamheten icke bör bli av sådan storleksordning eller så utformas att organisationerna tvingas in i en verksamhet, som icke motsvarar övriga bidragsgivares målsättning, men att ändock krav bör finnas på en vidareutveckling och en aktiv målmedveten verksamhet.

När det gäller den i soldathemmen bedrivna verksamheten bör hemmen själva eller den eller de organisationer som står bakom svara för kostnaderna. Verksamheten bör sålunda i princip ej bestridas från statsmedel, vare sig man syftar på fritidsverksamhet i vidaste mening, kaféerörelse eller kulturell och annan uppbyggande verksamhet. Emellertid anser utredningen det motiverat, att ett mindre belopp årligen anvisas för att stimulera verksamheten.

Utredningen föreslår, att detta stimulansbidrag av statsmedel till soldathemmens verksamhet begränsas till ett belopp om 75 000 kronor och att detta anvisas över budgeten under fjärde huvudtitelns anslag till soldathemsverksamhet. Det bör uteslutande avses som stimulansbidrag till ett urval soldathem, som under året visar sig särskilt aktiva och bedriver en målmedveten planerad verksamhet. Följaktligen bör en behovsprövning äga rum och inget soldathem räkna med att få sådant stöd under flera år i följd.

I fråga om de krav, som i detta avseende bör ställas på ett soldathem för att komma i åtnjutande av dylikt verksamhetsbidrag, vill utredningen framhålla nödvändigheten av att verksamheten i stort planeras i fråga om de till förfogande stående resurserna och att resultatet redovisas. Det bör därvid icke enbart vara antalet genomförda sammankomster och arrangemang av olika slag, som skall vara avgörande utan fastmer arten och formerna för de olika aktiviteterna. Särskilt bör nya idéer och initiativ premieras.

Utredningen utgår ifrån att kraven på detaljprövning och kontrollåtgärder från statlig myndighets sida icke behöver bli mer omfattande än vad som för närvarande är fallet. Det må erinras om att de soldathemsorganisationer, som hittills erhållit statsbidrag, årligen lämnar underlag därför i en utarbetad årsrapport, vari redan ingår uppgifter om bland annat verksamhetens art och omfattning och som utan nämnvärt merarbete kan kompletteras med alla de uppgifter, som erfordras för att få ett tillfredsställande underlag för här skisserat verksamhetsbidrag.

Lokalisering av soldathem

De nuvarande soldathemmens förekomst och belägenhet har tidigare redovisats i kapitel 3, varvid bl. a. konstaterats, att befintliga soldathem betjänar i stort sett cirka 60 procent av förbanden och att flertalet soldathem ligger i omedelbar närhet av eller i några fall till och med inom ett förbands kasernområde. Övriga soldathem är belägna i garnisonsortens centrum eller mellan detta och förbandet. På orter där flera förband finns och där dessa icke ligger i närheten av varandra är soldathemmet vanligen så beläget, att det i huvudsak utnyttjas endast av personalen vid det närmast liggande förbandet, men är i några fall placerat på ungefär lika avstånd från förbanden eller i centrum av orten, varigenom möjligheten att betjäna mer än ett förband är större.

Utredningen har under sitt arbete ofta träffat på och ingående dryftat frågeställningar angående antalet soldathem på en garnisonsort och lämpligaste placeringen av dessa i förhållande till förbanden. Ställningstagande i dessa hänseenden är av betydelse när det gäller att bedöma värdet av det allmännas insats. En lämplig lokalisering bör vara en förutsättning för statligt stöd.

Beträffande den första frågeställningen är utredningen av den uppfattningen att ett förband icke bör betjänas av mer än ett soldathem. Att såsom fallet är på ett par garnisonsorter, två närbelägna soldathem betjänar ett och samma förband, är icke rationellt. Även om det görs gällande att dessa hem var för sig har en funktion att fylla, medför dock den splittring, som följer av att driva två soldathem på en ort i mer eller mindre konkurrens med varandra, tvivelsutan stora driftkostnader. Förutsättningar bör enligt utredningens mening finnas att under organisatoriskt samordnad ledning på en ort bättre utnyttja tillgängliga resurser.

Ej enbart ur lokal synpunkt utan även allmänt sett synes det för övrigt vara mindre gagneligt för soldathemsrörelsen att i större omfattning än som är erforderligt investera medel i två soldathem på en ort. Med beaktande av att många förband på andra orter saknar tillgång till soldathem skulle de sammanlagda resurserna även kunna utnyttjas för en breddning av rörelsen till dessa orter.

Mot en samordning på en ort har vidare anförts, att berörda soldathem har olika ursprung och delvis representerar skilda religiösa samfund. Detta förhållande bör enligt utredningen ej utgöra hinder för ett samgående av två soldathemsorganisationer. Även den religiösa delen av verksamheten på en ort bör — såsom i annat sammanhang framhållits — kunna samordnas och drivas i en anda av tolerans och med gemensam målsättning. Enligt utredningens uppfattning bör som villkor för statligt stöd gälla att, om religiös verksamhet förekommer, denna bör bedrivas i ekumenisk anda.

Med beaktande av svårigheterna att driva soldathemsverksamhet utan stöd från det allmänna anser utredningen mot bakgrunden av vad som ovan anförts, att ekonomiska skäl talar för att endast ett soldathem bör finnas på orter med endast ett förband.

På samma grunder kan det enligt utredningen i vissa fall vara tillräckligt med ett soldathem även på garnisonsorter med mer än ett förband. Härvidlag får emellertid de lokala förhållandena såsom ortens storlek, förbandens storlek och spridning, tillgängliga resurser för fritidsverksamhet och annat bli avgörande från fall till fall, huruvida motiv finns för ett eller flera soldathem på en garnisonsort. Vid planering av nybyggnad av soldathem eller vid andra tillfällen, då större investeringsbehov är påkallat, bör särskild uppmärksamhet ägnas åt samorganisation och bedömanden av ekonomiska och andra förutsättningar för drivande av soldathem.

Soldathemsorganisationer på sådana platser, där det är uppenbart, att en samordning enligt ovan är erforderlig, bör i god tid vidtaga åtgärder för att noga undersöka förutsättningarna härför. Utredningen anser nämligen, att statsbidrag och andra bidrag av allmänna medel i princip icke bör utgå till mer än en organisation på varje garnisonsort. Detta bör i första hand gälla för orter med ett förband, men även på orter med flera förband bör bidrag till mer än en organisation endast utgå, därest starka skäl härför föreligger.

Då det gäller soldathemmens placering i förhållande till förbandet har till utredningen framförts flera skilda uppfattningar. Sålunda har exempelvis å ena sidan anförts, att hemmet bör vara beläget så nära förbandet som möjligt, och å andra sidan har uttalats, att den lämpligaste placeringen är i garnisonsortens centrala delar. Såsom skäl för den första inställningen har bl. a. framhållits fördelen för de värnpliktiga att kunna få besöka soldathemmet utan att behöva klä om till permissionsuniform, varigenom antalet besökare beräknas bli större och serveringsrörelsen anses få en mera avgörande betydelse än vad som annars skulle vara fallet. Vidare har sagts, att ju närmare förband och soldathem ligger till varandra desto mer underlättas samverkan dem emellan. Såsom motiv för placering av soldathem i garnisonsortens centrum har främst hävdats, att många av de värnpliktiga på sin fritid ofta söker sig till ortens centrum och att ett soldathem där följaktligen fyller ett stort behov. De ytterligare synpunkter på soldathemmens belägenhet som framförts redovisas icke här, då de torde vara av mindre principiell betydelse och mestadels är specifika för förhållandena inom viss garnison.

Såsom huvudmotiv för placering av soldathem nära förbandet har framhållits, att soldaterna kan medgivas besöka soldathemmet utan att behöva klä om till permissionsuniform. Utredningen hyser förståelse för att det under vissa förhållanden kan vara tacknämligt att utan omklädsel kunna besöka ett soldathem, beläget i nära anslutning till kasernområdet, men ifrågasätter om det icke för alla parter skulle vara trivsammare om den klädsel användes, som är gängse vid vistelse utanför kasernområdet under permission eller annan fritid. Soldat-

hemmen skulle därigenom till sin atmosfär skilja sig från förbandens kaserner och fritidsanordningar samt bättre motsvara den karaktär av hem som eftersträvas.

Vidare har det sagts, att friheten i klädselvalet gör att underlaget för serveringsrörelsen blir större. Mot detta vill utredningen anföra den uppfattningen, att soldathemmen icke bör vara till för att i första hand driva kommersiell verksamhet på så sätt att exempelvis försäljnings- och serveringsrörelsen blir den förhärskande verksamhetsformen. Utredningen har full förståelse för att möjligheter till servering bör erbjudas soldaterna vid besök på soldathemmen men anser, att servering endast bör tillhandahållas under soldaternas fritid. På sina håll, där soldathem inom eller mycket nära kasernområdet håller serveringsrörelsen öppen på dagtid, har det inträffat att vissa värnpliktiga kunnat uppehålla sig på soldathemmet under tjänstetid. Detta förhållande har väckt förklarlig irritation från förbandens sida. Vid soldathem, som ligger längre ifrån förbanden eller där servering icke förekommer på dagtid, inträffar icke liknande problem. Utredningen hyser betänkligheter mot soldathemmens servering på dagtid till soldaterna och anser, att förbanden i princip genom marketenteriverksamhet bör svara för de behov av servering och försäljning som finns under tjänstetid. I många fall blir soldathemmet icke ett kompletterande utan ett konkurrerande organ till marketenteriet, vars utveckling därigenom hindras. Det förekommer på några soldathem, att dessa håller serveringsrörelse öppen på dagtid för att betjäna allmänheten. I den mån sådan form av försäljnings- och serveringsrörelse eller annan affärsliknande verksamhet icke inkräktar på den egentliga soldathemsverksamheten torde hinder icke föreligga att bedriva sådan rörelse. Utredningen vill dock i sammanhanget framhålla, att statligt stöd icke bör anvisas för den kommersiella verksamheten inom soldathemmen. All sådan verksamhet bör vara självbärande.

Många andra synpunkter skulle kunna läggas på soldathemmens placering i förhållande till förbandet och det är svårt att ange några generella regler. En sak bör dock vara självklar, nämligen att soldathemmet icke bör placeras i motsatt riktning till soldaternas normala väg mellan förbandet och garnisonsortens centrum. I de största städerna är det utan tvekan behov av ett i närheten av centrum beläget soldathem, vilket de värnpliktiga under sin fritid kan välja som sin naturliga tillflykt och ha som samlingsplats. I andra fall kan det vara motiverat att lägga soldathemmet i nära anslutning till förbandet eller förbanden. Allt beror på de lokala förhållandena och måste bedömas från fall till fall. Helt allmänt kan sägas, att nytillkommande hem bör placeras på platser, dit de värnpliktiga normalt söker sig på sin fritid. Utredningen rekommenderar att lokaliseringsfrågan noga överväges i samband med planeringen av nya soldathem och att tillsynsmyndigheten, som föreslås bli överbefälhavaren genom försvarsstabens personalvårdsbyrå, får icke enbart formellt utan även reellt inflytande på denna planering. I princip bör kronan svara för alla anordningar inom kasernområdena. Detta är ett motiv för att soldathemmen ligger utanför.

KAPITEL 13

Byggnader

Fastighets- och lokalbestånd

Utredningen kommer inledningsvis i detta kapitel att behandla soldathemmens fastigheter och lokalutrymmen samt allmänt redogöra för behov och brister. Frågan om ekonomiskt stöd till byggnader upptages i senare avsnitt i kapitlet.

Såsom tidigare i olika sammanhang berörts är förhållandena i fråga om soldathemmens lokaler starkt växlande. De nuvarande soldathemsbyggnaderna är av varierande ålder och storlek. Av de soldathem, som förvaltas av enskilda föreningar och stiftelser, är ungefär hälften byggda under åren 1910—1925 och av återstoden har huvuddelen tillkommit under början av 1940-talet. Därefter har endast ett mycket litet antal soldathem tillkommit. Det senast inrättade är från 1962, då en mindre barackbyggnad iordningställdes för ändamålet. Under årens lopp har större eller mindre renoveringar av soldathem gjorts och i några fall har återinvigningar skett efter det att genomgripande om- eller tillbyggnader företagits.

Att storleken på soldathemmen är växlande torde i första hand hänga samman med de ekonomiska resurser, som stått till de skilda lokala soldathemsorganisationernas förfogande. I andra hand torde storleken på det eller de förband som avses betjänas samt tillgången på garnisonsorten av fritidsanordningar och annan motsvarande likartad verksamhet ha varit avgörande. Dispositionen av de tillgängliga lokalutrymmena har främst bestämts av den verksamhet som bedrivits. Enligt uppgifter från 43 soldathem kan följande lokaldispositioner redovisas.

Samlingssal finns i 42 av dessa hem och är i flertalet fall inredd som hörsal. Antalet sittplatser varierar enligt följande.

7	salar	rymmer	mindre än	100 personer
11	»	»	mellan	100—125 »
13	»	»	»	150—200 »
7	»	»	»	210—300 »
4	»	»	»	350—450 »

Nio samlingslokaler användes även för annat ändamål, nämligen i fyra fall som serveringslokal, i fyra fall som bibliotek, sällskapsrum, skriv- eller studierum samt i ett fall som hobby- och idrottslokal. Två soldathem har tillgång till vardera två samlingslokaler.

Mindre andaktsrum finnes i 30 hem.

Serveringslokaler redovisas av 40 hem, varav 25 disponerar ett rum för serveringsrörelsen och 15 disponerar två eller flera rum.

Sällsкаpsrum finns i 33 hem. Av dessa har 21 hem tillgång till ett rum och 11 hem två sådana rum. Sällsкаpsrummen utnyttjas i tre fall som bibliotek och i två fall är samlingsalen även sällsкаpsrum.

Bibliotek finns i 21 hem, inberäknat även fall, där bibliotek är placerat i lokal, som huvudsakligen användes för annat ändamål. Förbandsbibliotek är inrymt i fritidshemmet i Fårösund, vars lokalutrymmen redovisas i förevarande sammanhang.

Hobbyrum redovisas av 17 hem. Av dessa disponerar flertalet eller 13 st. ett sådant rum. I tre fall har iordningställt två hobbyrum och ett hem förfogar över fem hobbyrum. En successiv utökning av antalet hobbyrum pågår.

Skrivrum är inrättat i 30 hem, varav i fyra fall annat rum användes som skrivrum.

Idrottslokaler finns i sju hem. I ett av dessa användes samlingslokalen jämväl till idrott. Den idrott det här är fråga om är vanligen bordtennis.

Studierum finns inrättade i 14 hem, varav i ett fall en samlingslokal utnyttjas för studier. I samtliga fall är rummen avsedda huvudsakligen för studiecirkel.

Enskilda studierum finns i 10 hem. I de flesta fallen rör det sig om ett till tre rum. Ett soldathem har 20-talet studierum som uthyres till de värnpliktiga. Från några soldathem har uppgivits, att studierum och andra rum även utnyttjas för enskilda studier.

Lägenhet för föreståndare finns inom 34 hem och i ett hem lägenhet för husmor. Lägenheterna är förutom kök av följande storleksordning.

- 2 enrumslägenheter
- 6 tvårumslägenheter
- 17 tretrumslägenheter
- 10 fyrrumslägenheter
- 1 femrumslägenhet

Expedition är i några fall inrymd i lägenheten.

Personalbostäder i övrigt finns i 27 hem. Huvuddelen eller 16 hem förfogar över ett sådant rum, sex hem två rum, två hem tre rum och två hem fyra rum. I ett av dessa fall har rum och kök redovisats.

Uthyrningslägenheter eller uthyrningsrum har redovisats av 12 hem. Det är som regel fråga om lägenheter eller uthyrningsrum men i tre fall även affärs- och kontorslokaler.

Hotellrörelse med 163 bäddar bedrivs av ett örlogshem.

Klädförvaring ombesörjes av 20-talet hem genom uthyrning av klädskaåp eller liknande garderobstrymmen vanligen placerade på vindar eller i källare. Antalet värnpliktiga som genom soldathem beredes möjlighet till klädförvaring är cirka 9 000 och antalet för varje berört hem varierar mellan 100 och 1 500.

Andra lokaler än vad ovan upptagits har redovisats av åtta hem. Som exempel har uppgivits kontors- och expeditjonslokaler, frisersalong och telefonrum.

Beträffande soldathemsfastigheterna kan sägas att dessa i allmänhet är i förhållandevis gott skick, även om lokalutrymmena icke alltid motsvarar dagens krav på ändamålsenligt utnyttjande. Det bör emellertid framhållas, att flera soldathem uppgivit, att tillgången på lämpligt utrustade lokaler för de skilda aktiviteterna är tillfredsställande. Värdefulla insatser göres också på flera håll för att åstadkomma förbättringar och tillgodose nya behov.

Men exemplen på god planering och förutseende underhållsåtgärder kan icke undanskymma det intryck, som en mera omfattande undersökning ger, nämligen att lokalernas standard på många ställen är bristfällig, och att en del soldathem är hårt nedslitna. På några soldathem har underhåll av fastigheter, lokaler och inventarier blivit betänkligt eftersatta.

Ett bättre utnyttjande av lokalerna inom soldathemmen torde enligt utredningens mening vara erforderligt. På flera håll finns stora samlings- och hörsalar, som endast kan brukas vid enstaka tillfällen och följaktligen mestadels står outnyttjade. Möjligheter torde finnas att avdela dessa stora rumsenheter antingen i permanenta mindre enheter eller med rörliga väggar. Givetvis uppkommer flera spörsmål vid planering av sådana ombyggnader eller annan erforderlig större ny- eller tillbyggnad. Viktigt är dock att för en större krets ha tillgång till lokal, som inte helt är bunden för visst ändamål. Behoven av flera mindre rumsenheter är stora. Utredningen bedömer det väsentligt, att en avvägning av resurser och behov avseende inredning av rum och lokaler i möjligaste mån sker i samverkan med förbanden. Härigenom torde förutsättningar skapas för att de sammanlagda lokalresurserna bäst utnyttjas. När det gäller behov av mindre rumsenheter inom soldathemmen anser utredningen det mindre tillfredsställande att somliga soldathemsföreståndare saknar arbetsrum, vilket i flera avseenden skulle vara arbetsbefrämjande och särskilt betydelsefullt för enskilda samtal. Kan därutöver ett litet rum iordningställas för enskild andakt och meditation vore mycket vunnet.

Utredningen är väl medveten om att en betydande del av soldathemsorganisationernas inkomster åtgår för att täcka kostnaderna för fastigheter och lokaler. Som tidigare redovisats under kapitel 5 rörande soldathemsrörelsens ekonomi är cirka 40 procent av utgifterna hänförliga till fastigheter, lokaler och inventarier. De årliga fastighetskostnaderna, inräknat kostnader för reparationer, lyse, värme, vatten, amortering, avskrivning, räntor, skatter, försäkringar etc. har beräknats till sammanlagt omkring 600 000 kronor. Frånräknat hyresinkomster om tillhoppa 180 000 kronor uppgår sålunda fastighetskostnaderna till 420 000 kronor, vilket betyder i genomsnitt 10 000 kronor per år och soldathem. Därtill kommer kostnader för inventarier, vilka under de senaste åren sammanlagt uppgått till drygt 100 000 kronor.

En undersökning av behovet av nödvändiga om- och tillbyggnader visar att 30 soldathem uppgivit behov till en sammanlagd kostnad av 1,2 miljoner kronor, räknat i 1963 års prisläge. De ungefärliga proportionerna av dessa kostnader fördelade på antal soldathem framgår av följande sammanställning.

7 st	50 000—250 000	kronor
5 »	15 000— 40 000	»
14 »	5 000— 10 000	»
4 »	1 000— 3 000	»

Bland önskemålen avseende lokalutrymmen må nämnas behov av skilda sorters rum för fritids- och hobbyverksamhet samt rum för enskild andakt och meditation, för studier och för klädförvaring. För några soldathem har planering gjorts av möjligheterna att iordningställa ytterligare rumsenheter genom ombyggnad av hörsalar och källarlokalerna eller genom tillbyggnader. Renovering av köks- och serveringslokaler samt andra lokaler har ansetts erforderlig inom flera soldathem.

Vid undersökning av de oundgängligen nödvändiga och omedelbara reparationsbehoven har framgått, att dessa kostnadsberäknats till sammanlagt 300 000 kronor. Som exempel kan nämnas följande, där siffran anger antalet soldathem som anmält något eller några av de upptagna behoven.

Utvändig reparation	4	Renovering av trapphus	1
Ombyggnad av hörsal	3	» » fönster	1
Inredning av källare	3	» » yttertak	2
Renovering av samlingsrum . .	6	» » staket	1
» » kök	3	» » gårdshus och	
» » värme och		tomt	4
sanitet	9		

Av ovanstående behovsuppgifter samt av de undersökningar i övrigt som gjorts konstaterar utredningen, att på åtskilliga håll behov föreligger att rusta upp befintliga otidsenliga och nedslitna soldathemlokaler. Genomgripande om- och tillbyggnader samt förbättringar i övrigt av större omfattning är erforderliga i närmare tioalet soldathem. Uppenbart är, att betydande svårigheter förelagat under senare år att finansiera större renoveringskostnader på hävdvunnet sätt, dvs. huvudsakligen genom frivilliga insatser och bidrag, eller genom lån på kapitalmarknaden. Närmare uppgifter om storleken av de årliga fastighetskostnaderna samt taxeringsvärden återfinnes i kapitel 5.

Utredningen har även sökt bilda sig en uppfattning om behovet av nybyggnad eller upprättande av nya soldathem, dvs. de fall där planeringen av nya soldathem framskridit så långt att investeringar är omedelbart förestående eller kan påräknas bli aktuella under den närmaste tioårsperioden.

De aktuella nybyggnaderna kan indelas i två huvudgrupper, nämligen å ena sidan nybyggnader på garnisonsort, där soldathem saknas eller där ytterligare soldathem är motiverat, och å andra sidan nybyggnader, som ersätter redan befintliga soldathem. Beroende på anledningen till att nytt soldathem ersätter befintligt sådant kan sistnämnda grupp indelas i två undergrupper, nämligen dels de som nedlägges frivilligt för att nå en standardförbättring och ersätta otidsenliga och nedslitna lokaler, dels de som tvångsvis nedlägges på grund av ändrad stadsplan eller andra åtgöranden från myndigheters sida.

Nybyggnader, som icke ersätter tidigare soldathem, är planerade bli uppförda bland annat i Kristianstad, Luleå, Sundsvall och Kristinehamn. Att dessa garnisonsorter i första hand valts hänger samman med att möjligheterna att upprätta soldathem där under de närmaste åren har bedömts vara större än exempelvis Malmö, Norrköping, Ystad, Ronneby, Enköping och Norrtälje, där också soldathem saknas. Att Kristianstad medtagits i denna grupp beror på att förbandens belägenhet där kan motivera förekomsten av ytterligare ett soldathem.

Nybyggnader av soldathem i ersättning för befintligt sådant, som på grund av högre standardkrav eller annan frivillig anledning bör nedläggas, är aktuella i exempelvis Eksjö, Östersund, Visby och Vitså. Orsaken till att Visby är medtagen i denna grupp är den, att utredningen ifrågasätter om icke befintligt soldathem där bör upphöra, därest det planerade uppförandet i staden av ett militärhem kommer till stånd. För det allmännas bästa bedömer utredningen det vara mera rationellt att investera medel i ett för garnisonen gemensamt militärhem än i befintligt soldathem, som är i behov av ytterligare grenomgripande ombyggnad för att kunna utnyttjas ändamålsenligt och som dessutom är så beläget, att det i huvudsak endast kan betjäna ett förband.

När det gäller nybyggnader av soldathem i ersättning för befintliga soldathem, som tvångsvis måste nedläggas, är sådana aktuella i åtminstone fyra fall. Ersättningsbyggnader är nödvändiga inom kort och åtgärder härför är redan vidtagna i Borås, Karlstad och Falun. På grund av förbandsflyttning kan soldathemmet vid I 1 behöva ersättas redan under 1967. Ett nytt soldathem kan samtidigt komma att bli aktuellt för Ing 1. Därutöver kan inom några år ytterligare soldathem tvingas komma att bli nedlagda och ersättningsbyggnader bli erforderliga, bl. a. i Linköping. Några uppgifter om storleken av det totala investeringsbehovet föreligger icke. I fråga om enskilda objekt kan som exempel nämnas följande beräknade byggnadskostnader, nämligen Borås 700 000 kronor, Eksjö 700 000 kronor och Falun 600 000 kronor.

Förslag till bidrag

Av ovanstående avsnitt om soldathemmens fastighets- och lokalbestånd framgår, att behoven och bristerna är stora. Utredningen har vid bedömning av möjligheterna att tillgodose föreliggande behov och undanröja de största bristerna funnit, att ekonomiskt stöd bör lämnas till upprustning av dels byggnader och lokaler, dels inventarier. I sistnämnda hänseende återkommer utredningen i efterföljande kapitel.

Vid prövning av lämpliga former för stöd av allmänna medel har utredningen funnit, att gällande ordning i allt väsentligt bör bibehållas. Något nytt bidragssystem eller anknytning till andra statliga bidrags- eller låneformer kommer icke att föreslås. Därav följer bland annat, att de statsbidrag till soldathemsverksamheten, som lämnas från i första hand anslag under riksstatens fjärde huvudtitel och i andra hand från allmänna arvsfonden även i fortsättning bör utgå.

Utredningen avser att närmare behandla riksstatsanslaget i senare kapitel. När det gäller formerna för statligt stöd till soldathemmens byggnader anser sig utredningen inte kunna föreslå, att bidrag bestrides från riksstatsanslag med hänsyn bl. a. till att här är fråga om frivillig enskild verksamhet och lokalerna av här ifrågavarande art icke kan inrymmas i begreppet allmänna samlingslokaler. Däremot anser utredningen, att bidrag till nybyggnad, ombyggnad eller köp av byggnad, avsedd att inrymma soldathem, liksom hittills bör utgå från allmänna arvsfonden.

I fråga om bidrag från allmänna arvsfonden har redogörelse för gällande regler och villkor tidigare lämnats i kapitel 5 under punkten A 3. Därav framgår vidare, att arvsfondsbidrag till soldathem under åren 1961—1963 utgått med sammanlagt mellan 90 000 och 155 000 kronor per år, att bidragens storlek per soldathem då varierat mellan 30 000 och 75 000 kronor, att år 1964 utgått två mindre bidrag om tillhoppa 26 000 kronor och att hitintills under år 1965 beviljats ett bidrag om 100 000 kronor.

Enligt lagen om arvsfonden skall dessa medel användas till ändamål som främjar barns och ungdoms vård och fostran, dock ej till ändamål som det ankommer på stat eller kommun att bekosta. Bidrag av arvsfonden kan alltså utgå — och har såsom nyss nämnts utgått — till soldathem och häri ändras icke något i den praxis som tillämpas. Storleken av bidragen bestämmes för närvarande av Kungl. Maj:t efter prövning av behovet i varje särskilt fall. Utan att föreslå någon principiell ändring av gällande regler vill utredningen med utgångspunkt i de tidigare under kapitlet redovisade behoven förorda att till soldathemsverksamheten avsättes en viss årlig kvot. Utredningen vill senare återkomma till storleken av en sådan mera regelbunden tilldelning. Fördelen med en kvotering av årliga arvsfondsbidrag till soldathemsverksamheten är att genom långtidsplanering de samfällda behoven bättre kan prövas med beaktande jämväl av försvarets egna resurser ifråga om fritidsanordningar såväl totalt sett som på viss garnisonsort. En tänkbar möjlighet är att tills vidare i enlighet med nuvarande regler ansökan till Kungl. Maj:t om bidrag göres gemensamt för soldathemsverksamheten. Föreslagen årlig framställning om bidrag, grundad på en långsiktig tilldelning, bör enligt utredningens mening dock icke utesluta möjligheterna till prövning i varje särskilt fall av bidrag därutöver, nämligen i sådana fall, där nytt soldathem erfordras i ersättning för soldathem, som måste nedläggas på grund av åtgärder över vilka enskild soldathemsorganisation icke kunnat råda. Utredningen har tidigare omnämnt sådana aktuella fall och återkommer nedan rörande stödformerna härför.

Utredningen vill i anslutning till arvsfondsbidragen erinra om att enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 september 1964 en särskild utredning tillkallats för att göra en översyn av lagen om allmänna arvsfonden. I utredningsdirektiven hänvisas bl. a. till att den sociala verksamhetens utveckling inom samhället successivt medfört en begränsning av de områden för vilka understöd från arvsfonden kan ifrågakomma och att tyngdpunkten inom bi-

dragsverksamheten som följd av utvecklingen sedan flera år kommit att ligga på inrättandet av ungdomslokaler. Vidare sägs i direktiven att i samband med en omprövning av arvsfondens syften bör den gällande lagstiftningen underkastas en allmän översyn och att utredningen härvid bör pröva formerna för ärendenas handläggning och överväga möjligheterna av att beslutanderätten delegeras.

Därest nämnda utredning skulle leda till att lagstiftningen i ovan berörda avseenden ändras, synes en framkomlig väg vara att exempelvis tillsynsmyndigheten för soldathemsverksamheten äger besluta om bidrag från arvsfonden till denna verksamhet inom ramen för en viss årlig tilldelning. I frågor rörande arvsfondsbidrag därutöver, exempelvis vid tvångsvis nedläggning av soldathem, torde beslut böra fattas av Kungl. Maj:t såsom för närvarande eller den myndighet, som framdeles kan komma att handlägga dylika ärenden.

Ett villkor för understöd från arvsfonden är att lokalerna opartiskt skall hållas tillgängliga för föreningar av skilda slag på orten. Detta villkor är formellt uppfyllt genom att organisationer beredes tillfälle att verka inom soldathemmen. I allmänhet är soldathemmens interiör och användning så särpräglad att de i praktiken inte utgör den allmänna karaktär och den vida användbarhet som är understödets syfte. Även det förhållandet, att flera soldathem har karaktären av symbol för de speciella åsikter och den verksamhet som är lokaläggarens, torde vara ägnat att begränsa dispositionsmöjligheterna. Det bör dock framhållas, att lokaler vid de större soldathemmen kunnat friläggas för utnyttjande av andra organisationer. På de mindre soldathemmen har dessa möjligheter oftast varit mera begränsade, enär sådan upplåtelse som regel medfört intrång på de utrymmen som står till soldaternas förfogande. Dock synes som om i ökad omfattning soldathemmens lokaler överlag kan hållas tillgängliga för andra organisationer. Detta torde nämligen vara möjligt även vid de mindre soldathemmen under vissa veckodagar, då de värnpliktigas tjänstgöring eller ledighet kan förutsättas medföra reducering av antalet besökare. En allmän breddning av verksamheten förutsättes äga rum på sätt som i annat sammanhang förordats.

Utredningen föreslår, att från allmänna arvsfonden lämnas ett årligt bidrag till soldathemsbyggnader om sammanlagt 250 000 kronor. Härav bör 100 000 kronor avses för genomgripande större eller tillbyggnader av befintliga soldathem och 150 000 kronor för nybyggnad av soldathem eller köp och ombyggnad av fastighet avsedd till nytt soldathem. Under förutsättning att stöd av nämnda storleksordning kan utgå under en period av åtta till tio år skulle bidrag till — så långt nu kan överblickas — erforderliga genomgripande om- och tillbyggnader kunna lämnas till ett sammanlagt belopp om 800 000 kronor till 1 miljon kronor och till nybyggnader med 1,2—1,5 miljoner kronor. Om för nybyggnader beräknas ett genomsnittsbelopp om 150 000 kronor per soldathem, skulle exempelvis möjligheter finnas att årligen bidraga med nämnda belopp antingen till nybyggnader på garnisonsorter, där soldathem saknas, eller till nybyggnader i ersättning för befintliga soldathem, som frivilligt nedlägges på grund av

behovet av standardförbättring. Antalet aktuella nybyggnader av ifrågavarande två kategorier kan, såsom tidigare i detta kapitel nämnts, uppskattas till tio stycken. Under en tidsrymd av lika många år betyder det ett nybyggnadsbidrag per år. Med om- och tillbyggnad får förstås sådan ändring, förbättring eller modernisering som ej är att hänföra till löpande underhåll, till vilket statligt stöd icke bör utgå.

Utöver nämnda årskvoter om 250 000 kronor bör bidrag från allmänna arvsfonden även kunna utgå till nybyggnader av soldathem i ersättning för sådana som tvångsvis nedlägges. Samma genomsnittsbelopp om 150 000 kronor bör gälla som ram även för sådant nybyggnadsbidrag. Anledningen till att dessa bidrag föreslås ligga utanför den beräknade årstilldelningen är, att de nu kända behoven av nybyggnader av förevarande slag är så nära förestående i tiden att de icke bör omfattas av långtidsplaneringen samt att oförutsedda behov därutöver kan uppkomma. Utredningen är medveten om att stora kapitalinvesteringar erfordras för att bygga nya soldathem men anser sig icke böra föreslå annat genomsnittsbidrag än 150 000 kronor. Bidragens slutliga storlek torde bestämmas i varje särskilt fall med hänsyn till sökandes ekonomiska ställning och den finansieringsplan som enligt nuvarande praxis åtföljer varje ansökan. Inkomsterna av försäljning av tidigare ägd fastighet har därvid även betydelse.

KAPITEL 14

Inventarier

Inventariebestånd och synpunkter på detta

I detta kapitel behandlas frågor rörande inredning och utrustning av soldathem. Spörsmålet om stöd för anskaffning av inventarier dryftas i ett senare avsnitt under detta kapitel.

Utredningen har vid sina besök på olika soldathem funnit, att ett allmänt behov föreligger ifråga om upprustning av inventarier. Det finns visserligen några exempel på soldathem med enkel och trivsam standardmöblering, där inredning och utrustning i de olika lokalerna smakfullt och ändamålsenligt är anpassade till skilda former av verksamhet, men på de flesta soldathemmen är bristerna i inventariebeståndet stora. Det intryck av serveringslokal av enklaste slag, som på många ställen möter besökaren, motsvarar inte de krav som man har rätt att ställa på en hemliknande miljö i dag. Det är enligt utredningens mening icke tillräckligt med en nödortftig utrustning av bord och stolar. Utredningen har tidigare anfört att flera soldathemsbyggnader är i någorlunda gott skick men att på åtskilliga håll moderniseringar är nödvändiga. En standardhöjning avseende fastigheter och lokaler förutsätter tillgång till ett modernt och rikhaltigt inventariebestånd.

De stora bristerna avseende inventarier och utrustning på soldathemmen motiverar en närmare redovisning av de förbättringar som utredningen anser befogade.

Den starkt stigande standarden i fråga om nutida hems inredning och utrustning, nytillkomna eller moderniserade offentliga och enskilda lokalers inbjudande interiörer med trivsamma möbler, vackra textilier, smakfull armatur och god konst, utgör omständigheter som bidrager till att de värnpliktiga har rätt att ställa krav på jämförbar lokalstandard även under sin militärtjänstgöring. Även den tekniska utvecklingen av apparatur, hjälpmedel och annan utrustning ställer ökade krav på modern och tidsenlig utrustning.

Allt detta medför givetvis ökade drift- och underhållskostnader. Erforderliga utgifter för inventarieanskaffning utgör följaktligen numera en betydande andel av anläggningskostnaderna. En eftersläpning i fråga om underhåll och komplettering av inventarier har ägt rum, vilket på sina håll medfört, att behovet av medel för upprustning av inventariebeståndet är stort.

Vad angår möbleringen har i flera sammanhang gjorts gällande att soldathemmen till sin miljö så långt möjligt skall efterlikna ett hem och för de värnpliktiga under tjänstgöringen motsvaras av ett sådant som ersättning för kasernmiljön. Den omtalade hematmosfären på flertalet soldathem går — mot den

bakgrund som ovan angivits — förlorad genom att möbleringen varit för torftig och nedsliten i förhållande till de krav man numera kan ställa på ett hem. Det är möjligt att vissa serveringslokalers och hörsalars nuvarande utformning icke helt kan anpassas efter dessa krav, men mycket torde kunna åstadkommas genom kontinuerliga utbyten och förbättringar av möbler, mattor, gardiner, armatur och konst.

Meningen är icke att en överdrivet påkostad eller luxuös inredning skall vara förhärskande på soldathemmen. I marknaden finns ett rikhaltigt urval av förhållandevis prisbilliga möbler av god standard och textilier i tilltalande färger, som kan anpassas efter det ändamål lokalerna från fall till fall är avsedda för.

Det har gjorts gällande att soldaterna icke skulle vara tillräckligt aktsamma om inredningen, varför den icke borde ha särskilt hög standard. Vid enkäter bland de värnpliktiga har framkommit, att en hygglig och trivsam möblering har förutsättning att bli skonsamt behandlad och väl omvårdad på samma sätt som möblemanget i ett hem. Erfarenheterna från de lokaler, där det varit möjligt att tillhandahålla exempelvis mjuka fåtöljer och mattor, visar även att aktsamheten varit betydligt större än i de lokaler, där möbleringen varit torftigare med enkla stolar och bord. Detta gäller icke enbart soldathem utan utredningen har vid sina besök funnit att samma är förhållandet inom militära etablissement. Helt allmänt kan konstateras, att ju högre standard inredningen har desto mer aktsam är man om inventarierna.

Även golvs och väggars utseende hör samman med en trivsam inredning. Ändamålsenliga golvbeläggningar och där förhållandena så medger en och annan mjuk matta förhöjer trevnaden. Utredningen bedömer det inte minst viktigt att ägna särskild omtanke åt utsmyckningen av väggarna. Viss andel av tillgängliga medel för inredning bör avsättas för anskaffning av konst. Alster utan konstnärligt värde som på sina håll hänger på väggarna bör försvinna. Likaså bör den mängd av anslag om ordningsföreskrifter m. m., som man ibland kan se i samlings- och serveringslokaler, helt kunna avlägsnas eller därest de är nödvändiga i något fall hänga mera diskret i tambur eller på liknande ställen. När det gäller kraven på konst är det fråga om god konst för hemmiljö, gärna även litografier och reproduktioner, som man numera kan få till överkomliga priser. Vid tveksamhet om urval torde soldathemmen kunna få rekommendationer från Folkrorelsernas konstfrämjande eller andra konstsammanlutningar. Att även då och då anskaffa blommor till bord eller fönster torde vara väl utnyttjade medel och skapar intryck av hemmiljö.

Möjligheterna att på soldathem kunna avlyssna eller utöva musik bör även beaktas när det gäller utrustningsfrågor. På vissa håll finns god utrustning genom vilken olika smakriktningar blir tillgodosedda. Tänkbart är att även använda utrustningsbidrag till anskaffning av musikinstrument för gemensamt bruk, exempelvis piano. Däremot ställer sig utredningen mera tveksam till an-

skaffning av instrument, som företrädesvis eller uteslutande användes vid ensemblemusik, då såvitt utredningen har sig bekant, möjligheter till instrumental-musik ofta finns inom förbanden.

Att investera stora kostnader i anskaffning av dyrbara filmprojektorer och filmdukar torde icke vara erforderligt. Vid tillfällen då behov av sådan utrustning förefinnes torde det på lång sikt ställa sig billigare att hyra dylik apparatur. Ibland torde det vara möjligt att kostnadsfritt vid behov få disponera sådan utrustning från förbanden.

Televisionsapparater har numera allmänt anskaffats, vilket på många håll medfört svårigheter beträffande lokaldispositionen, ett förhållande som bör ägnas särskild omtanke vid kommande lokalplaneringar.

Flera soldathem har framfört önskemål om bidrag till anskaffning av litteratur. Med anledning härav vill utredningen göra det uttalandet, att bibliotek i egentlig mening icke bör förekomma på soldathemmen. Denna bedömning har särskild styrka med hänsyn till det bristfälliga tillstånd som soldathemmens bibliotek numera ofta befinner sig i. De värnpliktiga har både genom goda och välordnade förbandsbibliotek och på flertalet håll genom de kommunala biblioteken god tillgång på litteratur. En splittring av biblioteksverksamheten är icke önskvärd, då därigenom resurserna minskas i fråga om urval av litteratur och skötsel av samlingarna, vilket allt medför betydande kostnader.

Av större vikt är att inom soldathemmen finns ett representativt urval av dagstidningar och tidskrifter jämte tillgång till ett aktuellt uppslagsverk. Tidsskrifterna och publikationerna bör representera olika intresseområden hos de värnpliktiga. Dagstidningarna bör vara representativa för de värnpliktigas rekryteringsområden och olika politiska åskådningar bör vara företrädda. När det gäller anskaffning av tidskrifter och tidningar vill utredningen rekommendera samarbete med förbandets biblioteksverksamhet, då en samverkan härvidlag torde erbjuda rikhaltigare och mera skiftande samt kompletterande urval.

De värnpliktiga har ävenledes intresse för sysselsättning med spel och liknande. Ett icke oväsentligt intresse ägnas åt automatiska, avgiftsbelagda spelanordningar. Viss del av inkomsterna från dessa kan dessutom komma soldathemmen tillgodo.

Till inventarieutrustning bör även hänföras servis- och köksutrustningen, som ofta är ganska undermålig. En god och riktig utrustning för den på sina håll omfattande kiosk- och serveringsrörelsen torde kunna nedbringa kostnaderna för soldathemmens drift. Rationella anordningar för servering och tillredning underlättar arbetet för den personal som oundgängligen erfordras för rörelsens bedrivande. Utredningen vill i anslutning till frågan om servis- och köksutrustning göra det uttalandet, att bidrag av statsmedel icke bör utgå för utrustning som erfordras för den kommersiella verksamheten. Serveringsrörelse och liknande affärsverksamhet bör i princip vara självbärande.

Förslag till bidrag

Även om från allmänna arvsfonden understöd kan beviljas också för anskaffning av en första uppsättning inventarier samt för komplettering av sådan om denna icke varit fullständig, anser utredningen, att bidrag till soldathemmen för inventarier bör utgå från fjärde huvudtitelns anslag till soldathemsverksamhet. Utredningen föreslår att ett belopp om 100 000 kronor per år anvisas för inventarieanskaffning. Därigenom skulle möjligheter finnas att årligen bidraga dels till anskaffning av inventarier till åtminstone ett nytt soldathem, dels till upprustning av inventariebeståndet vid omkring fem soldathem. Utredningen rekommenderar att inventariebeståndet ägnas särskild uppmärksamhet. Under en tioårsperiod skulle samtliga soldathem sålunda kunna erhålla en upprustning. Inriktningen bör vara att under denna tid genomgående åstadkomma en hygglig heminredning. Bidragsbeloppen bör i varje särskilt fall prövas av tillsynsmyndigheten och varje soldathemsorganisation bör med egeninsats bidraga med minst lika stort belopp som bidraget. Tilldelade medel avses ej skola användas för anskaffning av utrustning för den kommersiella verksamheten på soldathemmen.

KAPITEL 15

Central organisation

Synpunkter och nuvarande ordning

Såsom tidigare redovisats i kapitel 1 bildades år 1899 Förbundet Soldaternas Vänner, vilket alltsedan dess fungerat som en sammanslutning av soldathemsorganisationer, vilka bedriver verksamhet bland militär personal. Förbundets målsättning, verksamhet, organisation m. m. framgår av de under kapitel 2 intagna stadgarna.

För närvarande räknar förbundet med närmare 40 anslutna föreningar, av vilka 30 driver 32 soldathem. I förbundets egen regi drives ett örlogshem. Utanför förbundet bedriver 13 organisationer soldathemsverksamhet eller därmed likartad verksamhet i 12 soldathem. Anledningen till att icke alla soldathemsorganisationer anslutit sig torde ha sin förklaring däri att den av förbundet stadgade målsättningen för verksamheten icke kunnat accepteras som ett ovillkorligt krav för drivande av soldathem. Den splittring som följt därav har knappast varit till gagn för soldathemsrörelsen och har bidragit till att den centrala ledningsorganisationen icke erhållit tillräcklig styrka i sambandet med de lokala organisationerna. Vidare har spänningar uppkommit, som ytterligare försvagat samfälligheten.

Förbundet Soldaternas Vänner ledes av en centralstyrelse bestående av 17 ledamöter. I arbetsutskottet ingår nio ledamöter. Arbetsformerna måste vara tungrodda, på grund av det stora antalet ledamöter i styrelse respektive arbetsutskott. Sammansättningen av centralstyrelsen visar, att vissa samfund eller grupper synes vara överrepresenterade. Genom att någon heltidsanställd tjänsteman icke funnits inom förbundet har en mycket stor arbetsbörda kommit att läggas på ett fåtal styrelseledamöter, främst förbundssekreteraren. Trots många förtjänstfulla insatser från förbundsledningens sida har en mängd soldathemsangelägenheter av natur att normalt bära handhavas av ett gemensamt soldathemsorgan, t. ex. att stimulera till ombyggnader och verka för ekumenisk samling, kommit att under senare år ombesörjas av försvarsstabens personalvårdsbyrå, där bl. a. stabspastorns tjänstetid i större utsträckning än vad som avsetts måst upptagas av soldathemsspörsmål.

Centralstyrelsen saknar för närvarande befogenheter gent emot de lokala organisationerna och dess funktion har i första hand varit av vägledande art. Genom att de enskilda soldathemsorganisationerna icke avstått något av sin lokala självständighet och självbestämmanderätt har centralstyrelsens möjligheter till ledning, insamlingsverksamhet och samarbete med myndigheter blivit alltför begränsade, för att tillräcklig effektivitet skall kunna uppnås.

I ekonomiskt avseende har förbundet för sin verksamhet praktiskt taget helt varit hänvisat till inkomster i form av kollektmedel och statsbidrag. Såsom tidigare nämnts driver förbundet i egen regi Vitså örlogshem, vilket ur ekonomisk synpunkt varit betungande. Även om vissa omständigheter framtvingat detta förhållande måste det anses mindre tillfredsställande, att ett för soldathemsorganisationer gemensamt ledningsorgan står såsom huvudman för ett enskilt hem.

Förslag till framtida utveckling

Mot bakgrunden av vad som ovan anförts framlägger utredningen i det följande förslag om lämplig organisation av en central soldathemsledning. Att i detalj avgiva förslag om uppgifter och arbetsformer faller utanför utredningens uppdrag, och utredningen berör därför endast vissa allmänna riktlinjer för den centrala ledningen. Efter dessa är det soldathemsrörelsens egen uppgift att ge centralorganisationen en lämplig utformning.

Det vore tvivelsutan ändamålsenligt om nuvarande förbund kommer att utgöra grunden för ett nytt centralorgan för soldathemsrörelsen. Om så icke är möjligt, vilket måste avgöras av förbundet, bör en ny i egentlig mening central organisation skapas, där alla soldathemsintressenter är representerade. Det vore enligt utredningens mening olyckligt, om icke alla organisationer för soldathemsverksamhet kunde enas under en samordnad ledning. Erfarenheterna från andra länder, där flera soldathemssammanslutningar existerar, visar att behov ändock finnes av ett för hela rörelsen gemensamt organ.

Centralorganisationen bör skapas så att alla lokala soldathemsorganisationer kan ansluta sig. Medlemskap i denna bör i princip vara ett villkor för erhållande av statligt stöd. Fördens skull bör stadgarna utformas så att alla enskilda organisationer, som bedriver soldathemsverksamhet eller därmed besläktad verksamhet, kan beredas möjlighet att inträda. Anslutning bör icke vägras organisation, som uppfyller kraven på verksamhet av art som inrymmes i den i betänkandet angivna definitionen av soldathem. Stadgarna bör fastställas av tillsynsmyndigheten.

Den centrala organisationen bör fungera som ett kraftfullt ledningsorgan för den samlade soldathemsrörelsen. Förutsättningen härför är att ledningen förstärkes och ges ökade resurser och befogenheter för att ändamålsenligt verka. En verkställande tjänsteman (förbundssekreterare eller konsulent) bör anställas på heltid. Då det gäller styrelsen för centralorganisationen bör det självfallet ankomma på medlemsorganisationerna att besluta om dess sammansättning. Rent allmänt anser dock utredningen, att styrelse och arbetsutskott bör ha ett begränsat antal ledamöter. Enligt utredningens mening bör en ledamot utses av Kungl. Maj:t och en av tillsynsmyndigheten. Detta bör vara en påtaglig fördel för organisationen och för samarbetet med ansvariga myndigheter.

Utredningen har vid sina besök på soldathem funnit, att stort behov föreligger av ett samordnande och rådgivande organ, som kan stå tillhanda med konsultationer beträffande verksamhet, utrustning, lokaler, byggnader m. m. Rörande

byggnadsverksamheten, där det för de enskilda organisationerna oftast rör sig om stora investeringsbehov, är mindre fråga om byggnadsteknisk expertis än en konsultation med råd och anvisningar för att efter ekonomiska förhållanden bäst tillgodose behovet och utformningen av lokaler i samband med ombyggnad eller tillbyggnad av soldathem eller då i annat fall likartad konsultation kan erfordras.

En annan fråga, som ett centralt organ bör syssla med, är organisering av gemensam upphandling för soldathemmen, varvid även bör beaktas om möjligheter finns till en med försvaret gemensam upphandling. Ytterligare uppgifter finns i vad avser utformningen av programverksamheten och andra aktiviteter samt utvecklingen av samarbetet och kontaktutbytet med myndigheter, institutioner, organisationer m. fl., främst på det lokala planet. Den centrala ledningen bör självfallet ta initiativ och medverka till att uppföra nya soldathem, där sådana saknas. Oavsett hur det allmänna stödet kommer att ordnas, föreligger alltid behov av att på andra vägar skaffa ökade resurser för soldathemsrörelsen. Här bör centralorganisationen engagera sig med att t. ex. samordna insamlingar samt anordna rikslotterier, märkesförsäljning och annat som kan ge möjligheter till ökade inkomster. Åtgärder för information om soldathemsverksamheten erfordras för att hos allmänheten sprida kännedom om och stimulera intresset för rörelsen. I sammanhanget rekommenderas att en publikation periodvis utgives som kontaktförmedlande organ mellan central och lokal organisation och framförallt som språkrör till de värnpliktiga och allmänheten.

Centralorganisationen skall vidare fungera som remissinstans i frågor av större betydelse för den samlade soldathemsrörelsen, liksom även ta initiativ till kurser och konferenser, gärna i samverkan med t. ex. försvarsstabens personalvårdsbyrå. Vid val av soldathemsföreståndare bör centralstyrelsen ha visst inflytande. Lokal styrelses förslag härvidlag bör underställas centralstyrelsen. Objektivitet bör icke drivas längre än att centralstyrelsen endast i tveksamma fall går mot framlagt förslag och därvid anför skälen härför. Ledningen bör utse och anställa egna funktionärer.

Normalstadgar för de skilda soldathemsorganisationerna bör upprättas av den centrala organisationen. Utredningen har funnit att i många fall soldathemsföreningarnas stadgar är i behov av ändringar. Stadgarna bör, därest icke Kungl. Maj:t för viss stiftelse eller liknande fattat särskilt beslut, godkännas av centralstyrelsen, om de icke står i strid mot de föreskrifter, som Kungl. Maj:t och tillsynsmyndigheten beslutar som villkor för erhållande av statsbidrag.

Såsom tidigare anförts bör som allmänt krav gälla, att endast till den centrala organisationen anslutna föreningar ges rätt till statsbidrag. Tänkbart är dock att bidrag även kan utgå till icke ansluten soldathemsförening, därest särskilda förhållanden så påkallar.

När det i övrigt gäller fördelning av statsbidrag bör centralorganisationen ha visst inflytande exempelvis på så sätt att underlag eller förslag lämnas till tillsynsmyndigheten. Det skall dock ankomma på denna att besluta om medeltilldelningen. Härigenom ges möjlighet till klagan. På det centrala ledningsorganet bör slutligen ankomma att planlägga soldathemsverksamheten i krig.

Förslag till bidrag

I fråga om finansiering av centralorganisationen utgår utredningen ifrån, att även i fortsättningen bidrag skall lämnas i form av rikskollekt i minst lika stor omfattning som för närvarande. Genom att de skilda soldathemsorganisationerna erhåller möjligheter till betydligt vidgad service, torde även därifrån erfordras att stöd lämnas genom ökade medlemsavgifter. Den ovan skisserade utvecklingen av arbetsuppgifterna för den centrala organisationen motiverar, att därutöver särskilt administrationsbidrag utgår över budgeten för att täcka viss del av kostnaderna för lön till heltidsanställd tjänsteman och för anordnande av kurser eller liknande åtgärder för vidareutveckling av soldathemsverksamheten.

Utredningen räknar med att de årliga kostnaderna för personal och konsultation torde uppgå till 65 000 kronor, kostnaderna för kurser och utbildning till 20 000 kronor och kostnaderna för resor, styrelse samt hyra och övriga expenser till 25 000 kronor eller sammanlagt 110 000 kronor. För att täcka dessa utgifter torde möjligheter finnas att erhålla rikskollektmedel med minst 60 000 kronor samt inkomster i övrigt i form av medlemsavgifter och annat med 10 000 kronor. Återstoden 40 000 kronor bör enligt utredningen täckas över budgeten med ett bidrag i likhet med vad som exempelvis tillämpas för riksförbundet Sveriges hemgårdar, till vilket förbund för närvarande, såsom närmare redovisas i kapitel 8, utgår ett statsbidrag till administration med 36 000 kronor.

Utredningen är väl medveten om att omkostnaderna för en utbyggd centralorganisation kan komma att överstiga här skisserade budgetplan, men anser att framdeles ytterligare möjligheter bör finnas att tillföra organisationen medel genom att exempelvis i likhet med vad som prövats i Danmark anordna rikslotterier, märkesförsäljningar och andra insamlingar. Även om inkomsterna av dylika arrangemang, såsom tidigare antytts, i första hand bör användas att efter behov fördelas på lokala organisationer, torde viss del kunna användas till det centrala organets verksamhet.

KAPITEL 16

Lokal organisation

De enskilda organisationer som står bakom soldathemmen är till ursprung, inriktning, verksamhet, anknytning m. m. varandra olika, vilket närmare belysts i kapitel 2. En kortfattad beskrivning av varje förekommande organisation återfinnes i kapitel 3, där även redogörelse lämnas över styrelsernas samfundstillhörighet m. m. Formerna för soldathemsverksamheten har utvecklats olika, beroende på betingelserna på de skilda platserna, men syftemålet och andemeningen med verksamheten är i huvudsak gemensam.

Soldathemsrörelsen i Sverige synes i allt väsentligt vara ett resultat av enskilda personers och organisationers arbete. Den enskilda föreningsverksamheten är en styrka och en värdefull tillgång för rörelsen. Den ursprungliga karaktären av frivillig, enskild verksamhet, som präglat soldathemsrörelsen bör bibehållas. Utredningen har, som torde framgått av det föregående, icke för avsikt att framlägga förslag om ändring i annan riktning. Vad gäller de lokala organisationerna vill utredningen endast fästa uppmärksamheten på sådana förhållanden, som utredningen finner vara av värde att böra beaktas i det fortsatta soldathemsarbetet.

Även om verksamheten på några håll inom rörelsen under senare år utvecklats i en gynnsam riktning, har utredningen funnit, att verksamhetens innehåll och form vid många soldathem stått praktiskt taget stilla och alltför mycket bundits vid tradition och miljö för att kunna utvecklas i takt med de stora och delvis genomgripande förändringar, som samhället genomgått. Orsakerna härtill kan vara flera. En av dessa torde vara ekonomiska svårigheter. Det är obestridligt, att den ideella föreningsverksamheten av här ifrågakarande slag icke är i stånd att enbart genom frivilliga insatser klara de ekonomiska krav som ställs. De ekonomiska angelägenheterna har inkräktat på de ideella intressena.

En förutsättning för stöd från det allmänna bör vara att verksamhet bedrivs med ett allsidigt innehåll. Tack vare att enskilda föreningar svarar för soldathemsverksamheten bör möjligheterna vara stora att smidigt anpassa denna efter förhållandena på ett sätt, som staten icke har möjlighet till genom att den icke bör bedriva verksamhet av renodlat ideologisk natur men väl stödjer sådan i annan ordning.

Ett villkor för en effektiv verksamhetsutveckling är såsom framhållits i föregående kapitel, att de lokala organisationerna enas under en central ledning och att denna ges erforderliga befogenheter att verka för soldathemsrörelsen i dess helhet. De lokala föreningarnas portar bör dock öppnas även åt sidorna. Verksamheten bör nämligen vara samordnad med arbetet inom andra ungdomsfost-

rande institutioner, ungdomsorganisationer och folkrörelser ävensom inom statliga och kommunala organ på motsvarande områden. Flera ideella riktningar bör ges möjlighet att medverka inom soldathemmen, i den mån de egna resurserna är otillräckliga. Mera väsentligt är dock, att sammansättningarna av åtskilliga lokalstyrelser ändras, så att en vidgad och effektiv representation erhålles. Representationen är för närvarande ytterligt varierande, från styrelser företrädda av endast ett samfund till styrelser, där de flesta förekommande samfund, inbegripet Svenska kyrkan, är företrädda och därutöver andra ideella organisationer samt förband och kommun. Det synes vara naturligt och önskvärt, att en styrelse för ett soldathem verkligen företräder en ekumenisk idé samt att underlag och sammansättning gör det möjligt för ett soldathem att verka i en ekumenisk anda. Utöver religiösa samfund bör även utrymme finnas för andra ideella organisationer m. fl.

Som ett led i ungdomsarbetet bör det vara naturligt, att kommunerna, som har ansvaret för ungdomsvården på orten, medverkar i soldathemsarbetet eller att regelbunden kontakt upprätthålles med företrädare för de kommunala organen på detta område. Med hänsyn till verksamhetsfältet är det till avgjord fördel, att representanter för förbanden ingår i soldathemsföreningarnas styrelser. Större garantier för ett verkligt samarbete mellan soldathem och förband erbjudes därigenom. Självfallet behöver icke antalet styrelseledamöter ökas efter här skisserad ordning, så att styrelsearbetet blir onödigt tungrott. Representanter och företrädare för de skilda intressegrupperna kan utan att vara ledamöter i styrelsen associeras till denna genom att ingå i förtroenderåd eller liknande. På samma sätt borde även företrädare för de värnpliktiga beredas möjlighet att närvara vid sammanträden och uttala sig i frågor rörande verksamheten. En annan möjlighet är, att soldathemmen inhämtar synpunkter på verksamheten från förbandsnämnderna, där bl. a. representanter för ineliggande åldersklassen ingår. I förbandsnämnderna avhandlas spörsmål, som berör själavård, sociala och ekonomiska förhållanden, fritidsverksamhet, trivsel, hälso- och sjukvård, ledighet, utspisning, marketenteri m. m.

Uppmärksamhet bör även ägnas åt kontinuiteten inom soldathemsföreningarnas styrelser. Såväl ifråga om de olika funktionärerna inom styrelsen som dess företrädare i övrigt för skilda intresseområden torde, om så befinnes möjligt, ett kontinuerligt ombyte vara att rekommendera. Som allmän regel bör gälla, att styrelsens ledamöter följer med i utvecklingen och att mandattiden ej blir alltför lång. Samfund och andra som väljer ledamöter bör i första hand utse sådana, som sysslar med eller har ett avgjort intresse för ungdomsverksamhet. Det må i sammanhanget erinras om att även självskrivna ledamöter är medansvariga för verksamhetens bedrivande.

I föregående kapitel har vissa stadgefrågor berörts. Utredningen vill i anslutning därtill förorda, att åtskilliga av soldathemsorganisationernas stadgar överses, då de icke uppfyller de krav, som finns att ställa ifråga om huvudmannaskap, äganderätts- och ansvarsförhållanden m. m., och då de med sin nuvarande

utformning ofta stänger vägen för att i så fria former som möjligt tillgodose skiftande behov av verksamhet. Att märka är, att varje soldathemsorganisation är juridisk person, oavsett om den ideella verksamheten drives såsom stiftelse eller förening, och att därav följer gällande regler i fråga om ägande av fast egendom, beskattning m. m. I sammanhanget vill utredningen anmäla, att från en soldathemsorganisation framförts begäran om att utredningen måtte upptaga och pröva möjligheterna till skattebefrielse för soldathemsorganisationerna. Då emellertid denna fråga är av sådan räckvidd, att den icke enbart berör soldathemsorganisationer utan alla stiftelser och ideella föreningar, och därigenom prövas i annat sammanhang, anser sig utredningen icke kunna avge förslag till ändring av nuvarande skattebestämmelser på detta område. Av denna anledning anser sig utredningen icke böra ta ställning till denna fråga.

Vid undersökningen av soldathemsorganisationernas ekonomi har framkommit, att redovisningarna för de ekonomiska förhållandena görs efter vitt skilda principer. Utredningen finner det önskvärt, att genom medverkan från central organisation en samordning härvidlag kommer till stånd.

Vad beträffar verksamheten som sådan med samverkan i övrigt med myndigheter och andra, lokalisering av soldathem, byggnader och inventarier samt personal hänvisas till de särskilda kapitlen i dessa ämnen.

Det primära för de lokala soldathemsorganisationerna bör vara att omhänderta de värnpliktiga och andra under deras fritid och erbjuda en miljö med trivsam och lugn prägel, som ger utrymme och som är anpassad för hela människan så att de andliga, sociala, materiella och kulturella behoven blir tillgodosedda. Genom sitt eget varande och sin verksamhet bör soldathemmen kunna skapa ett rikt allsidigt innehåll åt människor under deras fritid, och därmed skapas också respekt och intresse för det arbete, som utföres av de enskilda soldathemsorganisationerna och de religiösa och andra intressegrupper som står bakom. På samma sätt som flertalet ungdomsorganisationer i takt med samhällsutvecklingen söker finna nya vägar och former att få ungdomen in i aktivitets- och idéengagerande verksamhet, måste även soldathemsorganisationerna anpassa sin verksamhet efter denna utveckling och rikta fortlöpande uppmärksamhet på vidareutveckling. Strävan efter förnyelse och breddning bör återfinnas inom hela soldathemsrörelsen. Framförallt bör detta gälla de funktionärer, som ständigt verkar bland ungdomen, och de representanter i styrelser samt andra, som åtagit sig uppgiften att aktivt deltaga i arbetet för att göra den manliga ungdomen i värnpliktsåldern bättre skickad att verka i samhället.

Personal

Soldathemsföreståndare

Verksamheten inom soldathemmen ledes i allmänhet av en föreståndare. Liksom inom allt ungdomsarbete måste stor vikt fästas vid ledarskapet och de enskilda funktionärernas förmåga att aktivt lösa de uppgifter som åvilar dem. För att vara en god ungdomsledare krävs såväl grundläggande teoretisk kompetens som praktisk fallenhet och därtill icke minst viktigt ett starkt personligt ideellt intresse. Vidare erfordras erfarenheter från ungdomsarbete i allmänhet, även om ledarskapet i varje särskilt fall bestäms av målsättningen för den organisation, där anställningen sker.

Att handha och leda verksamheten vid ett soldathem är en mångskiftande uppgift. Den kräver icke enbart insikter i den värnpliktiga ungdomens problem och vad som i dagens samhälle händer inom ungdomsvården. Det torde med önskvärd tydlighet framgå av tidigare redogörelser i detta betänkande, att soldathemsföreståndarens uppgifter även omspannar allt i övrigt, som hänger samman med exempelvis skötseln och driften av soldathemmen, den verksamhet som där bedrivs och den samverkan och de kontakter med myndigheter, institutioner, organisationer m. fl. som erfordras.

Soldathemsföreståndarnas förmåga inför uppgifterna återspeglas till stor del i resultatet av den aktiva verksamheten, vilken såsom framgår av tidigare redogörelser i ämnet är ytterst varierande för de skilda soldathemmen och på flera håll lämnar en del övrigt att önska. Svårigheter föreligger också att i konkurrens med andra arbetsgivare erbjuda marknadsmässiga löner för anställande av arbetskraft vid soldathemmen. Det må i sammanhanget därför framhållas, att åtskilliga soldathemsorganisationer för närvarande har att brottas med bristande ekonomiska och personella resurser, vilket allvarligt hämmat deras möjligheter att bedriva verksamhet i överensstämmelse med deras strävanden och ambitioner. Finansieringssvårigheterna har även bidragit till, att många soldathemsföreståndare tvingats att med självupppoffring och med åsidosättande av andra uppgifter få ägna mycken tid åt att klara soldathemmens ekonomi.

Mot denna bakgrund anser utredningen det utomordentligt viktigt, att frågan om rekrytering och utbildning särskilt beaktas och att stöd lämnas för att säkerställa möjligheterna att ha kompetenta föreståndare anställda.

Rekrytering och utbildning

Såsom inledningsvis i detta kapitel anförts, bör för soldathemsföreståndare liksom för andra ungdomsledare med motsvarande uppgifter krävas en grund-

läggande utbildning och en dokumenterad erfarenhet av ungdomsarbete. Att uppställa några formella kompetenskrav för soldathemsföreståndare är dock icke lämpligt, eftersom det i första hand är fråga om personval. Det är främst de personliga kvalifikationerna och egenskaperna, som är väsentliga. Förståelse för ungdomens problem och förutsättningar för goda kontaktmöjligheter med ungdomen bör vara avgörande vid valet av lämplig person att verka i den miljö och den atmosfär, som präglas av den inriktning som flertalet soldathem har. Avseende bör även fästas vid administrativ förmåga och förvaltningskunskap.

Även om de personliga förutsättningarna är viktigast, torde dock krav böra finnas på viss vidgad utbildning, oavsett i vilken regi verksamheten bedrivs. Det torde finnas ett flertal rekryteringsvägar för blivande föreståndare. Som exempel kan nämnas pastorsutbildning eller annan teologisk utbildning enligt följande.

Sköndalsinstitutets fyraåriga utbildning av diakoner.

KFUMs Riksförbunds tvååriga utbildning i Stockholm av heltidsanställda ungdomsledare, öppen för alla — oavsett organisationstillhörighet — vilka respekterar institutets kristna målsättning.

Svenska Baptistsamfundets skola, Betelseminariet, Stockholm, för fyraårig utbildning av missionärer, pastorer och ungdomsledare.

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Ungdomsförbunds teologiska institut med tre- till femårig utbildning av predikanter, missionärer och ungdomsledare.

Svenska Missionsförbundets tre- eller fyraåriga utbildning av pastorer och missionärer vid Teologiska Seminariet på Lidingö.

Metodistkyrkans Teologiska Skola, Överås, Göteborg, med en fyraårig kurs för utbildning för pastors- och missionsgärningar inom Metodistkyrkan.

Svenska Alliansmissionens missionsskolas i Jönköping treåriga utbildning för pastorer, missionärer och evangelister inom missionsällskapen, vilken i mån av utrymme även är öppen för dem, som tjänar andra samfund eller missionsällskap.

Frälsningsarméns tvååriga krigsskola.

Örebro Missionsskolas fyraårsutbildning av missionsarbetare.

Svenska Scoutförbundets folkhögskola och ledarutbildningsinstitut, Kjesäter i Vingåker.

Socionomexamen är en annan god kvalifikationsgrund, men efterfrågan på socionomer inom hela samhällslivet är dock för närvarande mycket stor. Därutöver finns skolöverstyrelsens högre kurser för utbildning av ungdomsledare, annan icke här upptagen specialutbildning samt allmän teoretisk och praktisk utbildning över huvud taget, som kan vara lämplig för befattningen.

Utredningen anser också, att vikt bör fästas vid vidareutbildning av föreståndare. Sådan vidareutbildning förekommer på motsvarande områden inom samhällslivet och utredningen anser, att soldathemsföreståndarens vidareutbildning i första hand anknytes till redan befintlig kursverksamhet. Som exempel kan nämnas skolöverstyrelsens olika typer av kortare och längre ungdomsledar-

kurser. De informationer, som kursdeltagarna där får om ungdomsarbetet inom skiftande miljöer och i olika organisationer, de nya metodiska vägar som prövas, den stimulans som utbyte av erfarenheter ger, synes allt verka befordrande för deltagarnas insatser ute i landet och för ungdomsarbetets pedagogiska förnyelse och effektivisering. En annan möjlighet till vidareutbildning finns genom att ansluta till de personalvårdskurser av olika slag som finns inom försvaret. Även på dessa kurser orienteras deltagarna om ungdomen i allmänhet och dess inställning och behov. Kursprogrammen upptar förutom föreläsningar även gruppverksamhet, tillämpningsövningar och studiebesök. Bland de frågor, som mera utförligt behandlas, kan nämnas betydelsen av att genom enskilt omhändertagande få en människa att tala om sig själv och sina problem och därigenom skapa möjligheter till hjälp, rådgivning, kontaktvägar m. m. Betydelsen av att stimulera intresset för studie- och fritidsverksamhet behandlas genom studierådgivning och program samt vägledning och impulser med aspekter på studieledare, lokaler m. m. Kontaktverksamheten i vad avser samarbetet med myndigheter och organisationer ingår även i programmet, liksom verksamheten inom förbanden med nämnder av olika slag samt arbetsuppgifter för förbandens personalvårdande funktionärer. I allmänna föreläsningar upptages översikter över socialpolitiken, ungdomsvården, folkrörelserna m. m. Vidare behandlas de ekonomiska och sociala betingelserna för de värnpliktiga och den fast anställda personalen. Den nykterhetsfrämjande verksamheten i vidaste mening analyseras och besök göres på nykterhetsnämnder, ungdomsvårdsskolor m. m.

Andra kurser och konferenser speciellt för soldathemsföreståndare bör kunna anordnas av den centrala organisationen, antingen i egen regi eller i samverkan med försvarsstabens personalvårdsbyrå. Härvid bör tillfälle erbjudas till kontakter och utbyte av idéer och erfarenheter rörande verksamhet och annat, som hör samman med soldathemsarbetet.

En annan betydelsefull faktor vid anställningen av soldathemsföreståndare är åldern. Man bör göra klart för sig att här är fråga om personer, som skall verka som ungdomsledare bland de värnpliktiga. Förutsättningarna för den bästa förståelsen för och de bästa möjligheterna till kontakt med ungdomen torde vara att en soldathemsföreståndare om möjligt ej är över 35 år, då anställning inom yrket sker första gången. Självfallet kan även äldre personer ha samma förutsättningar och möjligheter, men mycket talar för en rekommendation av åldersgräns under alla förhållanden vid första anställning. Det bör i sammanhanget framhållas såsom självklart, att även kvinnor kan ifrågakomma som soldathemsföreståndare.

Från den pågående militära tjänstgöringsåldersutredningen har under hand fråga väckts, huruvida icke möjlighet skulle finnas att till soldathemsföreståndare omskola aktiv personal inom krigsmakten. Soldathemsutredningen anser, att denna personal, som för övrigt bör vara väl förtrogen med den värnpliktiga ungdomen, mycket väl skulle vara lämpad att exempelvis vid 45-årsåldern, om kraven i övrigt kan uppfyllas, övergå till soldathemsföreståndaruppgifter.

Beträffande soldathemsföreståndartjänsterna vill utredningen även förorda, att möjligheterna beaktas, att en föreståndare icke ständigt förblir inom yrket utan sedermera övergår till annan verksamhet. En omsättning av soldathemsföreståndare bör främjas; givetvis under förutsättning av att rekryteringsmöjligheterna är tämligen goda. I anslutning härtill må framhållas, att en riktigt bedriven soldathemsverksamhet får anses vara meriterande för all verksamhet, som fordrar kontakt med andra människor, samtidigt som erfarenheterna från administrativa och andra uppgifter bör ge möjligheter till fortsatt verksamhet inom olika samhällsfunktioner i statlig och kommunal tjänst samt näringslivet och folkrörelserna. Avslutningsvis må erinras om att i direktiven för 1962 års ungdomsutredning ingår beträffande ungdomsledarutbildningen bl. a. att närmare belysa kursernas uppläggning med hänsyn till ämnesval och pedagogisk inriktning samt att analysera verkan av olika former av ledarutbildning. Resultatet därav torde även kunna utmynna i ställningstagande om utbildningsvägar lämpade för soldathemsföreståndare.

Förslag till bidrag till soldathemsföreståndarnas löner

En förutsättning för att ett soldathem skall kunna fungera tillfredsställande med de förhållandevis stora krav, som kan ställas på soldathemmen, att bedriva en för det allmänna stabil och effektiv verksamhet med öppenhet för vidareutveckling, är att soldathemmen har goda föreståndare med förutsättningar att leda på ett tillfredsställande sätt. Organisationerna måste för att kunna få föreståndare med de kvalifikationer, som tidigare berörts, betala väsentligt högre löner än vad som de ekonomiska resurserna nu på många håll medger. För att säkerställa möjligheterna att ha föreståndare anställda på rimliga och någorlunda lika villkor föreslår utredningen, när det gäller utformningen av det statliga stödet, att ett bidragssystem skapas som för soldathemsorganisationerna innebär viss likställighet med ungdomsorganisationernas instruktörsverksamhet.

Av statsbidraget till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet utgår för närvarande såsom tidigare i kapitel 8 anförts, viss del av stödet i form av instruktörsbidrag. Även om normerna för dessa instruktörsbidrag icke kan tillämpas på de lokala soldathemsorganisationerna, har utredningen kommit till det resultatet, att på likartat sätt viss del av statsbidraget till soldathemsverksamheten bör utformas som ett lönebidrag till anställda soldathemsföreståndare. Av kapitel 6 framgår att lönevillkoren för soldathemsföreståndarna är mycket varierande. Orsaken synes vara att flertalet är anställda hos lokala föreningar eller stiftelser med växlande organisatorisk styrka och ekonomisk bärkraft. En ur effektivitetssynpunkt önskvärd enhetlighet och fasthet i anställningsförhållandena är önskvärd. Det finns all anledning, att soldathemsföreståndarna skall ha normala arbets- och löneförhållanden och att icke människor på grund av sin ideella inriktning utnyttjas i orimligt hög grad.

Utredningen finner det önskvärt, att enhetliga principer för avlöning kommer till stånd och att organisationerna erhåller särskilt bidrag till föreståndarnas lön.

En studie av tidigare överväganden beträffande statligt stöd till ungdomsorganisationer visar för övrigt vilken stor betydelse samtliga instanser och myndigheter tillmäter ungdomsledarnas verksamhet, varför även motsvarande stödform bör tillämpas inom soldathemsverksamheten. Samtidigt som verksamheten därigenom underlättas finansiellt, stimulerar en sådan åtgärd att föreståndare med erforderlig kompetens anställas.

Kostnaderna för lön till heltidsanställd föreståndare förutsättes för organisationerna komma att bli av tämligen lika storleksordning. I förhållande till flertalet av organisationernas andra utgifter är kostnaderna för löner till föreståndare jämförelsevis fasta. Den del av det statliga stödet som föreslås utgå såsom lönebidrag kan därför betraktas såsom ett fast bidrag till skillnad från det stöd, som jämsides bör utgå såsom bidrag till verksamhet och till utrustning, vilka bidrag bör bli rörliga och direkt avpassas efter prestation. Därmed är icke sagt, att lönebidrag kan utgå till varje soldathemsorganisation. Grundförutsättningen bör vara, att en för värnpliktiga speciellt inriktad och differentierad verksamhet bedrivs och att det statliga stödet odelat utnyttjas för denna verksamhet.

Utredningen anser sig icke för närvarande vilja föreslå en fri bidragsgivning, innebärande att ett lika stort lönebidrag utgår till de soldathemsorganisationer som har föreståndare anställda på heltid. En behovsprövning bör ske av alla statsbidrag till soldathemsverksamheten. Detta bör icke medföra mer administrativt arbete för organisationerna än vad som är motiverat för att tillsynsmyndigheten skall ha möjlighet följa verksamheten och få underlag för prövning av bidragen.

Som riktlinje för soldathemsföreståndarnas lönevillkor finner utredningen skäligt, att soldathemsföreståndarna som regel bör ha en löneställning som motsvarar lönegrad 15 i löneplan A i statens löneförordning. Med hänsyn till tidigare nämnda kompetenskrav har utredningen därvid utgått från en löneställning, som är jämförbar med den som inom stat, landsting och kommuner i allmänhet tillämpas för tjänster med motsvarande eller likartad utbildning och kompetens i övrigt.

Årslönen för år 1965 utgår enligt statens löneförordning för lönegrad 15, med nedanstående belopp, fördelade på löneklasser och ortsgupper.

Löneklass	Ortsgr 3	Ortsgr 4	Ortsgr 5
15:15	20 412	21 456	22 488
15:16	21 624	22 656	23 688
15:17	22 860	23 892	24 936
15:18	24 216	25 248	26 256

Utredningen anser det vara värdefullt, att en normallön för soldathemsföreståndare tillämpas och att denna anknytes till årslönen för viss lönegrad. Därigenom vinnes bl. a., att enhetligare lönesättningar kommer till stånd och att

riktlinjer för underlag för beräkning av lönebidrag kan göras. Vidare blir möjligheterna större till justeringar av löner och bidrag i takt med penningvärdesförändringar och allmän standardutveckling.

Med hänsyn till ekonomiska och andra bedömanden anser utredningen, att lönebidraget skäligen bör utgå med 40 procent av ovan föreslagen normallön. Lönebidraget till soldathemsorganisationerna bör vid tillämpning härav efter prövning av tillsynsmyndigheten utgå med 40 procent av den verkliga lönen till soldathemsföreståndaren; dock högst med 40 procent av årslönen i för lönegrad 15 gällande löneklasser och ortsgupper enligt statens löneförordning. Bidragsbeloppen bör lämpligen avrundas till närmast hundratalet kronor.

Oaktat att lönebidraget maximeras, står det dock vederbörande soldathemsorganisation fritt, att med hänsyn till den anställde föreståndarens kompetens och arbetsinsats utbetala högre årslön. Om lägre lön utbetalas än lönegrad 15 med tillhörande löneklasser bör statsbidraget reduceras med hela mellanskillnaden. Bruttolöneprincipen bör tillämpas, i de fall lägre lön utgår jämte naturaförmåner. För sistnämnda förmåner skall ortens pris beräknas. Det bör ankomma på tillsynsmyndigheten att vidtaga jämkningar i fråga om bidragets reduktion för soldathem, där heltidsanställning ej erfordras eller där soldathemsföreståndarens kompetens ej motiverar fullt bidrag. Sådan jämkning kan även bli erforderlig med hänsyn till storleken av de medel som för ändamålet står till förfogande. Även om för närvarande icke alla föreståndare uppfyller kompetenskraven, bör övergångsvis prövningar göras efter fria beräkningsgrunder, i de fall erfarna föreståndare i övrigt fyller måtten för angivna riktvärden för lönesättning.

I undantagsfall bör kunna prövas att, då föreståndaren har annan huvuduppgift, kunna lämna lönebidrag till den, som i praktiken fullgör stor del av föreståndarens uppgift, t. ex. i Boden, där garnisonspastor även fyller uppgift som föreståndare för soldathem men husmor fullgör en väsentlig del av föreståndaruppgiften.

Förutsättning för lönebidrag skall givetvis vara, såsom tidigare nämnts, att verksamheten planeras och bedrivs i en anda som överensstämmer med de allmänna villkor, som kan komma att gälla för de särskilda verksamhetsbidragen.

Genomförandet av lönebidragen kräver enligt utredningens beräkningar ett årligt bidrag om 320 000 kronor. Utredningen föreslår, att nämnda belopp anvisas under fjärde huvudtitelns anslag till soldathemsverksamhet.

Övrig personal

Några riktlinjer för anställning av personal vid soldathemmen utöver föreståndaren har utredningen icke anledning föreslå, då behovet av sådan personal varierar från fall till fall alltefter verksamhetens omfattning och då lönekostnaderna för denna personal till stor del bestrides och bör bestridas av den kommersiella verksamheten.

Det allmännas stöd

Allmänna synpunkter

Utgångspunkt för utredningsuppdraget har varit att pröva riktlinjerna för det allmännas stöd åt soldathemsverksamheten i syfte att åstadkomma en samordning samt garantier för lämplig användning. Uppmärksamhet har samtidigt ägnats åt möjligheterna till stöd i annan ordning än genom statsbidrag.

Utredningen har som framgår av kapitel 5 undersökt soldathemmens löpande inkomster och utgifter. Av inkomstundersökningen framgår, att exempelvis för år 1963 bidrag från allmänna medel utgick med sammanlagt omkring 700 000 kronor, vilket utgjorde 43 procent av totalinkomsterna och att ett lika stort belopp tillfördes genom egna åtgärder från soldathemmens sida. Resterande inkomster bestod av övriga bidrag med omkring 225 000 kronor eller 14 procent.

Inkomsterna från allmänna medel fördelade sig med ungefärliga belopp i kronor och procentsatser enligt följande:

Riksstatsanslag	210 000	13 %
Allmänna arvsfonden	100 000	6 %
Landsting och primärkommuner	160 000	10 %
Svenska kyrkan	220 000	13 %
Andra statsmedel	10 000	1 %
	<hr/>	
	700 000	43 %

Bland övriga bidrag må nämnas medel från andra trossamfund än Svenska kyrkan, vilka uppgått till 150 000 kronor eller 9 procent. De sammanlagda inkomsterna från samtliga trossamfund uppgick till 370 000 kronor eller närmare 23 procent, varav kollektmedlen utgjorde över 200 000 kronor eller närmare 13 procent av soldathemmens inkomster.

På utgiftssidan är att märka, att kostnaderna för fastigheter och lokaler upptog 38 procent och lönerna 32 procent eller sammanlagt 1 150 000 kronor. Kostnaderna för inventarier och egentlig soldathemsverksamhet utgjorde 16 procent eller 260 000 kronor av totalutgifterna.

Nämnda uppgifter avser soldathemsverksamheten i dess helhet och är icke representativa för enstaka soldathem. Olika fråga om inriktning, arbetsformer, resurser etc. är stora och påverkar varje enskild soldathemsorganisations ekonomiska förutsättningar.

Soldathemmens driftkostnader fordrar betydande insatser av frivilligt arbete och ekonomiska uppoffringar. Flera soldathem är icke i stånd att med hjälp av nuvarande statsbidrag och frivilliga insatser finansiera verksamheten.

Det är mot denna bakgrund utredningen bedömer, att en förutsättning för fortsatt verksamhet och för ökat engagemang från soldathemsorganisationernas sida är, att en anslagsgivning kommer till stånd som gör det möjligt för organisationerna att fullfölja och bredda sitt arbete bland de värnpliktiga. En ökning av statsbidraget bör dock icke uppfattas som liktydigt med att soldathemmen genom att acceptera ett sådant stöd skall uppgiva sitt principiella oberoende av staten.

Utredningen vill beträffande ungdomsarbetets inriktning i stort erinra om följande av föredragande departementschefen i 1964 års statsverksproposition under åttonde huvudtiteln gjorda, av riksdagen godkända uttalande. Departementschefen anför i fråga om formerna för statsbidrag till ungdomsorganisationerna och efter anmälan av ett av 1962 års ungdomsutredning avgivet betänkande om stöd åt ungdomsorganisationernas centrala verksamhet bl. a. följande.

»Det måste också från samhällets synpunkt anses mindre tillfredsställande att endast stimulera ungdomsorganisationernas ungdomsfostrande och mot olika slag av missanpassning förebyggande verksamhet och bortse från den mycket betydelsefulla samhällsfostrande och personlighetsutvecklande uppgift som ungdomsorganisationerna fyller. Jag delar därför helt utredningens uppfattning att tiden nu är mogen för att målsättningen för samhällets stöd till ungdomsorganisationerna vidgas till att omfatta såväl deras samhällsfostrande och idéinriktade verksamhet som deras allmänt ungdomsfrämjande arbete.»

Soldathemsutredningen har mot bakgrunden av detta uttalande övervägt under vilka former soldathemsverksamheten lämpligen bör stödjas. Vid avvägning av statsbidragets storlek har utredningen ansett det riktigtast att anknyta till hittills vunna erfarenheter rörande de insatser, som tidigare presterats samfällt och enskilt genom bidrag och andra stödformer. I egentliga statsbidrag, såsom riksstatsanslag och arvsfondsmedel, har soldathemsverksamheten tillförts omkring 20 procent av de totala inkomsterna, borträknat bruttoinkomster från servering och andra affärsliknande rörelser, medan resterande inkomster inlutit genom frivilliga bidrag, andra anslag samt egna åtgärder. Sammanlagt har dock av allmänna medel tillhoppa tillförts i genomsnitt för de senaste åren närmare 45 procent.

Med beaktande härav räknar utredningen med att alltjämt betydande medel skall tillföras soldathemsorganisationen i annan ordning än statsbidrag och förutsättningar bör även finnas att framdeles genom breddning av soldathemsrörelsen påräkna en utvidgning av det frivilliga stödet.

Utredningen är av den bestämda uppfattningen, att ett ökat stöd från statens sida under alla förhållanden är nödvändigt. De positiva verkningarna av ett ökat statligt stöd bör bl. a. bli större aktivitet, mera målmedveten planering av verksamheten, bättre förutsättningar för utåtriktad verksamhet och allmän information om soldathemsrörelsens arbete och syften, större organisatorisk fasthet samt möjligheter till upprustning av byggnader, lokaler och inventarier.

Vid prövning av storleken av de årliga bidragen har utredningen avpassat dessa efter de möjligheter till och former för bidragsgivning som finns för soldat-

hemsverksamheten och som kan tänkas vara realistiska med hänsyn till andra behov. Utredningen har i tidigare kapitel behandlat de ändamål för vilka statsbidrag bör utgå och återkommer i efterföljande avsnitt till en sammanfattande utformning av det statliga stödet.

Andra bidragsformer än statsbidrag har utredningen icke funnit anledning att närmare uppta till behandling. Utredningen förutsätter som tidigare nämnts, att någon ändring härvidlag i stort icke kommer till stånd inom den närmaste tiden. Det må i sammanhanget erinras om att omfattande undersökningar pågår rörande ungdomens situation i dagens samhälle. Sålunda ingår bl. a. i 1962 års ungdomsutredningens direktiv att möjligheter till samverkan och samordning av åtgärder från kommuners och organisationers sida bör diskuteras och övervägas liksom frågan huruvida andra än de nuvarande huvudmännen för den statsunderstödda verksamheten bör få möjligheter att utnyttja det statliga stödet. Ungdomsutredningen har tolkat dessa direktiv så att den så långt möjligt bör undersöka och pröva alla former av ungdomsfostrande och ungdomsaktiverande åtgärder, som vidtages av organisationer, kommuner och enskilda. I planerna för utredningens verksamhet ingår också noggranna studier av alla typer ungdomsverksamhet som bedrivs i kommunal regi.

Soldathemsutredningen har tidigare framhållit vikten av att ett intimt och kontinuerligt samarbete bör komma till stånd mellan soldathemmen och andra institutioner och organisationer med ungdomsvårdande uppgifter och att denna samverkan utvidgas att omfatta icke enbart försvarets myndigheter utan även medverkan från kommunala och andra organ inom motsvarande område. Helt allmänt vill utredningen anföra, att en sådan breddad medverkan bör kunna resultera i vidgade arrangemang även ur ekonomisk synpunkt från flera intresse-riktningar.

När det gäller kollektmedlen från Svenska kyrkan till soldathemsverksamheten vill utredningen hänvisa till att kollektkungörelsen är föremål för översyn bl. a. beträffande antalet rikskollekter. Rörande den rikskollekt, som för närvarande må upptagas för Förbundet Soldaternas Vänner och Diakonistyrelsens militärnämnd, vill utredningen peka på det förhållandet, att militärnämndens medel till en del går till soldathemmen och till en del till själavårdsverksamhet vid förbanden. Utredningen vill i sammanhanget framhålla önskvärdheten av att dels en samordning göres av de medel som samfällt av rikskollekten kommer soldathemmen till del, dels att samverkan sker av de medel som kommer förbanden till del på så sätt att, oavsett vem som beslutar, förbanden informeras om tilldelningen. Utredningen har räknat med att rikskollektmedel även i fortsättningen får upptagas för soldathemsverksamheten och att dessa till stor del kommer att användas till ett för soldathemsrörelsen gemensamt ledningsorgan, även om till sådan centralorganisation anslutes soldathemsföreningar utan direkt religiös bakgrund.

I övrigt behandlar utredningen icke vidare frågan om medel för soldathemsverksamheten utöver statliga bidrag.

Förslag till statsbidrag

I föregående avsnitt har utredningen framhållit nödvändigheten av en utökning av det statliga stödet till soldathemsverksamheten. Utredningen har vidare i särskilda kapitel under denna avdelning närmare behandlat förslag till statsbidrag till soldathemmen avseende dels verksamheten, dels byggnader, dels inventarier, dels central organisation, dels ock föreståndarnas löner.

Vid val av former för och storlek av det statliga stödet till soldathemsverksamheten har utredningen funnit, att bidrag till soldathemmens byggnader bör lämnas från allmänna arvsfonden med ett årligt belopp om 250 000 kronor jämte vissa bidrag av extraordinär art och att övriga statliga bidrag bör anvisas över budgeten med ett årligt belopp om tillhoppa 535 000 kronor från ett särskilt anslag till soldathemsverksamhet, upptaget under riksstatens fjärde huvudtitel.

Det statliga stödet skulle därvid utgå enligt följande sammanställning.

Allmänna arvsfonden

A. Årliga bidrag till

1. Nybyggnad av soldathem <i>antingen</i> på garnisonsort, där soldathem saknas eller ytterligare soldathem kan vara motiverat, <i>eller</i> i ersättning för befintligt soldathem, som frivilligt nedlägges för att nå en standardförbättring	150 000
2. Om- och tillbyggnad av befintliga soldathem	100 000
Summa kronor	250 000

B. Särskilda bidrag till

Nybyggnad av soldathem i ersättning för befintliga soldathem, som tvångsvis nedlägges, med i genomsnitt 150 000 kronor per objekt

Riksstatsanslag

1. Bidrag till verksamheten (stimulansbidrag)	75 000
2. Bidrag till inventarier	100 000
3. Bidrag till central organisation	40 000
4. Bidrag till föreståndarnas löner	320 000
Summa kronor	535 000

Stöd till soldathemsbyggnader har tidigare lämnats från allmänna arvsfonden. Härvidlag innebär följaktligen utredningens förslag i princip ingen ändring i annan mån än att dessa bidrag föreslås bli utökade och utgå regelbundet under förslagsvis tio år för att genom långtidsplanering tillfredsställande kunna tillgodose föreliggande behov av nybyggnader och upprustning av soldathem. Utredningen föreslår vidare, att utanför denna ram särskilda bidrag bör lämnas i mån av tillgång på medel till soldathem, som av extraordinära omständigheter måste nybyggas. Bidragen från arvsfonden är beräknade i enlighet med den praxis som tillämpas vid beviljande av stöd och är upptagna såsom genomsnittsbelopp. I de fall förskjutning i planerna för soldathemmens byggnadsverksamhet

inträffar, så att kvoterade medel icke kan utnyttjas ett budgetår, förutsätter utredningen, att medlen kan reserveras till annat budgetår. Likaså förutsättes att omvänt, i den mån medelstillgången det medgiver, en tidigare medelsdisposition i nödfall må lämnas. I övrigt hänvisas till vad som är sagt i kapitel 13.

I fråga om riksstatsanslaget föreslår utredningen, att det nu under fjärde huvudtiteln upptagna reservationsanslaget Soldathemsverksamhet om 200 000 kronor omvandlas till sin konstruktion och fr. o. m. budgetåret 1966/67 ökas med 335 000 kronor till 535 000 kronor. De nuvarande bidragen till soldathemsverksamhet, vilka av soldathemsorganisationerna användes till verksamhet, administration eller drift, samt driftbidragen till stiftelserna Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm och Militärhemmet i Karlskrona bör enligt utredningens mening slopas och ersättas med ovan angivna bidragsformer. De närmare motiveringarna för att införa verksamhetsbidrag framgår av kapitel 11, inventariebidrag av kapitel 14, bidrag till en central organisation av kapitel 15 och lönebidrag av kapitel 17. Nuvarande anslag till soldathemsverksamheten är upptaget såsom ett reservationsanslag. Vid prövning av frågan om vilken anslagsform det statliga stödet över budgeten bör ha, har utredningen stannat för att anslaget alltjämt bör uppföras såsom reservationsanslag med bibehållen anslagsbenämning. Med hänsyn till att större delen av anslaget föreslås utgå såsom bidrag till föreståndarnas löner, föreligger visserligen å ena sidan skäl för att upptaga anslaget såsom ett förslagsanslag eller obetecknat anslag, men å andra sidan synes praktiska skäl tala för att anslaget i vart fall tills vidare bibehåller formen av reservationsanslag. Ett skäl är att möjligheter därigenom erhålles till fördelning övergångsvis av utgifterna mellan olika budgetår med beaktande av att soldathemsorganisationerna redovisar kalenderårsvis.

Anslaget till soldathemsverksamheten bör alltjämt ställas till försvarets civilförvaltnings förfogande. Tillsynsmyndighet för soldathemsverksamheten bör dock vara överbefälhavaren genom försvarsstabens personalvårdsbyrå.

Utredningen har icke funnit anledning att utarbeta detaljförslag till dispositionsbestämmelser för ifrågavarande anslag. Det torde sedermera bära ankomma på tillsynsmyndigheten att till Kungl. Maj:t avgiva förslag till sådana med beaktande av de synpunkter och principiella villkor, som tidigare i betänkandet framförts eller som därutöver kan anses erforderliga.

Avdelning IV

SAMMANFATTNING

Soldathemmens uppkomst och utveckling

Soldathemsverksamheten i Sverige har sitt ursprung i den stora väckelserörelsen, som under senare hälften av 1800-talet drog fram över vårt land. Till en början bedrevs missionsverksamhet för soldater under enkla former, men under årtiondena omkring sekelskiftet fick denna verksamhet en allt vidare utbredning. Föreningar och stiftelser för soldatmission bildades på åtskilliga lägerplatser och garnisonsorter. På initiativ och under medverkan av såväl religiöst intresserade personer som kristligt inriktade organisationer och samfund tillkom missionshus och samlingslokaler, som fick benämningen soldathem eller örlogshem.

Utmärkande för den ursprungliga soldathemsrörelsen var en strävan att genom frivilliga insatser föra ut det kristna budskapet till soldaterna och att i hemmiljö verka för deras andliga och etiska fostran. Olikheter i ursprung och inriktning har skapat en mångskiftande soldathemsverksamhet. Även om syftemål och andemening med verksamheten i stort är gemensamma för de skilda soldathemsföreningarna är — främst den religiösa — till art, karaktär och omfattning mångskiftande, beroende på betingelserna på varje plats och i olika delar av landet. På flera garnisonsorter har soldathemsorganisationer tillkommit eller utvecklats i samverkan mellan olika kyrkliga och frikyrkliga samfund, och soldathemsorganisationerna har där kommit att bli ekumeniska sammanslutningar, medan på en del platser organisationer tillkommit på initiativ och under medverkan av en kyrka eller ett samfund och bibehållit sin prägel ifråga om verksamhetens inriktning. Ett mindre antal organisationer saknar konfessionell anknytning, vilket medfört, att den av dessa bedrivna verksamheten icke alls eller i ringa grad fått religiös inriktning. Somliga soldathem driver en differentierad hobby- och fritidsverksamhet med lokaler inredda för skilda fritidssysselsättningar, medan andra knappast har någon form av programverksamhet eller resurser för annan fritidssysselsättning.

Lokal organisation

Antalet nuvarande organisationer (föreningar, sällskap, stiftelser eller motsvarande) för soldathemsverksamhet är enligt utredningens beräkningar 53. Av dessa bedriver 37 verksamhet i 39 soldathem (örlogshem eller militärhem), 3 soldat-

hemsverksamhet vid sidan av annat ungdomsarbete i egna föreningslokaler, 3 med soldathemsrörelse likartad verksamhet i kronan tillhörigt soldathem eller fritidshem och 10 verksamhet utan tillgång på lokaler. Vid tre förband finns visserligen kronan tillhöriga fritidshem, som i vissa sammanhang är jämställda med soldathem, men då verksamheten vid dessa bedrivs helt i förbandets regi, är de enligt utredningens definition icke soldathem. Antalet soldathem, inräknat ovan nämnda föreningslokaler samt av organisationer förvaltade fritidshem, uppgår sålunda till 45.

En sammanställning av soldathemmens belägenhet i förhållande till förbandens placering visar, att de 45 soldathemmen finns på 34 orter med förband och att 12 sådana orter saknar soldathem. Till förband har härvid endast räknats regementen, kårer, örlogsskolor, flygflottiljer och motsvarande med större antal värnpliktiga. Befintliga soldathem betjänar cirka 50 sådana förband. Visserligen finns ytterligare cirka 15 förband inom ort med soldathem men är så belägna, att värnpliktiga därifrån ej annat än i undantagsfall kan besöka soldathemmen. Med hänsyn härtill och i betraktande av att ungefär lika många förband ligger på orter utan soldathem finner man, att befintliga soldathem betjänar cirka 60 procent av förbanden eller att tre av fem förband sålunda har tillgång till soldathem.

Central organisation

År 1899 bildades centralorganisationen, Förbundet Soldaternas Vänner, till vilket för närvarande närmare 40 soldathemsföreningar är anslutna. Av de förbundsanslutna driver 30 verksamhet i 32 soldathem och förbundet driver i egen regi ett örlogshem. Utanför förbundet bedriver 13 organisationer verksamhet i 12 soldathem.

Anledningen till att icke alla soldathemsorganisationer anslutit sig torde främst vara, att den av förbundet stadgade målsättningen för verksamheten icke kunnat accepteras som ett ovillkorligt krav för drivande av soldathem. Denna splittning har medfört spänningar, som försvagat samfälligheten och bidragit till att den centrala ledningen icke erhållit tillräcklig styrka i sambandet med de lokala organisationerna.

Ekonomi

En sammanställning av inkomsterna och utgifterna under åren 1960—1963 för soldathemsrörelsen — omfattande såväl central som lokal organisation — utvisar, att av inkomsterna närmare 60 procent består av bidrag och att av utgifterna 70 procent åtgår till fastigheter och löner.

Av inkomstundersökningen exempelvis för år 1963 framgår, att bidrag från allmänna medel utgick med sammanlagt omkring 700 000 kronor, vilket utgjorde 43 procent av totalinkomsterna, och att ett lika stort belopp kom soldathemmen

tillgodo genom egna åtgärder. Resterande inkomster bestod av bidrag i övrigt med omkring 225 000 kronor eller 14 procent, varav huvuddelen kom från trossamfund utom Svenska kyrkan. Inkomsterna från allmänna medel fördelade sig under angivet år med följande ungefärliga belopp, nämligen på riksstatsanslag 210 000 kronor, på allmänna arvsfonden 100 000 kronor, på landsting och primärkommuner 160 000 kronor, på Svenska kyrkan 220 000 kronor och på andra statsmedel 10 000 kronor.

Svenska kyrkans stöd till soldathemmen bestod till två tredjedelar av rikskollekt, stiftskollekt och församlingskollekt samt till en tredjedel av bidrag från församlingar. Det direkta stödet från andra trossamfund än Svenska kyrkan bestod av kollekt och bidrag till sammanlagt 150 000 kronor. Av de sammanlagda inkomsterna om 370 000 kronor från trossamfund utgjorde 210 000 kronor enbart kollekt.

På utgiftssidan uppgick för år 1963 kostnaderna för fastigheter och lokaler till 38 procent och kostnaderna för löner till 32 procent eller sammanlagt 1 150 000 kronor. Kostnaderna för inventarier och egentlig soldathemsverksamhet var endast 12 procent eller 260 000 kronor av totalutgifterna. Alla ovan angivna procentsatser och belopp avser soldathemsverksamheten i dess helhet och är icke representativa för enstaka soldathem.

Av utredningens ekonomiska sammanställningar framgår vidare, att ungefär hälften av soldathemsorganisationerna under senare år redovisat underskott för verksamheten. Underskottsbeloppen för rörelsen i dess helhet har ökat och för en fyraårsperiod uppgått till närmare 400 000 kronor. Motsvarande överskottsbelopp utgjorde knappt 200 000 kronor. Soldathemsrörelsen har som enhet betraktad följaktligen haft svårigheter att driva en ekonomiskt bärande verksamhet.

Behov av soldathem

Vid prövning av behovet av soldathem har utredningen funnit anledning slå fast, att behovet av fritidsverksamhet bland de värnpliktiga är stort. I betraktande av försvarets stora behov av fritidsanordningar kan det enligt utredningens mening ifrågasättas, om icke staten bör sörja för sådana åtgärder för de värnpliktiga, som rimligen måste tillgodoses under militärtjänstgöringen. Mot en dylik utveckling har sagts, att fritidsverksamhet, anordnad av en statlig institution som ett förband utgör, icke skulle kunna ske i tillräckligt fria former, vara allsidig i önskvärd omfattning eller medge medverkan från intresserade samfund och organisationer. Utredningen delar icke en sådan uppfattning. Allt talar för att även inom ett förband möjligheter föreligger till fritidsverksamhet med ideologiskt innehåll genom öppen samverkan med organisationer av skilda slag.

Vidare har på sina håll gjorts gällande, att soldathemsverksamheten är nödvändig vid sidan av förbandens verksamhet, därför att åtskilliga värnpliktiga icke vill ha all ordnad fritidsverksamhet förlagd inom kasernområdet. Utred-

ningen bedömer, att i den mån en sådan inställning finns hos de värnpliktiga, torde den icke vara av väsentlig betydelse för flertalet och får närmast betraktas som ett uttryck för ett naturligt behov att frigöra sig från det militära. Utredningen finner följaktligen, att det uppgivna behovet av soldathem för att möjliggöra fritidsverksamhet utanför kasernområdet icke är så starkt, att detta motiverar förekomsten av soldathem.

För närvarande pågår en kontinuerlig upprustning av försvarets byggnader enligt en långsiktig planering, vilken är grundad bl. a. på en normering av utrymna för olika funktioner. Normerna omfattar även anordningar för förströelse och trivsel, vartill hänföres särskilda fritidslokaler av olika slag. Den faktiska upprustningen enligt sålunda fastställd generalplanering kan emellertid till följd av begränsad medelstillgång dröja åtskilliga år, även om en kraftig höjning av anslagen till kasernförbättringar nyligen skett. I förhållande till de nämnda normerna för militära byggnader är enligt uppgift från försvarsstaben behovet av fritidslokaler tillfredsställande tillgodosett i genomsnitt för hela landet till omkring 35 procent.

Mot bakgrunden av förbandens begränsade resurser ifråga om fritids- och förströelselokaler finner utredningen, att försvaret icke kan ta på sig alla de uppgifter som soldathemmen har. Dessa utgör följaktligen redan i nuläget ett betydande komplement till försvarets egna fritidsanordningar.

Även praktiska skäl talar för att soldathemmen bör bibehållas såsom självständiga institutioner byggda på frivillighetens grund. Den ambition att skapa goda soldathem, som under årtionden genomsyrat soldathemsrörelsen, och det intresse för verksamheten, som visats från organisationer och enskilda, finns all anledning att tillvarata. När många samfund och organisationer deltar i rörelsen erhålles också en vid representation och brett underlag.

Utredningens samlade uppfattning är sålunda, att soldathemmen i flera avseenden fyller en betydelsefull uppgift som komplement till förbandens fritidsanordningar och som stimulerande faktor. Utredningen vill betona, att förbandens och soldathemmens verksamhet icke bör betraktas såsom avgränsade från varandra. Förutsättningen för ett stöd från det allmänna är att en effektiv samverkan mellan förbanden och soldathemmen kommer till stånd. De sammanlagda resurserna måste alltid beaktas såväl vid uppgörande av arrangemang som vid planering för framtiden.

Vidareutveckling

Soldathemmens mål och uppgifter har i stort förblivit oförändrade genom åren. De stora och delvis genomgripande förändringar, som samhället genomgått, har icke gjort dessa uppgifter överflödiga eller mindre betydelsefulla, men de synes ha skärpt behovet av en målmedveten och rikt differentierad verksamhet. Utredningen har å ena sidan funnit, att verksamheten vid flera soldathem är eftersatt och att en vidareutveckling där är erforderlig. Men å andra sidan anser utred-

ningen sig kunna konstatera, att det under senare år förmärkts en ny och modernare syn på soldathemsverksamheten på flera håll både inom soldathemsrörelsen själv och vid förband som soldathemmen betjänar. Denna delvis ändrade inställning innebär icke något avkall på den ursprungliga uppgiften utan är närmast ett uttryck för strävan att söka anpassa verksamhet och miljöförhållanden till de behov som allmänt finns hos dagens ungdom. I icke ringa del kan man härleda orsakerna till denna utveckling i det förhållandet, att det numera ankommit på en central myndighet att utöva viss tillsyn och vägledning ifråga om soldathemsverksamheten och att denna myndighet, överbefälhavaren genom försvarsstabens personalvårdsbyrå, har vissa personella resurser för ändamålet. Denna utveckling har accentuerats under den tid utredningen verkat. En förutsättning för att dessa impulser givit resultat är att de mött gensvar inom soldathemsrörelsen. Givetvis har även inom denna rörelse tagits initiativ till denna utveckling och om de ekonomiska resurserna varit större skulle säkerligen mycket mer kunnat åstadkommas ifråga om reformer.

Vad avser den fortsatta utvecklingen av central organisation vore det enligt utredningens mening olyckligt om icke alla organisationer för soldathemsverksamhet kunde enas under en samordnad ledning. I första hand synes det lämpligt att Förbundet Soldaternas Vänner utgör grunden för ett nytt ledningsorgan. Stadgarna för detta måste då utformas så att varje organisation, som uppfyller kraven på verksamhet i enlighet med den av utredningen avgivna definitionen av soldathem, kan ansluta sig. Medlemskap i den centrala organisationen bör vara ett villkor för statligt stöd, och dess stadgar bör fastställas av tillsynsmyndigheten.

Förutsättningarna för att en central organisation skall kunna fungera som ett kraftfullt ledningsorgan är att den ges ökade resurser och befogenheter. En med statligt stöd delvis finansierad verkställande tjänsteman skulle avsevärt förbättra möjligheten för centralorganisationen att hålla kontakt med lokala föreningar samt stödja och effektivisera deras verksamhet ifråga om arbetsformer och metoder. Styrelse och arbetsutskott bör ha ett begränsat antal ledamöter. En ledamot av styrelsen bör utses av Kungl. Maj:t och en av tillsynsmyndigheten.

Den centrala organisationen bör, för att nämna några uppgifter *dels* verka som ett samordnande och rådgivande organ, *dels* ta initiativ och medverka till att uppföra nya soldathem där sådana saknas, *dels* genom olika åtgärder skaffa ökade resurser till soldathemsrörelsen, *dels* fungera som remissinstans, *dels* medverka till kursverksamhet och vidareutbildning, *dels* ock upprätta normalstadgar för soldathemsorganisationer.

Beträffande utvecklingen på det lokala planet anser utredningen, att det är en styrka och värdefull tillgång för soldathemsrörelsen, om den ursprungliga karaktären av frivillig, enskild verksamhet bibehålles. Obestridligt är att den ideella verksamheten icke är i stånd att enbart genom frivilliga insatser klara

de ekonomiska krav som ställs. Den motprestation, som från det allmännas sida vid fortsatt stöd kan begäras, behöver icke innebära, att soldathemmens frihet och oberoende fördenskull äventyras.

Inom flera soldathemsföreningar bör övervägas om icke sammansättningarna av styrelserna kan ändras, så att en vidgad och effektiv representation erhålles. Det synes vara naturligt och önskvärt att en styrelse företräder en ekumenisk idé och att utöver religiösa samfund även utrymme finns för andra ideella organisationer m. fl. Vidare bör de kommunala organen på detta område och framförallt förbanden vara representerade. Det torde även böra övervägas om icke företrädare för de värnpliktiga kan associeras till styrelserna utan att vara ledamöter eller om icke soldathemmen från förbandsnämnderna kan inhämta synpunkter på verksamheten. Mandattiden för styrelseledamöterna bör ej vara alltför lång och i styrelserna bör i första hand ingå sådana personer, som har ett avgjort intresse för ungdomsverksamhet. Det må i sammanhanget erinras om att även självskrivna ledamöter är medansvariga för verksamhetens bedrivande. Åtskilliga soldathemsorganisationers stadgar bör överses, då de icke uppfyller de krav som finns att ställa i fråga om huvudmannaskap, äganderätts- och ansvarsförhållanden m. m. och då de med nuvarande utformning ofta stänger vägen för vidgat samarbete och möjligheten att tillgodose skiftande behov av verksamhet.

Verksamhetens inriktning och utformning

Utredningen har tagit fasta på att soldathemsrörelsen i vårt land till en del har en klart ideell inriktning och har även funnit, att verksamheten till den del som den främjar samhällliga intressen på lämpligt sätt erhåller vissa stöd från det allmänna. En förutsättning härför bör dock vara, att verksamheten bedrivs i ändamålsenliga former med en fast målsättning och möjligheter till utveckling, som i ett föränderligt samhälle motsvarar de värnpliktigas behov under fritid av meningsfylld samvaro. Verksamheten skall vara samordnad med arbetet på motsvarande områden inom statliga och kommunala organ samt andra ungdomsfostrande institutioner och organisationer. Mot bakgrunden härav har utredningen sammanfattat de faktorer, som enligt utredningens mening i allt väsentligt bör kunna tillgodose föreliggande krav och behov i nedanstående *definition* av begreppet soldathem.

Ett soldathem är en institution, som på frivillig grund och med religiös eller annan ideell inriktning i samverkan med förband och kommuner samt intresserade samfund och organisationer driver en verksamhet, avsedd att ge de värnpliktiga en hemliknande miljö, tillfälle under fritid till kamratlig samvaro och allsidig sysselsättning med andligt och kulturellt innehåll samt till annan trivselfrämjande verksamhet till gagn för individ och samhälle.

Utredningen har avseende definitionen i särskilt kapitel punkt för punkt framfört sina synpunkter och förslag. Dessa innebär bl. a. följande.

Soldathemmen bibehålles såsom självständiga institutioner, byggda på frivillighetens grund. Huvudmannskapet kommer även i framtiden att åvila organisationer med karaktär av frivillig enskild verksamhet. Central organisation för soldathemsrörelsen må icke stå såsom huvudman för enskilt soldathem. En förutsättning för att ett soldathem skall åtnjuta statligt stöd skall vara, att social och kulturell verksamhet bedrivs i minst samma usträckning som ideell verksamhet förekommer. Den religiöst förkunnande verksamheten må sålunda icke vara dominerande. Ett soldathem får vidare icke betraktas som enbart ett samfundens angelägenhet utan i ekumenisk anda stå öppet för andra av soldathemsverksamhet intresserade riktningar. Samverkan förutsättes äga rum i samförstånd och med inbördes förståelse utan att fördenskull samfunden skall avstå sin egen inriktning eller egenart. Om religiös förkunnelse äger rum inom ett soldathem, bör denna ta fasta på det som är gemensamt i de kristna samfundens trosuppfattningar och bedrivs i ekumenisk anda. Eftersom själavårdsverksamhet för de värnpliktiga är ordnad genom samhällets försorg vid förbanden, föreligger icke anledning att i annan ordning ekonomiskt stödja religiös verksamhet.

Den traditionella uppfattningen, att endast religiöst intresserade organisationer kan bedriva soldathemsverksamhet, får icke utgöra hinder för att andra organisationer och sammanslutningar än de religiösa inrättar soldathem. För att möjliggöra en breddning av rörelsen skall denna stå öppen för medverkan av olika ideella organisationer, som är intresserade av att delta i ungdomsarbetet bland de värnpliktiga.

Även om samverkan mellan soldathemsrörelsen och försvarets myndigheter under senare år utvecklats och förståelsen för betydelsen härav ökat, synes det dock utredningen som om denna samverkan kan göras än mer effektiv. Samarbete bör förekomma dels i central instans, där genom långtidsplanering de samlade behoven och resurserna kan överblickas, dels i lokal instans, där såväl soldathemmens som förbandens planläggning samordnas. Rimligen skall företrädare för förbanden finnas i styrelserna för soldathemsorganisationerna och omvänt måste soldathemmen ha kontakt med förbanden, varvid i första hand personalvårdsdetaljen är kontaktorgan. När det gäller de värnpliktigas behov av kontakter för råd och anvisningar skall en klar gränsdragning ske mellan soldathemsföreståndarna och förbandens personalvårdsrepresentanter. På lämpligt sätt bör det klargöras för de värnpliktiga vem som gör vad och vart de kan vända sig i olika spörsmål. Ett intimt samspel mellan soldathem och förband är av största betydelse även i fråga om lokalutrymmenas utnyttjande i vad avser åtgärder för fritidsverksamheten i dess helhet. I några fall innebär det ömsesidiga utbytet av lokaler, att förbandet upplåter lokaler för soldathemsverksamheten, där soldathem saknas eller dess utrymmen för vissa arrangemang är otillräckliga eller där soldathemmet ligger långt från något av garnisonens förband, och

att omvänt soldathemmen vid vissa tillfällen ställer lokaler till förbandens förfogande.

Att skälig hyresersättning uttages då soldathemmens lokaler utnyttjas för allmänna ändamål finner utredningen riktigt. Däremot bör lokalhyra icke utgå, då soldathemmens lokaler utnyttjas för förbandens fritidsverksamhet eller annan verksamhet som överensstämmer med soldathemsrörelsens syften. Dock skall soldathem, när fritidsverksamheten har påtagligt störande karaktär eller när ordinarie verksamhet inom hemmet hindras, kunna motsätta sig upplåtelse av lokaler.

Samverkan mellan soldathemmen och förbanden måste även i förekommande fall finnas inom den kommersiella delen. Soldathemmens serverings- och kiosk-rörelse bör komplettera och ej konkurrera med förbandens marketenterier och samordning ske i fråga om tider för öppethållande.

Med hänsyn till att kommunerna har att sörja för barn- och ungdomsvården förordas en samverkan mellan soldathemmen och de kommunala organen på detta område. Denna fråga är även en uppgift för soldathemsorganisationernas centrala ledning. I detta sammanhang bör också uppmärksammas, att värnpliktiga från tätområden i större utsträckning än tidigare får sin tjänstgöring förlagd till delar av landet, där rekryteringsunderlaget är otillräckligt.

I fråga om samverkan med olika organisationer har utredningen tidigare betonat, att medverkan i soldathemsarbetet bör breddas att omfatta olika ideella organisationer med ungdomsfostrande uppgifter. Detta ligger helt i linje med anförda synpunkter om tolerans och ekumenisk anda. En sådan vidgning av programverksamheten inom soldathemmen skulle även stimulera till ett livligare kontaktutbyte mellan ortens ungdom och de värnpliktiga.

Självfallet skall sådan kontaktverksamhet icke utövas om den icke uppfyller etiska krav eller om den i sitt program eller utövning strider mot soldathemmens eller försvarets syftemål. Ateistisk propaganda må sålunda icke förekomma i soldathem, vars stadgar innefattar kristlig målsättning. Ej heller bör försvarsfientlig eller anarkistisk propaganda få förekomma, eftersom verksamheten riktar sig till värnpliktiga under tjänstgöring. Åtskillnad må däremot icke göras mellan politisk och icke politisk sammanslutning. Ingen organisation må hindras, om syftet med arrangemanget är i överensstämmelse med verksamhetsinriktningen. De enskilda styrelserna skall utifrån sådana givna utgångspunkter äga bestämma, vilka organisationer de vill samarbeta med. Bland organisationer med vilka dylik kontaktverksamhet kan tänkas förekomma, må nämnas de ideella folkrörelserna, idrottsrörelsen och de frivilliga försvarsorganisationerna. Till de ideella folk-rörelserna hänföres i detta sammanhang exempelvis de religiösa samfunden, nykterhetsrörelsen, folkbildningsorganisationer, konsumentorganisationer, motororganisationer samt ungdomsorganisationer, inbegripet politiska ungdomsföreningar och scoutrörelsen. Arten av samarbete bör företrädesvis inriktas på anordnande av program. Detta innebär verksamhet av informativ eller under-

hållande art, som direkt riktar sig till de värnpliktiga. Enligt utredningens mening finns ingenting att erinra mot att även program av politiskt innehåll presenteras under förutsättning att olika politiska meningsriktningar ges företräde.

Utredningen har vid sina besök på soldathem funnit, att den eftersträfvade hemmiljön på flera soldathem går förlorad genom att dessa icke har den standard, som motsvarar nutida krav på hems inredning och utrustning eller offentliga och enskilda lokalers inbjudande interiörer. Hematmosfären är betydelsefull främst för de värnpliktiga som har små möjligheter att regelbundet besöka sina ordinarie hem. Utredningen anser det befogat, att möjligheter finns inom soldathemmen att i hemmiljö få en kopp kaffe eller annan förtäring, men vill betona, att soldathemmen icke skall överdimensionera serveringsverksamheten i sådan omfattning att soldathemmet till övervägande del blir en kafélokal.

Utredningen vill särskilt understryka, att den verksamhet på soldathemmen som är avsedd för de värnpliktiga skall vara förlagd på tider, då dessa har fritid. Vissa svårigheter kan föreligga att vid veckosluten tillgodose behoven av sysselsättning för de värnpliktiga, som icke har möjlighet att lämna förläggningssorten. Tillkomsten av fria lördagar även för de värnpliktiga gör, att de militära förbandens resurser för fritidsanordningar under sådana förhållanden på sina håll blir ytterst ansträngda och att en insats och medverkan från soldathemmen därför erfordras.

I första hand skall givetvis verksamheten anpassas efter önskemål och behov hos flertalet värnpliktiga. Soldathemmen skall sålunda icke enbart vara till för en mindre grupp. Alla värnpliktiga bör känna sig välkomna. Detsamma bör gälla förbandens personal i övrigt. Utredningen anser det lämpligt, att de värnpliktiga och även annan personal vid förbanden bör till soldathemmet få medtaga anhöriga och vänner, som kommer på besök, inräknat även flickbekanta. Sådana möjligheter saknas i allmänhet inom förbanden.

Utredningen vill fästa uppmärksamheten på att en aktivisering och en vidareutveckling är nödvändig, vilket bör vara givna förutsättningar för att bidrag av allmänna medel skall utgå. Visserligen går icke alla verksamhetsformer, som utredningen berört, att tillämpa överallt, men det torde vara möjligt att ha dörren öppen för förslag till meningsfylld verksamhet samt att då och då ta initiativ och ordna engagemang av värde. Ungdomens behov av förströelse och aktiv sysselsättning gör en målmedveten planering nödvändig. På samma sätt som flertalet ideella och politiska ungdomssammanslutningar i takt med samhällsutvecklingen söker finna nya vägar och former att få ungdomen in i aktivitets- och idéengagerad verksamhet, måste även soldathemsrörelsen anpassa sin verksamhet efter denna utveckling och fortlöpande rikta uppmärksamheten på vidareutvecklingen. Strävan efter förnyelse och breddning bör återfinnas inom hela rörelsen, icke enbart hos centrala ledningsorgan och lokala soldathemsföreningar utan även hos de funktionärer, som ständigt verkar bland den värnpliktiga ungdomen. Detta innebär icke, att respekten och intresset för det kristna arbete, som står bakom flertalet soldathem, minskas eller äventyras.

I det allmännas intresse bör verksamheten i soldathemmen ej enbart inriktas på att hålla de värnpliktiga sysselsatta under fritiden. Därutöver bör den vara inriktad på att väcka intresse för ordnad fritidsverksamhet och skapa underlag för bestående intresse härför. Soldathemmen har härvidlag stora möjligheter att i likhet med förbandens personalvård verka för ett sådant personligt omhändertagande av de värnpliktiga att det omfattar hela människan. Om soldathemmen fungerar väl, fyller de tillsammans med personalvården inom förbanden uppgifterna enligt kapitel 12 första punkten tjänstereglemente för krigsmakten (TjRK), nämligen att bidra till att stärka och vidmakthålla en god anda inom krigsmakten och att inom krigsmakten företräda allmänna andliga, kulturella, rättsliga och sociala värden. Utredningen föreslår, att av statsmedel visst bidrag utgår till soldathemmens verksamhet såsom stimulansbidrag.

Personal

Verksamheten inom soldathemmen ledes i allmänhet av en föreståndare. Denne har en mångskiftande uppgift, som icke enbart kräver insikter i den värnpliktiga ungdomens problem och vad som i dagens samhälle händer inom ungdomsvården utan omspannar allt i övrigt som hänger samman med skötseln och driften av soldathem, verksamheten, samverkan och kontakter m. m. Av en soldathemsföreståndare måste krävas en grundläggande utbildning och dokumenterad erfarenhet av ungdomsarbete samt personliga kvalifikationer och egenskaper. Förståelse för ungdomens problem samt förutsättningar för goda kontaktmöjligheter med ungdomen bör vara avgörande vid val av lämplig person för befattningen. Även om de personliga förutsättningarna är viktigast kan kraven på utbildning icke eftersättas.

Utredningen anser också att vikt fästes vid vidareutbildning av föreståndare. Denna kan i första hand anknytas till befintlig kursverksamhet som förekommer inom samhällslivet på motsvarande områden. Särskilda kurser och konferenser bör därutöver anordnas av den centrala ledningsorganisationen, antingen i egen regi eller i samverkan med försvarsstabens personalvårdsbyrå. Utredningen rekommenderar, att en soldathemsföreståndare om möjligt ej är över 35 år vid första anställning, eftersom här är fråga om personer, som skall verka som ungdomsledare bland de värnpliktiga och äga förståelse för och möjligheter till kontakt med ungdomen. Självfallet skall även kvinnor kunna ifrågakomma som soldathemsföreståndare.

Det finns all anledning, att soldathemsföreståndarna skall ha normala arbets- och löneförhållanden och att icke människor på grund av sin ideella inriktning utnyttjas i orimligt hög grad. Utredningen finner det önskvärt, att enhetliga principer för avlöning kommer till stånd. Vid prövning av frågan om lämpliga former för statsbidrag till soldathemmen ligger det nära tillhands att låta lönen

till föreståndarna komma i förgrunden. Organisationernas kostnader för lön till heltidsanställd föreståndare förutsättes komma att bli av tämligen lika storleksordning. Som riktlinje för föreståndarnas lönevillkor finner utredningen skäligt, att soldathemsföreståndarna som regel bör ha en löneställning som motsvarar lönegrad 15 i löneplan A i statens löneförordning. Med hänsyn till ekonomiska och andra bedömanden anser utredningen, att lönebidraget skäligen bör utgå med högst 40 procent av ovan föreslagen normallön.

Lokalisering av soldathem

Flertalet soldathem ligger i omedelbar närhet av eller i några fall inom förbandens kasernområden. Övriga soldathem är belägna i centrum av garnisonsort eller mellan detta och förband.

Utredningens uppfattning är, att ett förband icke bör betjänas av mer än ett soldathem. Att två närbelägna soldathem betjänar ett och samma förband, såsom fallet är på ett par garnisonsorter, är icke rationellt. Förutsättningar bör finnas att undvika konkurrens och splittring samt att nedbringa driftkostnaderna genom att under samordnad ledning på en ort bättre utnyttja tillgängliga resurser. En lämplig lokalisering bör vara en förutsättning för statligt stöd.

Ej enbart ur lokal synpunkt utan även allmänt sett synes det vara mindre gagneligt att investera medel i två soldathem på en ort, med beaktande av att många förband på andra orter saknar tillgång till soldathem. Mot en samordning på en ort har anförts, att berörda soldathem har olika ursprung och delvis representerar skilda religiösa samfund. Detta förhållande bör enligt utredningen ej utgöra hinder för samgående av två soldathemsorganisationer. Även den religiösa delen av verksamheten bör kunna drivas i en anda av tolerans och med gemensam målsättning. Icke minst av ekonomiska skäl är ett soldathem tillräckligt på orter med endast ett förband.

På samma grunder kan det i vissa fall vara tillräckligt med ett soldathem även på garnisonsorter med flera förband. Härvidlag får emellertid de lokala förhållandena, såsom ortens storlek, förbandens storlek och spridning, tillgängliga resurser för fritidsverksamhet och annat, bli avgörande från fall till fall, huruvida motiv finns för ett eller flera soldathem på en och samma ort. Vid planering av nybyggnad av soldathem eller vid andra tillfällen, då större investeringsbehov är påkallat, bör särskild uppmärksamhet ägnas åt samorganisation och bedömanden av ekonomiska och andra förutsättningar för drivande av soldathem.

Några generella regler för soldathemmens placering i förhållande till förbandet uppställer icke utredningen. En sak bör dock vara självklar, nämligen att soldathemmet icke placeras i motsatt riktning till de värnpliktigas normala väg mellan förbandet och garnisonsortens centrum. I de största städerna är det utan tvekan behov av ett i närheten av centrum beläget soldathem, vilket de värnpliktiga kan välja som sin naturliga tillflykt och ha som samlingsplats. Helt all-

mänt bör nytillkommande soldathem placeras på platser, dit de värnpliktiga normalt söker sig på sin fritid.

I sammanhanget vill utredningen understryka, att behovet av soldathem är särskilt stort för sådana förband, som rekryterar värnpliktiga, bosatta långt från tjänstgöringsorten. Detta gäller främst delar av Norrland samt Gotland. Vidare finns ett markant behov av soldathem i de stora städerna, vilket accentueras av att förbanden där i allmänhet är belägna på förhållandevis stort avstånd från stadens centrala delar. Här erfordras soldathem med inkvarteringsmöjligheter.

När det gäller soldathemmens placering i förhållande till förbandet, har till utredningen framförts flera skilda uppfattningar. Som huvudmotiv för placering nära förbandet har framhållits, att soldaterna kan medgivas besöka soldathemmet utan att behöva klä om till permissionsuniform. Utredningen ifrågasätter, om det icke för alla parter skulle vara trivsammare, om den klädsel användes som är gängse vid vistelse utanför kasernområdet under permission eller annan fritid. Soldathemmen skulle därigenom till sin atmosfär skilja sig från förbandens kaserner och fritidsanordningar samt bättre motsvara karaktären av hem.

Vidare har bl. a. sagts, att klädselvalet gör, att underlaget för serveringsrörelsen på berörda soldathem blir större. Mot detta vill utredningen anföra, att soldathemmen ej bör vara till för att i första hand driva kommersiell verksamhet. Utredningen hyser betänkligheter mot soldathemmens servering till soldaterna på dagtid och anser, att förbanden i princip genom marketenteriverksamhet bör svara för de behov av servering och försäljning som finns under tjänstetid.

Utredningen rekommenderar, att lokaliseringsfrågan noga överväges i samband med planering av nya soldathem, och att tillsynsmyndigheten, som föreslås bli överbefälhavaren genom försvarsstabens personalvårdsbyrå, får icke enbart formellt utan även reellt inflytande på denna planering. I princip bör kronan svara för alla anordningar inom kasernområdena. Detta är ett motiv för att soldathemmen icke bör ligga inom sådant område annat än i undantagsfall.

Byggnader

En undersökning av soldathemmens fastighets- och lokalbestånd visar, att lokalerna på många ställen är bristfälliga och att en del hem är hårt nedslitna. Underhållet av fastigheter och lokaler har på några håll blivit betänkligt eftersatt. Behov av nödvändiga om- och tillbyggnader föreligger vid 30 soldathem till en sammanlagd kostnad av 1,2 miljoner kronor, räknat i 1963 års prisläge. De oundgängligen nödvändiga och omedelbara reparationsbehoven har kostnadsberäknats till 300 000 kronor. Genomgripande om- och tillbyggnader samt förbättringar i övrigt av större omfattning är erforderliga i tioalet soldathem. Svårigheter synes ha förelegat under senare år att finansiera större renoveringsarbeten på hävdvunnet sätt.

Utöver om- och tillbyggnader är nybyggnader av soldathem planerade bli upp-

förda på flera platser, nämligen *dels* nybyggnad på garnisonsort där soldathem saknas eller där ytterligare soldathem är motiverat såsom i första hand Kristianstad, Luleå, Sundsvall och Kristinehamn, *dels* nybyggnad i ersättning för befintligt soldathem, som frivilligt nedlägges för att nå en standardförbättring, såsom Eksjö, Östersund, Visby och Vitså, *dels* nybyggnad av soldathem i ersättning för befintligt soldathem, som tvångsvis måste nedläggas på grund av åtgöranden från myndigheters sida, såsom Borås, Karlstad och Falun. Därutöver planeras soldathem på de nya förläggningsorterna för I 1 och Ing 1 samt i Stockholm och Linköping. Byggnadskostnaderna för envar av tre aktuella nybyggnader av soldathem, nämligen Borås, Eksjö och Falun, har beräknats till 600 000 à 700 000 kronor.

Med hänsyn till ovan angivet behov av upprustning och nybyggnad av soldathem föreslår utredningen att vissa bidrag härtill utgår av statsmedel.

Inventarier

Utredningen har vid sina besök på olika soldathem funnit, att ett allmänt behov föreligger ifråga om upprustning av inventarier. Visserligen finns exempel på soldathem med god inredning, men på många håll är bristerna i inventariebeståndet stora. Enligt utredningens mening är det icke tillfredsställande med en nödortftig utrustning av bord och stolar med intryck av serveringslokal av enklaste slag, som ingalunda motsvarar de krav, som man har rätt ställa på en hemliknande miljö. Den eftersträlvade hematmosfären går mot denna bakgrund förlorad. En standardhöjning avseende fastigheter och lokaler förutsätter tillgång till ett modernt och rikhaltigt inventariebestånd.

Det har gjorts gällande, att soldaterna icke skulle vara tillräckligt aktsamma om inredningen. Utredningen har skäl kunna konstatera, att ju högre standard inredningen har, desto mer aktsam är man om inventarierna. Inredning och utrustning i de olika lokalerna bör smakfullt och ändamålsenligt vara anpassade till de skilda formerna av verksamhet. Till god inredning hör även utsmyckning av väggarna. Viss andel av tillgängliga medel bör enligt utredningen avsättas för anskaffning av konst, som numera finns till överkomliga priser. Alster utan konstnärligt värde som på sina håll hängt upp bör ersättas. Likaså bör den mängd anslag om ordningsföreskrifter m. m., som finns i samlings- och serveringslokaler, kunna avlägsnas eller möjligen uppsättas mer diskret. Vidare bör möjligheterna att på soldathemmen avlyssna eller utöva musik beaktas. På vissa håll finns god utrustning härför genom vilken olika smakriktningar kan tillgodoses utan att störa omgivningen.

Med anledning av att flera soldathem framfört önskemål om bidrag till anskaffning av litteratur, vill utredningen göra det uttalandet, att bibliotek i egentlig mening icke bör förekomma på soldathemmen, då de värnpliktiga numera har både genom förbandsbiblioteken och på flertalet håll genom de kommunala

biblioteken god tillgång till litteratur. Av större vikt är, att inom soldathemmen finns ett representativt urval av dagstidningar och tidskrifter jämte tillgång till något aktuellt uppslagsverk. Tidskrifterna bör representera olika intresseområden hos de värnpliktiga. Dagstidningarna bör vara representativa för de värnpliktigas rekryteringsområden och olika politiska åskådningar bör vara företrädda. En samverkan härvidlag med förbanden torde erbjuda rikhaltigare och mera skiftande samt kompletterande urval.

Till inventarieutrustningen bör även hänföras servis- och köksutrustningen, som ofta är undermålig. En god och riktig sådan bör kunna nedbringa driftkostnaderna. Statsmedel bör dock icke användas för sådan utrustning, då serveringsrörelse och liknande affärsverksamhet i princip bör vara självbärande.

Utredningen föreslår, att viss del av det årliga statsbidraget avsättes till inventarieanskaffning, så att en successiv upprustning sker av alla soldathem. Dessa bör svara för en egeninsats motsvarande minst hälften av bidragets storlek.

Förslag till statsbidrag

Utredningen har enligt ovan prövat möjligheterna att främja en för samhället gagnelig utveckling av soldathemsverksamheten samt framlagt förslag om lämpliga åtgärder. Vid undersökning av behovet av statligt stöd till soldathemsverksamheten har utredningen kommit till den bestämda uppfattningen, att ett ökat stöd från statens sida är nödvändigt.

Vid avvägning av storleken av det statliga stödet har utredningen ansett det riktigast att anknyta till hittills vunna erfarenheter rörande de insatser som tidigare presterats samfällt och enskilt genom bidrag och andra stödformer. Av statsmedel såsom riksstatsanslag och arvsfondsbidrag har soldathemsverksamheten under åren 1961—1963 tillförts omkring 20 procent av de totala inkomsterna, borträknat bruttointäkter från serverings- och försäljningsrörelser, eller omkring 300 000 kronor per år. Resterande inkomster har inlutit genom frivilliga bidrag, andra anslag samt egna åtgärder. Av allmänna medel har tillhoppa tillförts i genomsnitt för de senaste åren 45 procent av inkomsterna eller omkring 700 000 kronor per år.

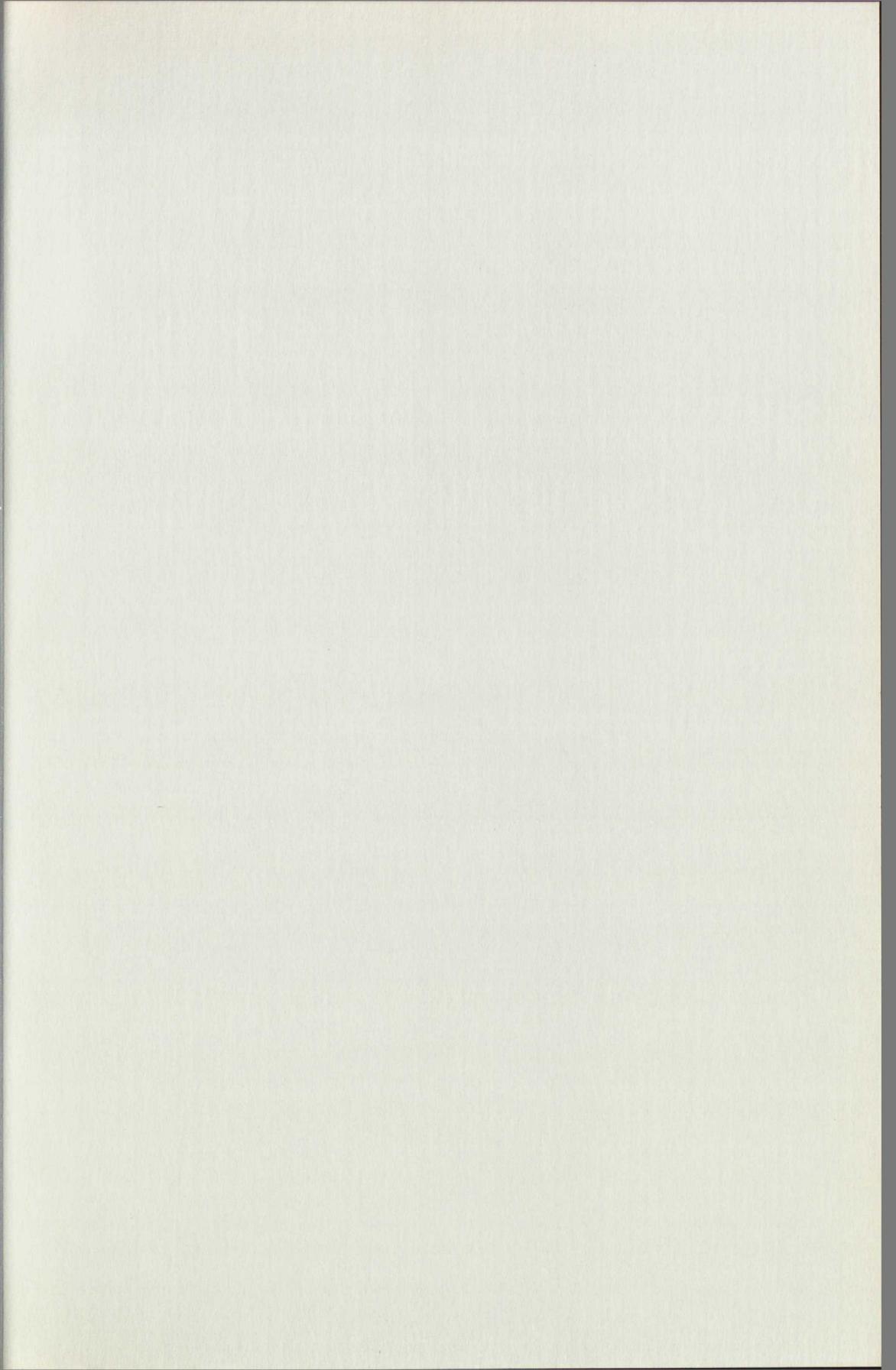
Med beaktande härav räknar utredningen med att alltjämt betydande medel skall tillföras soldathemsverksamheten i annan ordning än genom statsbidrag. Förutsättningar bör även finnas, att framdeles genom breddning av soldathemsrörelsen påräkna en utvidgning av stödet genom andra bidragsformer än statsbidrag. Utredningen har räknat med att rikskollektmedel även i fortsättningen får upptagas för soldathemsverksamheten och att dessa till stor del kommer att användas till ett för rörelsen gemensamt ledningsorgan, även om till sådan centralorganisation anslutes soldathemsföreningar utan direkt religiös bakgrund. I övrigt har utredningen icke närmare prövat frågan om medel till soldathemsverksamheten utöver statliga bidrag.

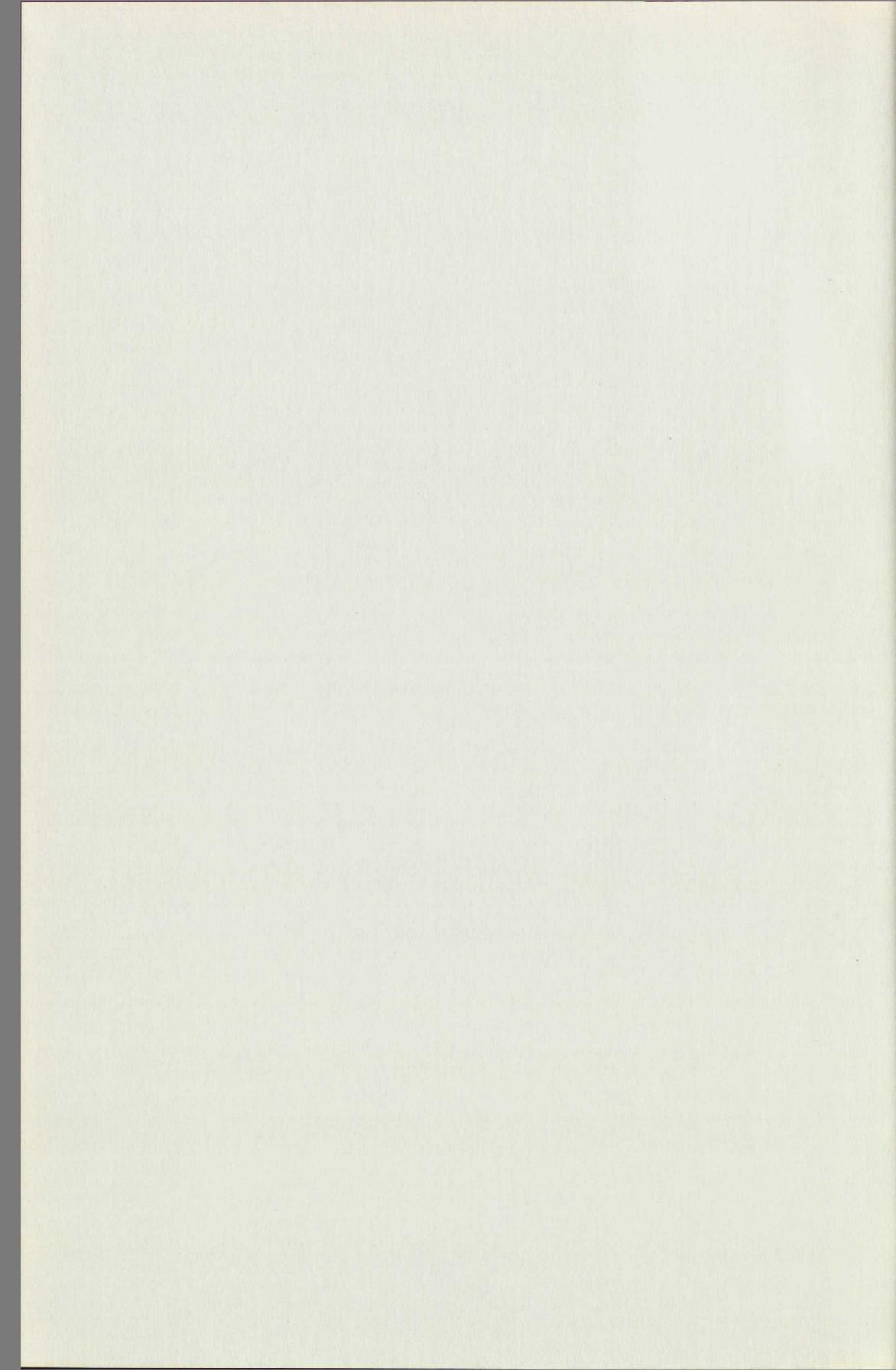
Beträffande formerna av det statliga stödet har utredningen funnit, att bidrag till soldathemmens byggnader bör lämnas från allmänna arvsfonden med i genomsnitt ett årligt belopp om 250 000 kronor jämte vissa bidrag av extraordinär art, och att bidrag i övrigt bör anvisas över budgeten med ett årligt belopp om 535 000 kronor.

Från arvsfonden bör bidrag lämnas årligen *dels* till nybyggnad av soldathem med 150 000 kronor, *dels ock* till om- och tillbyggnad av befintliga soldathem med 100 000 kronor. Till nybyggnad av soldathem som tvångsvis nedlägges bör utgå särskilda bidrag.

Från riksstatsanslaget bör bidrag lämnas till *dels* verksamheten med 75 000 kronor, *dels* inventarier med 100 000 kronor, *dels* central organisation med 40 000 kronor, *dels ock* föreståndarnas löner med 320 000 kronor. I anslutning härtill föreslår utredningen, att det nu under fjärde huvudtiteln upptagna reservationsanslaget Soldathemsverksamhet till sin konstruktion omvandlas. De särskilda driftbidragen till stiftelserna Drottning Victorias Örlogshem i Stockholm och Militärhemmet i Karlskrona föreslås slopas. Bidrag till nämnda stiftelser bör i fortsättningen utgå efter samma grunder som kan komma att gälla för soldathemmen.

Med anledning av vad som i betänkandet anförts om det statliga stödet till soldathemsverksamheten, föreslår utredningen, att Kungl. Maj:t i proposition till 1966 års riksdag föreslår, att riksdagen från och med budgetåret 1966/67 under fjärde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 535 000 kronor med benämningen Soldathemsverksamhet. Vidare föreslår utredningen, att Kungl. Maj:t årligen under en tidsperiod av förslagsvis tio år måtte till bidrag till soldathemsbyggnader från allmänna arvsfonden anvisa ett genomsnittsbelopp om 250 000 kronor per år samt därutöver vissa bidrag för särskilda behov.

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1965

1. Transportekonomisk forskning i Norden.
3. Enkelte mellomriksveger mellom Norge og Sverige.
6. Utbildning av sjukehusadministratörer i Norden.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1965

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Sammanställning av remissyttranden över författningsutredningens förslag till ny författning. Del 1. Allmänna uttalanden samt 1 och 2 kap. i förslaget till regeringsform. [2] Del 2. Kap. 3, 4 och 5 i förslaget till regeringsform. [3] Del 4. Kap. 7, 8, 9 och 10 i förslaget till regeringsform samt övergångsbestämmelserna. [34] Del 5. Förslaget till riksdagsordning. [37]
Rättegångshjälp. [13]
Godtrosförvärv av lösöre. [14]
Fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. [17]
Fartygs befallhavare. Gemensamt haveri och dispasch. Ansvarsbestämmelser m. m. [18]
Dagstidningarnas ekonomiska villkor. [22]
Ändringar i ensittarlagen m. m. [26]
Pensionsstiftelser II. [41]

Utrikesdepartementet

Sveriges sjöterritorium. [1]

Försvarsdepartementet

Soldathemsverksamheten. [52]

Socialdepartementet

Tandvårdsförsäkring. [4]
Institutet för arbetshygien och arbetsfysiologi. [24]
Hälsa- och socialvårdens centrala administration. [49]
Mentalsjukhusens personalorganisation. Del II. Målsättning och utformning. [50]

Kommunikationsdepartementet

Skånes och Hallands vattenförsörjning. [8]
Friluftslivet i Sverige. Del II. Friluftslivet i samhällsplaneringen. [19]
1960 års radioutredning. 1. Radions och televisionens framtid i Sverige I. Bakgrund och förutsättningar, programfrågor. Organisations- och finansieringsfrågor. [20] 2. Radions och televisionens framtid i Sverige II. Bildnings- och undervisningsverksamhet. Forskningsfrågor. [21]
Vägmärken. [33]
Nykterhet i trafik. [35]
Körkortet och trafikutbildningen. [42]

Statens trafikverk. [43]

Radiolog. [46]

Statens vägverk. [47]

Arbets- och arbetsinspektion för vägtrafiken. [48]

Finansdepartementet

Måttenheter. [5]

Uppbördsfrågor. [23]

Nytt skattesystem. Remissyttranden. [28]

Ecklesiastikdepartementet

Antikvitetskollegiet. [10]

1963 års universitets- och högskolekommitté 1. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader I. [11] 2. Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader II. Specialutredningar. [12]

De svenska utlandsförsamlingarnas ekonomi. [15]

1960 års lärarutbildningssakkunniga III. 1. Studieplaner för lärarutbildning. [25] 2. Lärarutbildningen IV: 1. [29] 3. Lärarutbildningen IV: 2. [30] 4. Specialundersökningar om lärarutbildning V. [31]

Jordbruksdepartementet

Ny jordförvärvslag. [16]

1960 års jordbruksutredning. 1. De svenska jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden. [27]

Stöd åt hästaveln. [44]

Handelsdepartementet

Sveriges släktnamn 1965. [36]

Beredskap mot oljeskador. [45]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén VI. Om den kommunala självstyrelsens lokala förankring. [6] VII. Kommunala bolag. [40]

Praktik- och feriearbetsförmedling. [7]

Arbetsmarknadspolitik. [9]

Höjd bostadsstandard. [32]

Affärstidsutredningen. 1. Affärstiderna. Del I. Motiv

och lagförslag. [38] 2. Affärstiderna. Del II. Konsumentundersökning. [39]

Gemensamma bostadsförmedlingar. [51]